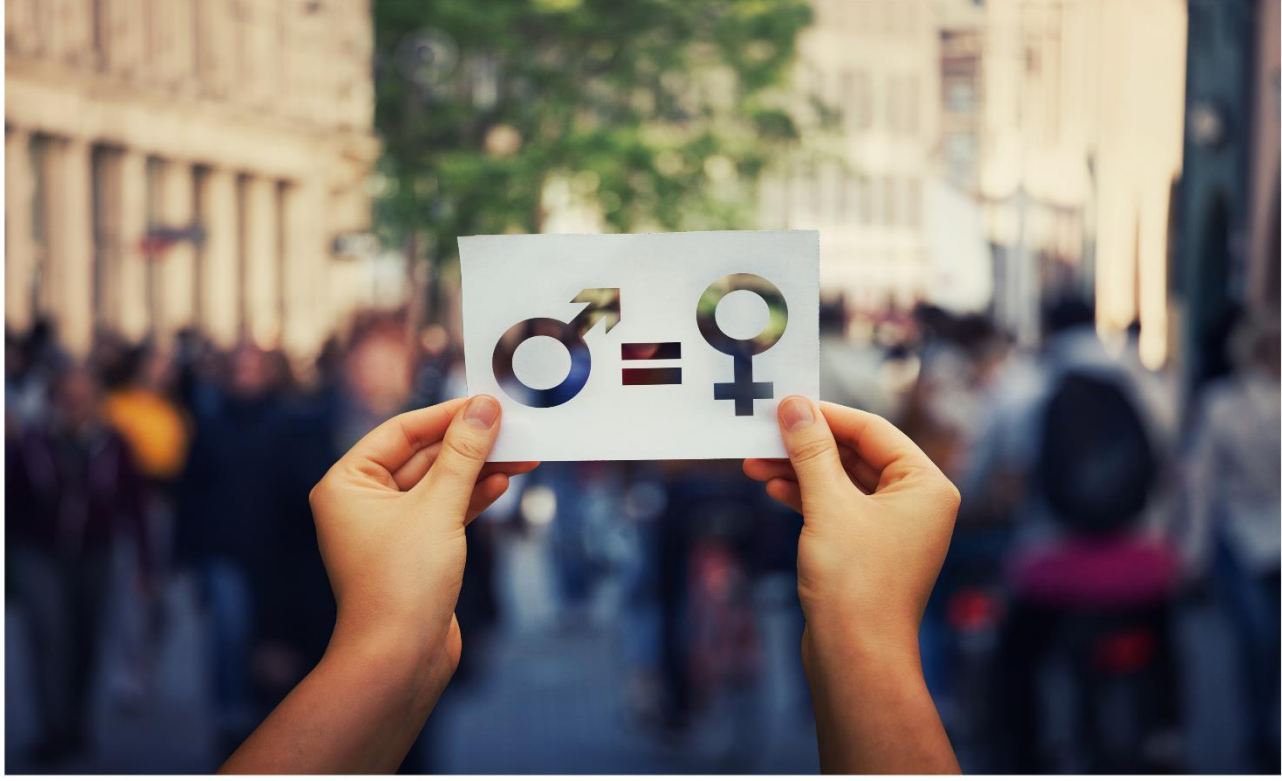

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

EĞİTİM MATERYALI

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİKLERİYLE BAŞ ETME STRATEJİ VE POLİTİKALARI

2021

PROF. DR. SERPİL SANCAR

Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleriyle Baş Etme Strateji ve Politikaları

Eğitim Materyali

Prof. Dr. Serpil Sancar

Mart 2021

CEİD YAYINLARI

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleriyle Baş Etme Strateji ve Politikaları

Eğitim Materyali

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-06-0

Yıldızevler Mah. 721. Sokak, No:4/9 Çankaya, 06690

Ankara, Türkiye

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak Fotoğrafı: Canva Pro Stock Media

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

PROF. DR. SERPİL SANCAR Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi. Siyaset bilimi alanında doktorasını tamamladıktan sonra siyaset kuramı, siyaset sosyolojisi, küresel siyasal dinamikler, din-siyaset ilişkisi, sosyal bilimlerde araştırma metodolojisi konularında dersler verdi. Kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet araştırmaları alanında da akademik çalışmalar yapan Profesör Sancar, bu alanda da "Feminist Kuram," "Cinsiyet ve Siyaset," "Kadın Hakları Hareketleri," "Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti" ve "Kadın Araştırmalarında Yöntem" derslerini vererek Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans ve Doktora Programlarının yürütülmesinde aktif olarak yer aldı. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin (KASAUM) kurucularından olan Profesör Sancar uzun yıllar bu merkezin müdürü olarak da görev yaptı. Profesör Sancar 2011-2012 yılları arasında ABD George Washington Üniversitesi'nde konuk araştırmacı olarak bulundu; "Din ve Cinsiyet" konusunda araştırma yaptı ve dersler verdi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) kurucu başkanı olan Profesör Sancar kuruluşundan bu yana derneğin yönetiminde de aktif olarak çalışıyor.

Profesör Sancar'ın kadın çalışmaları ve siyaset bilimi kesişim alanlarında çok sayıda yayını ve araştırması mevcuttur. Profesör Sancar'ın yakın dönemde yayınlanmış bazı kitapları şunlardır: *Din, Siyaset ve Kadın: İran Devrimi*, 1990, Belge Yayınları (İkinci baskı: 2016, Nika Yayınevi); *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, 2012, İletişim Yayınları (İkinci baskı: 2014, İletişim Yayınları); *21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Eleştirinin Birikimi*, Derleme, Bölüm I ve II, 2011, Koç Üniversitesi Yayınları; *Erkeklik: İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, 2009, Metis Yayınları, (Dördüncü baskı: 2020, Metis Yayınları); *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, 1997, İmge Yayınevi (Üçüncü baskı: 2016, İmge Yayınevi).

İçindekiler

BÖLÜM I: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Eğitimi Ne İşe Yarar?	7
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Eğitiminin İşlevi	7
Bilinç yükseltme ve farkındalık yaratma eğitimi	8
Bilgi edinme eğitimi	9
Beceri geliştirme eğitimi	9
Davranış değişikliği eğitimi	9
Harekete geçirme ve toplumsal dönüşüm eğitimi	10
BÖLÜM II: Kavramların Cinsiyetini Sorgulayalım	11
Kavramların Cinsiyeti 1: Biyolojimiz ve Toplumsal Cinsiyetimiz.....	11
Cinsiyetimiz biyolojik yapımıza göre değil toplumdaki cinsiyet konumlarımıza göre belirlenir	11
Kavramların Cinsiyeti 2: Cinsiyetçilik.....	13
Toplumsal cinsiyetimiz cinsiyete dayalı ayrımcılıkla şekilleniyorsa ...	13
Kavramların Cinsiyeti 3: İnsan, Birey, Vatandaş Olarak Eşit miyiz?	16
Kamusal alan-özel alan ayrımı erkek egemenliğinin temelidir.....	16
Modern birey ve dişil beden	17
Kadın bedeni ve özgür iradeye sahip birey olma hakkı	19
Modern yurttaşlık anlayışı kadınları içeriyor mu?.....	20
Siyasal katılmanın cinsiyeti.....	21
Toplumsal cinsiyet eşitliği için özgürleştirici siyaset gerekir.....	22
Kavramların Cinsiyeti 4: Hak Kavramı Neden Kadınları Tam İçermiyor?.....	24
Kavramların Cinsiyeti 5: Güç Kavramı Eril midir?.....	26
Cinsiyete dayalı eşitsizlikler güç eşitsizlikleridir	26
Toplumsal cinsiyete dayalı güç eşitsizlikleri neden ortaya çıkar?	27
Toplumsal cinsiyete dayalı güç nedir, neye göre belirlenir?.....	27
Güç nereden gelir?.....	28
Güç neye benzer?.....	30
Cinsiyete dayalı toplumsal güç ilişkileri çoğu zaman görünmezdir.....	30
Devlet güç ilişkilerinin neresindedir?.....	31
Güç ilişkileri nasıl işler?	31

Güç ilişkileri nasıl dönüşür?.....	33
Kavramların Cinsiyeti 6: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri Erkek Egemen Toplamların Dokusudur.....	35
BÖLÜM III: Kamu Hizmetinin Cinsiyetlendirilmesi	37
Kamu Yararı, Kamu Hizmeti ve Kamunun Cinsiyetlendirilmesi	37
Kamu Hizmetinin Cinsiyet Körü Olmaması için Ne Yapmalıyız?	38
Kamu Hizmetlerinin Planlanması ve Uygulanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Deyince Ne Anlıyoruz?.....	38
Eşitliği sağlayıcı yasal reformlar nelerdir?.....	42
Cinsiyet eşitliği için politika türleri nelerdir?	42
Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının teknik altyapısı ve uygulama araçları nelerdir?	43
BÖLÜM IV: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Politikalar: Eşitlik Kurumları	44
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Ulusal Kurumların Gelişimi	44
Modern devletler “cinsiyet körü”dür ve cinslerin eşitsizliğini yeniden üretirler	44
Modern insan hakları hukuku kadınların birçok sorununu anlamak ve çözüm üretmekten uzak kaldı.....	45
Kadın hakları hareketi ve evrensel kadın hakları siyasetinin temelleri	46
CEDAW ve Pekin Eylem Planı’nda TCE için Özel Kurumların Yeri.....	47
AB’nin TCE için Ulusal Mekanizma ve Politikalarla İlgili Yaklaşımı.....	48
TCE için Önerilen Kurumların Temel Özellikleri	50
TCE Politikaları Açısından Bugün Neredeyiz ve Hangi Sorunlar Var?	53
TCE için Toplumsal Dönüşüm ve Yeniden Yapılanma Gereği.....	56
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Farklı Kurumsal Yapılar, Benzer Politikalar	59
BÖLÜM V: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Ulusal Mekanizma.....	60
TCE için Ulusal Mekanizmanın Gelişimi	60
KSGM’nin bir ulusal mekanizma kurumu olarak özellikleri	62
Ulusal mekanizma ve TCE’yi anaakımlaştırma için ulusal eylem planları	63
Ulusal Mekanizmada Yer Alan İcracı Merkezi ve Diğer Kurumların TCE Normlarına Uyumu	66
Ulusal Mekanizmanın Sivil Örgütlerle Danışma ve İşbirliği Yükümlülüğü	69
Kadının Statüsü Danışma Kurulu.....	69
Ulusal mekanizma temel normunda dönüşüm	70

Ulusal Mekanizmanın TCE Politikalarını İzleme ve Değerlendirme Çalışması	72
Ulusal mekanizma ve TCE verileri ve izleme göstergeleri	72
TCE ulusal eylem planlarının değerlendirilmesi	73
BÖLÜM VI: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Politikalar: Toplumsal Cinsiyet Etki Analizi (CETA)	75
Toplumsal Cinsiyet Etki Analizi Deyince Neyi Kastediyoruz?	75
Planlanan Yasal Düzenleme veya Politika Uygulama Amaçlarıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Amacını Nasıl Bağdaştıracağız?	77
Hem Özel Alanda Hem de Kamusal Alanda CETA Yapmalıyız	78
Toplumsal Cinsiyet Etki Analizi Sürecine Kimler Katılmalı ve Bu Analizi Kimler Kullanmalıdır?	79
CETA yaparken nelere bakmamız gerekir?	80
Başarılı bir CETA için gereken koşullar nelerdir?.....	82
Bir CETA çalışmasının içermesi gereken aşamalar neler olmalıdır?	84
CETA'nın başarısını nasıl değerlendiririz?	85
CETA bize ne sağlar?	86
Örnek bir CETA çalışmasını nasıl yapabilirsiniz?.....	87
Dünyada başarılı CETA örnekleri.....	88
Kaynakça	90
Ek-1 Pekin Eylem Planı'nda TCE için Ulusal Mekanizma (paragraf 201-203).....	96
Ek-2 AB'de Ulusal Mekanizmalar ve Uzmanlar Arası İşbirliği Ağları ve Kurumları	98
Ek-3 Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin TCE Kurumlarını Güçlendirme Tavsiye Kararları	100
Ek-4 Türkiye'de Ulusal Mekanizma Gelişim Kronolojisi	101
Ek-5 Ulusal Eylem Planlarına Göre Ulusal Mekanizmada Yer Alan Kurumlar	102
Ek-6 Eylem Planlarında Yer Alan Uluslararası Norm Kaynakları.....	104
Ek-7 Ulusal Mekanizma Politika Belgeleri.....	105
Ek-8 Ulusal Eylem Planlarının Temel İlkeler ve Politikalar Açısından Karşılaştırılması.....	107
Ek-9 Eylem Planlarına Göre Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Ulusal Mekanizmada Yer Alan Kurumlar	109
Ek-10 Ulusal Eylem Planlarının İzleme Değerlendirme Açısından Karşılaştırılması	111
Ek-11 KEFEK Haritalama Raporları	112

BÖLÜM I: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Eğitimi Ne İşe Yarar?

Bu eğitimle neyi amaçlıyoruz?

Toplumsal cinsiyet (TC) eşitsizlikleri günümüz dünyasının en ciddi ve aşılması kolay olmayan sorunlarından biridir. Bu eğitim toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önlenabilir, farkına varılabilir, bilimsel olarak tanımlanabilir ve ölçülebilir olduğunu göstermek ve eşitsizlikleri gidermek için bu alanda çalışan gönüllülere, uzman ve yöneticilere gerekli bilgi ve beceriyi sağlamayı amaçlıyor.

Eğitimin katılımcıları kimler olmalıdır?

Toplumsal cinsiyet eşitliği (TCE) politikaları ve planlaması ile görevli kamu kurumu çalışanları, yerel yönetimler eşitlik birimi görevlileri, proje yöneticileri veya uzmanları, hak temelli sivil örgüt yöneticileri veya aktivistleri, özel şirketlerin sosyal sorumluluk uzmanları, kamu veya sivil örgütlerin yönetici danışmanları...

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Eğitiminin İşlevi

TCE eğitimi öncelikle karar vericilere, yöneticilere ve onlara danışmanlık yapacak kamu uzmanlarına, kamu uzmanlarını etkileyecek sivil aktörlere toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl tanımlayabileceklerini ve izleyebileceklerini öğretir.

Bunun için gerekli temel ilkeler, stratejiler, politikalar hakkında bilgi verir.

TCE'yi hayata geçirme ile yükümlü kamu görevlilerinin, kamu hizmeti sorumlularının ve sivil örgüt yöneticilerinin cinsiyete dayalı eşitsizlikleri aşabilmek için politika geliştirirken somut hedeflerini planlayabilmelerine yardımcı olur. Politika oluştururken toplumsal cinsiyet değişkeninin dikkate alınmasını sağlar. Kamu hizmeti performansının cinsler arası eşitliğin hayata geçirilmesi perspektifinden değerlendirilmesine yol gösterir.

TCE'yi hayata geçirme ile yükümlü kişilerin cinsiyete dayalı eşitsizlikleri tanımlayabilmelerine ve bunlara karşı politika geliştirirken somut hedeflerini planlayabilmelerine yardımcı olur. Politika oluştururken toplumsal cinsiyet değişkeninin dikkate alınmasını sağlar. Kamu hizmeti performansının cinsler arası eşitliğin hayata geçirilmesi perspektifinden değerlendirilmesini teşvik eder.

Katılımcıların TCE ile ilgili bilgi ve deneyimleri elde edebilmesi için konunun uzmanlarıyla ortak çalışma yapmalarını ve birlikte projeler gerçekleştirebilmelerini sağlar.

TCE'yi hayata geçirmek için kamu hizmeti planlayıcıları ve onları izleyecek sivil örgütlerin arasında olumlu işbirliği iradesinin yaratılmasını kolaylaştırır. Kamu ve sivil aktörlerin

birbirleriyle kamplaştırıcı ideolojik polemiklerle tartışmalarını engeller; farkındalık yaratarak cinsler arası eşitliğin hayata geçirilmesinin toplumda nasıl olumlu sonuçlara yol açacağını görülebilmesini sağlar.

Özellikle TCE'yi gerçekleştirmek için yapılacak yüz yüze eğitimler, hazırlanacak online eğitim materyalleri, el kitapları, yaratılacak deneyim paylaşım ağları, personel eğitim modülleri ve benzeri araçların geliştirilmesi ile farklı ve birbirine mesafeli aktörler arasında olumlu ortamın yaratılmasına hizmet eder.

TCE eğitiminin başarısı için öncelikli alanların ve gereksinimlerin saptanarak eğitimin buna göre planlanması önemlidir. Saptanan eğitim amaç ve normlarının ulusal hedef, plan ve politikalarla ilişkilendirilmesi etkinliği artırır. Eğitim için yararlanılabilecek temel kaynakların tanımlanması ve eğiticilere ve eğitime katılanlara sağlanması öğrenmeyi kolaylaştırır.

TCE eğitimi için deneyimli ve bilgili bir eğitime gereksinim duyulduğu unutulmamalıdır. Eğitim programınız ve hedef kitleniz ne kadar doğru planlanmış olursa olsun, iyi bir eğiticiniz yoksa eğitimin hedefine ulaşması zordur.¹

TCE için yapabileceğimiz farklı eğitimler vardır.

- Farkındalık artırma ve bilinç yükseltme eğitimi
- Bilgimizi artırmak, kavrayışımızı derinleştirmek için eğitim
- Konu ile ilgili beceri geliştirme eğitimi
- Davranışlar, tutumlar ve uygulamalarda değişiklik yaratma amaçlayan eğitimler
- Toplumsal destekler, yaygınlık, dönüşüm oluşturmak için eğitim²

Bilinç yükseltme ve farkındalık yaratma eğitimi

Katılımcıları temel konularda bilgilendirmeyi amaçlar. Bu tür eğitim özellikle gündelik hayatta normalleşmiş ve farkına varılmayan ayrımcılık ve eşitsizliklerin farkına varılmasını sağlar. Kadınların yaşamında çok kişisel ve bireysel düzeyde yaşanıyor gibi algılanan birçok cinsiyet ayrımcılığının nasıl adil olmayan sonuçlara yol açtığının kavramasını kolaylaştırmayı amaçlar. Bu yolla ayrımcılığa uğrayan kadınlarda farkındalık yaratma ve güçlendirme amaçlanır. Örneğin, erkek şiddetinin kadınların bir kusuru sonucu, hak edilmiş bir tepki olarak görülmesi yaygındır. Oysaki bir kusur olsa dahi erkek şiddetinin, erkeklerin "erkek kalma arzusu"

¹ EIGE (2017). Gender equality training Gender mainstreaming toolkit. European Institute for Gender Equality. <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1015>

² Farklı eğitim türleri için bkz. Leghari, R. ve Wretblad, E. (2016). Typology on training for gender equality. UN Women. <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1000>

neticesinde ortaya çıkan bir “güç gösterisi” ve “boyun eğdirmek amacıyla korkutma” olduğunu ve değiştirilmesi gerektiğini anlatmak böyle bir eğitim programının tipik örneği sayılabilir.

Bilgi edinme eğitimi

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri karşısında nasıl mücadele edileceği, hangi kurumsal ya da hukuki destekler oluşturulabileceğine ilişkin eğitimler bu tür eğitimlerdir. Örneğin şiddete uğrayan kadınların arayabilecekleri acil yardım hatlarının tanıtımı, talep edilebilecek hakların neler olduğu ve şiddetin önlenmesi için kolluk kuvvetlerine nasıl başvurulabileceği gibi konularda katılımcılara bilgi vermeyi amaçlayan eğitimler bu tür eğitimlerdir. Erkek şiddetinin mağdurları ya da şiddete karşı hukuki, psikolojik destek ya da sosyal yardım sağlamak isteyen uzmanlara bu tür durumlarda somut sorunların nasıl çözülebileceğine ilişkin gereksinme duydukları bilgileri sunan eğitimler bu tür eğitimlere örnek gösterilebilir.

Beceri geliştirme eğitimi

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile baş etmekle sorumlu kişi, örgüt veya kurumların bu süreçte bilmeleri gereken teknikleri, öğrenmeleri gereken becerileri, oluşturmaları gereken stratejileri ve kullanmaları gereken araçları tanıtan, öğreten ve uygulatan eğitimleridir. Bunlara, izleme eğitimi yapabilmek için endeks okumayı öğrenmek, sanal ortamda mail grubu oluşturarak kadınların iletişim halinde olabilmelerini sağlamak, video çekme ve internette film tasarımı öğrenmek gibi sayısız örnek verilebilir.³

Davranış değişikliği eğitimi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürekliliğini sağlayan şeylerin başında mağdurların içinde buldukları durumu değiştirebileceklerine ilişkin kendilerine olan güvensizliği gelir. Bu nedenle hissettikleri korku, çaresizlik ve güçsüzlük gibi duygular hareketsiz kalmalarına, içinde buldukları duruma ayak uydurmaya çalışmalarına ve başka bir yol olmadığını düşünmelerine yol açar. Davranış değişikliği eğitimleri bu tür bireysel güçlenme ve bunun sonunda oluşacak davranış değişikliği sağlamayı amaçlayabilir. Bir kamu kurumunda çalışan ve yaptığı işin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini önlemede bir katkısı olabileceği hakkında hiç düşünmemiş bir polis memurunun cinsiyet ayrımcılığı ve kadınlara yönelik şiddet konusunda bilgilendirilmesiyle davranış değişikliği sağlanabilir. Erkek şiddetine karşı ne yapacağını

³ Dijital hikâye örnekleri için bkz.

http://www.iletisim.hacettepe.edu.tr/pdata/index.php?page_id=288&title=dijitalhikayeler-atolye-calismalari

bilmediği için sessiz kalan erkeklere yönelik davranış değişikliği eğitimleri buldukları homososyal ortamlarda kadınlara yönelik şiddeti olumlayan davranış ve konuşmalara nasıl karşı çıkabileceklerini onlara gösterebilir.

Harekete geçirme ve toplumsal dönüşüm eğitimi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin önlenmesi için bazen bir bölgede ya da kurumda yaşayan, çalışan ya da bu eşitsizlikten mağdur olan bir grup insanın birbirleriyle iletişime geçip ortak hareket ederek yapabilecekleri şeyleri görmeleri ve birlikte planlayarak dayanışmaları ve çözüm için harekete geçmeleri mümkündür. Bu tür sonuçlara ulaşmayı amaçlayan eğitimler yaşanan sorun hakkındaki çözüm üzerinde ortaklaştırma, birlikte harekete geçmeyi sağlama, deneyim paylaşımı, çözümleri ortaklaştırma ve daha yaşanabilir ve adil mekânlar, kurumlar oluşturmayı amaçlayan eğitimlerdir. Örneğin, bir mahallede kız çocuklarının okula gitmesini engelleyen ailelerin olması durumunda komşuların ortak bir çalışma ile ailelerin bu konuda tutum değiştirmelerini sağlamaya yönelik bir eğitim çalışması yapılabilir.

Bu bölümde neler öğrendik?

- TCE eğitimini yapmanın bize neler kazandıracağını öğrendik.
- TCE ilgili engelleri aşmak için hangi tür, hangi somut amaçlara göre şekillendirilmiş eğitimleri nasıl hazırlamamız gerektiğini öğrendik.

Grup çalışması

- Çevrenizde, birlikte çalıştığınız kişilerden bir grup seçerek onların gereksinmelerine göre bir TCE eğitiminin nasıl olması gerektiğini tartışınız.
- Düşündüğünüz TCE eğitiminin hedef kitesini tanımlayınız ve hedef kitlenin özelliklerini göz önünde tutarak ne tür bir eğitim gereksinimleri olduğunu saptayınız.
- Saptamalarınıza uygun bir eğitim çalışması planlayınız.

BÖLÜM II: Kavramların Cinsiyetini Sorgulayalım

Bu bölümde ne öğreneceğiz?

Toplumsal cinsiyetimizle ilgili temel kavramlar yansız ve tarafsız değildir; her biri bir cinsin üstünlüğünü, diğerinin önemsiz ya da güçsüz olduğunu meşrulaştırarak toplumda cinsiyetçi kurum ve pratikleri normalleştirir; itirazsız kabul etmemizi sağlar.

Bu nedenle toplumsal konularımızı ve haklarımızı tanımlayan temel kavramları gözden geçirmeli ve cinsiyet eşitsizliklerini ne ölçüde meşrulaştırdıklarını sorgulamalıyız. İnsan, vatandaş, birey, güç, eşitlik, hak gibi kavramlar kadınları ve erkekleri ve farklı cinsel yönelimi olan bireyleri eşitleyerek ve eşdeğer olarak ele almazlar. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri yok etmek için öncelikle bu kavramların dışlayıcı ve ayırım yaratıcı içeriklerini görünür kılmamız gerekir.

Öğrendiklerimiz ne işe yarayacak?

Gündelik yaşamımızda sürekli kullandığımız kavramların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini güçlendirmesi ya da zayıflatması açısından ne işlevi olduğunu sorgulamak bu eşitsizlikleri aşabilmek için yapacağımız çalışmaların yolunu aydınlatır.

Kavramların Cinsiyeti 1: Biyolojimiz ve Toplumsal Cinsiyetimiz

Cinsiyetimiz biyolojik yapımıza göre değil toplumdaki cinsiyet konularımıza göre belirlenir

Toplumsal cinsiyetimiz, bedenimizin cinsiyet açısından taşıdığı biyolojik özelliklerin ötesinde bir şeydir. Toplumsal cinsiyet bir toplumda, belli bir zamanda ve belli bir toplum kesiminde kadın ya da erkek olmanın ne anlama geldiğiyle ilgilidir. Diğer bir deyişle, kadınlardan ve erkeklerden, aile, toplum, iş yaşamında beklenen davranışlar, duygular, sorumluluklar, ahlaki kabullerdir. Bunlar birçok toplumda kadınlara ve erkeklere göre farklı ve erkeklerin üstünlüğüne göre şekillenmiştir.

Genel anlamda insanlar kadın ve erkek olarak, biyolojik açıdan, birçok yönleriyle birbirine benzerdir; örneğin kan dolaşım sistemleri, beslenme ve boşaltım organlarının işleyişinin ya da insan hücre yapısının cinsiyeti yoktur. Biyolojik cinsiyet özelliklerini şekillendiren hormonlar da her insanın cinsel yönelimine, yaşına ya da bedensel özelliklerine göre farklılaşır. Cinsel yönelim açısından iki kutuplu kadın ve erkek tanımlamasının çok ötesinde ve çok çeşitli biyolojik cinsel yapıların olduğunu biliyoruz. Diğer yandan hormonal yapının yaşa, coğrafyaya, hatta şişman ya da zayıf olmaya göre bile değiştiğini de biliyoruz. Aslında biyolojik açıdan cinsel yapımız bize sosyal yaşam değerleri, tarzları, öncelikleri ve yasaklarına ilişkin bir zorunluluk

getirmez; tersine toplumsal ilişkiler cinsel biyolojimize bu tür “yüklemeler” yapar. Unutmayalım ki **biyoloji, içinde yaşadığımız toplumsal cinsiyete dayalı iktidar pratiği olmadan kendi başına konuşmaz.**

Yaşadığımız toplumda kadınların ve erkeklerin birbirinden farklı, hatta çoğu zaman zıt ve değişmez özellikleri olduğuna inanılıyor. Kadınların duygusal, kırılgan ve güçsüz; erkeklerin ise çatışmacı, rasyonel, duygularını denetleyebilen, mücadelecı ve güçlü olduğu kabul ediliyor. Cinslere atfedilen bu özelliklerin onların biyolojik cinsiyetlerinden kaynaklandığını söyleyen ideolojik önermeleri doğru kabul eden büyük bir çoğunluk var. Oysaki bu kadar farklılık ve çeşitlilik gösteren biyolojik özelliklerimizin bize hangi toplumsal davranışları empoze ettiğini nereden biliyoruz ve bizi hangi insani kapasite, beceri, duyarlılık ya da davranışlara yönlendirdiğine nasıl bu kadar eminiz?

Cinslerin farklı davranışlarına yol açan ve biyolojik yapılarınca belirlendiğine inanılan bu özelliklerin, aslında, insanların içine doğdukları toplumda, cinsiyet kalıpyargılarına göre var olan, doğumdan itibaren sosyalleşme ile öğrenilen özellikler olduğunu görüyoruz. Bu gerçekliğe rağmen, toplumsal olarak cinslerin doğasında var olduğu tartışmasız kabul edilen ya da olması arzulan veya olsun diye dayatılan bu özelliklerin biyolojik yapıdan kaynaklandığını ve değişmez olduğunu söylemek ideolojik bir kabuldür. Aksi doğrultuda çok kanıt gösterilse bile birçok insan öyle olduğunu düşünmeye alışmıştır; bu durum bir tür “sosyal ezber”dir.

Oysaki biyolojik cinsiyet özelliklerinin hangi sosyal davranışları kaçınılmaz kıldığını bilmemiz kolayca yanıtlanacak bir soru değildir. Aslında insanlar cins özelliklerinden daha önce yaşları, bedensel kapasiteleri ve kişiliklerine göre farklılaşırlar. Ama toplumsal cinsiyet normları gereği kadınlar ve erkekler ekonomik, sosyal ve siyasal alanda kalıplaşmış ve cinslere göre farklı rol beklentileri, sorumluluklar, uyulması gereken ahlaki normlar; toplumsal ödüller, yasaklar ve fırsatlarla karşılaşılır. Bütün bu toplumsal şekillenmelerin insanların biyolojik cinsiyetleriyle doğrudan ilişkisi yoktur.

Örneğin bir kadının çocuk doğurarak onu emzirmesi biyolojik cinsiyetin gereğidir, ama bebeğin altını değiştirmesi ya da evi temizlemesi biyolojik cinsiyetle ilgili bir durum değildir.

Örneğin eğitimdeki başarısızlıklar kız ve oğlan çocukları farklı etkiler. Bazı toplum kesimlerinde okulda başarısız olan kız çocuğu ev işi yapsın diye evde tutulur ya da evlendirilir; okulda başarısız olan oğlan çocuğu evlenmeden önce iş sahibi olsun diye çırak olarak meslek öğreneceği bir işe başlatılır. İkisinin kişisel beceri ve kapasite oluşturma açısından sonuçları farklıdır. Kız çocuğu sadece ev içinde ve yakın çevresinde bir yaşam deneyimi elde edebilir. Oğlan çocuğu, zor da olsa, toplumun içinde, her türlü deneyimi yaşayarak yetişkin olur ve yaşamla mücadele becerisi farklı gelişir. Kız ve erkek çocuklar böylece toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından farklı toplumsal güç konumlarına yönlendirilmiş olurlar. Ama bu farklılıkların biyolojik özelliklerle ilişkili olduğu düşünülür.

Kavramların Cinsiyeti 2: Cinsiyetçilik

Toplumsal cinsiyetimiz cinsiyete dayalı ayrımcılıkla şekilleniyorsa...

Yukarıda tanımladığımız toplumsal yapının temel şekillendiricisi olan **cinsiyetçilik** ya da **cinsiyete dayalı ayrımcılık** dediğimiz olgunun ne olduğunu anlamamız gerekiyor.

Cinsiyetçilik, toplumsal yaşantımızda, sadece cinsiyetinden dolayı insanlara yapabilecekleri ve yapmak istedikleri şeyleri yasaklayan ya da tam tersine, yapmak istemedikleri şeyleri yapmaya zorlayan bir toplumsal ilişki ve eşitsizlik biçimidir.

Toplumsal cinsiyetimizi eşitsiz kılan şey cinsiyet temelli ayrımcılıklara maruz kalmamızdır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık cinsler arasında basit sonuçları olan farklar yaratmaz; güç eşitsizlikleri, yapısal engeller ve aşılması zor duvarlar inşa eder.

Örneğin, bir kız çocuğunun gezgin, pilot, imam, astronot, subay ya da asker olmasının engellenmesi... Bir oğlan çocuğunun da aile geçindireceği gerekçesiyle bir sanat dalına değil, para kazanacağı bir meslek seçmeye zorlanması gibi...

Cinsiyetçilik, insanlar arasında cinsiyetleri nedeniyle **üstünlükler, ikincillikler, dışlanma, önemsizleştirme, marjinalleştirme** ile sonuçlanan iktidar ve güç stratejileri yaratır. **Eril ve erkek olana üstünlük, öncelik ve toplumsal fırsatlardan daha çok yararlanma** olanağı sunar. Cinsiyetçi ayrımcılık, öte yandan, **dişil ve kadın olanı güçsüz ve duygusal olarak nitelendirerek ikincilleştirir, erkeklere bağımlı kılar, yaşam koşullarını fakirleştirir, topluma eşit vatandaş olarak katılımını engeller.**

Temel insan hakları açısından en önemli şey bir **insanın kimseye bağımlı ve muhtaç olmadan kendi yaşamını sürdürebilme** kaynaklarına, bilgisine ve özgürlüğüne sahip olabilmesidir.

Örneğin, aynı ailede aynı koşullarda doğmuş kız ve oğlan çocuklar açısından şartların ve fırsatların eşit olduğunu düşünürüz. Ama gerçek çoğu zaman öyle değildir. Ailenin olanaklarına göre oğlan çocuk eğitim için daha uzakta ve daha kaliteli bir okula gönderilebilir. Kız çocuk ise güvenlik gerekçesiyle aile ile aynı kentte, mümkünse aynı mahalledeki mevcut okula, eğitim kalitesine bakılmadan gönderilebilir. Ailenin yaptığı cinsiyetçi ayırma dayalı tercihler yaşam boyu kadın ve erkekler arasında eşitsizlikler yaratarak devam eder; zamanla aşılması zor güç eşitsizliklerine dönüşür. Kadınların kariyer becerileri erkeklerinkinden geri kalır, daha düşük statü ve ücret elde edebildikleri işlerde çalışmak zorunda kalırlar; kadınlar kendi bedenleri ve yaşamları üzerindeki kontrol ve karar verme hakkını kaybeder.

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler haklara, fırsatlara, hizmetlere erişimde cinslerin eşit olmaması demektir.

Cinslerin toplumsal kaynaklara ve fırsatlara eşitsiz erişimi, onların hukuken sahip olacakları **haklar ve sorumlulukların eşitliğini** engeller.

Bedensel, coğrafi ve toplumsal hareket sınırları ve serbestliği açısından eşitsizlikler yaratır. Kız çocuklarının ve kadınların güvenlik ya da ahlaki değerler gereğince yalnız başlarına evlerinden uzak yerlere gitmelerine, yalnız ya da arkadaşlarıyla seyahat etmelerine, gece saatlerinde evin dışında olmalarına izin verilmez. Kız çocukların oğlan çocuklar gibi serbestçe spor yaparak bedenlerini ve becerilerini geliştirmeleri gerekli görülmez. Gezinler erkektir; işlerini seyahat ederek yapanlar da çoğunlukla erkektir. Araba kullanan, ulaşım araçlarında seyahat edenler, kenti keşfetmek için dolaşan ve eğlenen insanların çoğunluğu da bu nedenle

Örneğin, kadınlardan ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluklarını üstlenmelerinin beklenmesi onların iş yaşamında, erkeklerle eşit rekabet koşullarında kariyerlerini geliştirmelerini engeller. Ama erkekler ev içi sorumluluklardan uzak kalabildikleri için kariyerlerine yeterince zaman ayırabilir.

Örneğin, kadınların ve kız çocuklarının eğitim ve iş yaşamındaki başarısızlıkları onların ilgi, yetenek veya zekâlarıyla ilişkilendirilir ama ev ve bakım işleri sorumluluklarındaki ağır yükleri dikkate alınmaz.

Örneğin, evlilik, kadınlar için akraba ve aile çevresinden uzaklaşmak, onların desteğinden mahrum kalmakla sonuçlanırken, erkekler için aileye bir kadın işgücü daha eklenmesi ve daha nitelikli ev içi hizmet alabilmesi demektir.

Örneğin, kadın ve kız çocuklarının karşılaştıkları toplumsal baskı ile yüzleşmekten çekinerek birçok konuda girişken olmaması, öne çıkmayıp aday olmaması ve karar süreçlerine katılsa bile suskun kalması onların bilgisiz, ilgisiz ya da bilinçsiz olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Örneğin, kentsel yaşamda özel otomobiller genellikle erkekler tarafından kullanılır, kadınlar ise çoğunlukla toplu taşıma araçlarından yararlanır. En yüksek maliyetli ve büyük yatırımlar özel otomobillerin kullanacağı otoyollara yapılır; ama bunun cinsler arasında toplumsal kaynaklardan eşit yararlanmayı nasıl engellediği düşünülmez.

Örneğin, ne büyüklükte ve gelişmişlik düzeyinde olursa olsun, her kentte en büyük spor yatırımları futbol stadyumlarına yapılır. Futbol stadyumlarını kullanan vatandaşların yüzde 99'u ise erkektir. Kadınların kullanabileceği spor tesislerine yapılan yatırım ise bu alanla karşılaştırılamayacak düzeyde düşüktür.

Örneğin, ömür boyu topluma yararlı bir iş yaparak çalışan insanlar ihtiyaç anlarında toplum tarafından desteklenirler diye sosyal güvenlik - sosyal sigorta politikaları geliştirilmiştir. Her meslek açısından sosyal güvence mümkündür ama ev işleri yapan ev kadınlarının yaptığı iş bir meslek olarak görülmez ve sosyal sigorta kapsamı dışında tutulur.

erkektir. Kadınlar ise çoğu zaman çok sınırlı bir coğrafi alanda ve genellikle gözetim altında hareket edebilirler.

Bu eşitsizlikler genellikle kadınların erkeklere göre daha deneyimsizliğe, mali olarak güçsüzlüğe, bilgisizliğe itilmelerine ve toplumsal olarak destek görmemelerine yol açar. Bu da **kadınların erkekler tarafından yönetilmelerine**, yönlendirilmelerine, istismar edilmelerine yol açar. Söz konusu cinsiyete dayalı eşitsizlikler, kişisel gelişimden başlayarak aileyi, çocuk eğitimini, akraba ilişkilerini, vatandaşlık haklarına sahip çıkma bilincini, çalışma yaşamında ve siyasal hayatta vatandaşların eşit olmalarını engeller; **kadınları erkekler karşısında eşitsiz ilişkilere mahkûm eder.**

Kavramların Cinsiyeti 3: İnsan, Birey, Vatandaş Olarak Eşit miyiz?

Modern toplumların belkemiği olan kamusal alanın oluşumunda etkili önemli tarihsel dönüşümlerden biri üretimin "hane" biriminden "fabrika" birimine taşınması ve bu sayede "ev içi" ücretsiz emek ile ücretli işgücü arasındaki farklılaşmanın ortaya çıkışıdır. Yani kadın emeği ve erkek emeğinin yeniden ve farklı bir zeminde ayrışmasıdır. Bir diğer önemli dönüşüm ise siyasal iktidarın tanrısal olandan alınıp yeryüzüne indirilerek "yurttaş" tanımının üzerine oturtulan "temsili demokrasi"nin zaman içinde gelişmesidir. Bu iki tarihsel oluşum modern kamu anlayışının beşiği olmuştur.

Modern siyasetin öznesi "birey" olmak, yani "egemen erk-devlet" tarafından hak sahibi, eşit ve özgür insan olarak kabul edilmek bu tarihsel sürecin sonucudur. "Birey" olmak ya da devletin gözünden bakarsak "yurttaş" olmak yasa ve kamu gücü önünde kendi yaşamı, kimliği, bedeni üzerinde nihai karar verme hakkına sahip olan ve bunun gereği hak ve yükümlülükleri kamu otoritelerince korunan ve geliştirilen insan demektir.

Egemen erk-devlet tarafından "yurttaş" olarak tanımlanan insanlar, 17. yüzyıldan bu yana gelişimini sürdüren ve 19. yüzyılda bütün boyutlarıyla ortaya çıkan modern kamusal alanın somut bireyleri olarak ezici bir çoğunlukla erkekti. "Üreten" ve "yöneten erke onay veren" bu yurttaşların erkek olması bir rastlantı mıydı? Kadınların modern kamusal alanın dışında kalmasının, herkesin katılımına açık olan kamusal alana "katılım"ı becerememelerinin nedeni yeterli ilgi ve bilgi düzeyine ulaşamamış olmaları mıydı?

Kendilerinin "dışlanmışlığı" üzerine kafa yoran kadınlar son iki yüzyılı kamusal dünyaya kabul edilme mücadelesiyle geçirdiler. Önceleri bu mücadele eğitim hakkını kazanma, çalışma yaşamına katılabilme ve nihayetinde seçme ve seçilme hakkını elde etme üzerinde yoğunlaştı. Bu alanlardaki yasal ve formel engelleri aşan kadın hakları ve özgürlüğü hareketleri iki yüz yıllık mücadele bilançosunu 1970'li yılların başlarında çıkarmaya başladıklarında sonuçların hiç de parlak olmadığını gördü. Bu kez kadın hareketlerinin ilgisi kamusal alanın neyi dışladığı ve bunun kadınlar açısından bedeli üzerinde yoğunlaştı. Kamusal alanın "özel" olarak tanımlayıp dışladığının ne olduğunu gördüler: doğal, kişisel, mahrem, duygusal ve cinsel olanın yaşanma alanı hemen her şeyiyle kadınların sorumluluğunda olan hane. Ev ve bakım işlerinin yapıldığı, ailenin sürdürülüp çocukların büyütüldüğü, evliliklerin kapalı kapılar ardında yaşandığı evren olan aile yaşamı kadınların kapatılmaya çalışıldığı dünya...⁴

Kamusal alan-özel alan ayrımı erkek egemenliğinin temelidir

Modern düşüncenin kökeninde liberal ve cumhuriyetçi düşünürler, kralların egemenliğine karşı burjuvazinin egemenliğini savunurken, egemenliğin nihai olarak eşit ve özgür olan insana, yani

⁴ Burada ele alınan kavramlarla ilgili daha geniş bir tartışma için bkz. Sancar Üşür, Serpil (1994). Liberalizmin cinsiyetten arındırılmış bireyi ve feminist eleştiri. Mürekkap, Yaz, 57, 61

"birey"e ait olduğunu söylüyorlardı. Bu doğuştan özgür bireyler, özgür iradeleri ile bir araya gelerek kendi sahip oldukları egemenlik haklarını "siyasal iktidara devrettikleri" ve böylece modern devletleri (başka deyişle modern kamuyu) oluşturduklarını söylüyorlardı. Modern kamusal alan, kendi aralarında anlaşarak devleti oluşturan bireylerin "ortak çıkar" alanını temsil ediyordu. Modern toplumun ekonomik ve siyasal dünyasının temel kurucu öznesi bu kendi yaşamı hakkında kendi karar veren "birey"di.

Modern toplumun kurucu öznesi olan "birey" toplumun ortak sorunlarını çözmek üzere erk sahibi vatandaşlar olarak kamusal yaşamın temel meşru aktörü oldu. Yukarıda bahsettiğimiz "özel alan" da kamusal alanın karşıtı olarak taşıdığı temsili anlamlar ve somut yaşam biçimleri ile kamusal olandan tecrit edilerek dışlandı. Modern insan/bireyin anlam dünyası özel olan-kamusal olan ayrımının içinden tanımlandı. "Özel" tanımı gereği bize "politik" olmayı gösteriyordu; yani insanların "doğa" yasalarına tabi özellikleri, kan bağı ile kurulan ilişkileri, duyguya ve cinselliğe dayalı yaşamı tanımlıyordu. Bireyin bu mahrem dünyası, devletin müdahale alanı dışında, ancak bireyin izniyle müdahale edilebilen, "kapalı" bir yaşam alanı olarak kabul edildi. Bunun karşıtı olarak konumlandırılan kamusal alan ise herkese "açık", akılcı bir çıkar hesabı ile bireylerin bir araya gelerek alacakları ortak kararlar üzerine kurulu, bireylerin eşitliğine dayalı genel ve tarafsız yasaların, hakların, özgürlüklerin alanı idi. Kamusal alanın değerleri, duygulardan ve tutkularından arındırılmış, ortak çıkarı temsil eden; akılcı, cinsiyetler karşısında "nötr", bedenlerinden soyutlanmış birey değerlerine dayalı olarak düşünülüyordu. Böylece modern "birey"in tanımı bir dizi birbirini dışlayan ikili kavramlaştırma içeriyordu: Kamusaldan dışlanan özel alan, akılcılıktan dışlanan duygusal davranış, tarihsel ve kültürel olarak kurulmuş olandan (toplum)dışlanan doğal (biyolojik) özellikler.⁵

Modern toplum anlayışı, kendi kurucu öznesi olan bireyin davranışlarını, özel-kamusal, duygusal-akılsal, doğal-tarihsel gibi ikili karşıtılıklara ayırıştırırken bir yandan da bu kavramlardan birini diğerinin karşısında olumlu ve hiyerarşik olarak diğerine göre daha üstün, hükmetme hak ve yetkisiyle de donatıyordu. Hiyerarşik olarak üstün olan kamusal ve akılsal olanın toplumu yönetmesinin karşısında duyguların, biyolojik gereksinmelerin karşılanma alanı olan özel/mahrem alan siyasal kararların ve devletin egemenlik yetkisinin dışında tutuluyordu.

Modern birey ve dışıl beden

20. yüzyılın en önemli eşit hak ve özgürlük arayışlarından biri olan kadın hakları hareketi ve onun entelektüel akıllı olan feminist eleştirisi, bu ikili kavramlaştırmalar sayesinde kurulan iktidar ilişkilerini çözümlerken bunun aynı zamanda erkek ve kadın dünyası olarak da ayrıştığını söyledi. Aslında kamusal alandan dışlanan, erkeklerin aile reisi olarak yönettikleri hane ve özel ilişkiler dünyasıydı. Kamusal dünyanın olumlanan değerleri, yani akılcılık, egemen ve özgür birey olma, hakların eşitliğine riayet, vatandaşın egemenliği ile kural koyma yetkisi "erkek"

⁵ Pateman, C. (1989). The disorder of women: democracy, feminism and political theory. Stanford University Press, 122-124.

olanla birlikte anılıyordu. Doğanın gereği olanlar (doğurganlık, vb); duygulara önem verip "çıkar"ını gözetmeme (annelik); kamusal düzenin akla dayalı erdemine sahip olmayan değişken "hormonal beden" kadınla özdeşleştirildi. Böylece erkeklerin çoğunluğu oluşturdukları, yönetip kendi yararlarına göre şekillendirdikleri ve kadınların dışlanıp "öteki" olarak tanımlandığı kamusal alan modern toplumun merkezine yerleşti.

Modern siyasi iktidar kuramının kurucularından John Locke siyasi iktidarın temelinde iki temel otorite biçimi olduğunu söyler: kralın ve babanın otoritesi. Çünkü aile içindeki itaat ve onaylama ilişkileri ile kamusal alandaki iktidar ve onaylama ilişkileri farklı iktidar alanlarıdır. Kamusal alanda erkekler arası eşitliğe dayalı vatandaşlık statüsü, toplumun nasıl yönetileceğini belirleyecek "ortak karar alma" hakkına dayandığı için siyasi iktidarı meşru kılan unsurdur. Böylece egemenlik kraldan alınıp vatandaşlara (erkek bireylere) verilmiş oluyordu. Kralın otoritesinden farklı olarak baba otoritesinin kaynağı, dini kutsal kökeninden kopartılmakla birlikte, aynı zamanda koca otoritesi anlamına da gelerek evlilik ve aile içinde ataerkil erkek hakları olarak devam etti.⁶ Aile içindeki iktidar "doğal" zorunluluklar gereği kadını erkeğe bağlarken, kamusal alandaki iktidar, erkeği "vatandaş" olarak tanımlayarak özgürleştiriyor ve devletin sahibi kılıyordu. Bu otorite gereği bir kez evliliğe "onay" veren kadının aile, evlilik, cinsellik, doğurganlık ve benzeri alanlarda karar yetkisini "koca"ya devretmiş olduğu varsayıyordu; ataerkil hukuk da bunu yasalarla denetliyordu. Doğuştan eşit ve özgür olan birey, kamusal alanda vatandaş kimliğini kazanırken, aynı şekilde eşit ve özgür doğmuş olan kadın, özel alanda "doğası" gereği kocaya bağımlı oluyordu. Doğuştan eşit ve özgür olan bir kadın "özgür" iradesi ile bir sözleşme (evlilik sözleşmesi) yaparak kendi "onayıyla" karar ve temsil yetkisini kocaya bırakıyordu.⁷ Modernitenin "özgür bireyi" evlilik ve aile ilişkileri söz konusu olduğunda baba ve kocaya ait ataerkil otoriteye tabi kılınıyordu; bu durum ataerkil düzenin hukuki, politik, ideolojik mekanizmalarıyla da korunup sürdürülüyordu.

Modern kamusal alanın akla, çıkara dayalı, bütün birey/vatandaşlara eşit, açık ve yansız olma iddiası tanım gereği herkesi içine alan, eşit siyasi katılımı oluşturmaktaydı. Kamusal alanda kamusal kararların öznesi olacak bireyler duygularından, doğal dürtülerinden ve dolayısıyla da bütün bunların sorumlusu olan bedenlerinden tanım gereği arındırılmış varsayıyordu. Modernitenin bu "soyut bireyi" kamusal dünyaya adım atarken bedenini bir palto gibi sıyırıp kapının eşiğinde bırakabilen, siyaset gibi yüce vatandaşlık işlerine "bedensi" işleri bulaştırmayan, bedene ilişkin anlamları ancak siyasetteki yanlışları tanımlamak için, aşağılayıcı anlamlar çerçevesinde kullanan ataerkil bir siyasi kültürü benimsedi.

Bu soyut birey kamusal dünyaya kabul edilirken doğal olandan, duygudan ve bedenden soyutlanmış olduğu iddiası en fazla duygusal ve doğurgan bedenler olmaktan öte değer verilmeyen kadınları dışlamanın meşrulaştırılmasıydı. Bu çerçevede modern kamusal yaşamda olumsuzlanan insani özellikler kadınlara atfedilen özelliklerdi aslında.

⁶ Pateman, C. (1993). Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme. İçinde J. Keane (der.), Sivil Toplum ve Devlet. Ayrıntı Yayınları.

⁷ Pateman, C. (1989). The Disorder of Women, 213.

1970'lerden sonra önemli bir yeniden çıkış yapan feminist eleştiri sayesinde kadınlar, iki yüz yıldır ekonomik üretimde ve siyasal kararlarda erkeklerle eşit var olamama nedeninin kendi beceriksizliklerinden değil, bizzat kamusal dünyanın kuruluşunun kadınları dışlayan yapısından geldiğini daha açık ve somut olarak kavradı ve bu yapıyı değiştirmeyi siyasi eylemlerinin hedefi haline getirdi.

Kadın bedeni ve özgür iradeye sahip birey olma hakkı

Modern düşünce kadın olma özelliğini basitçe, mekanik bir ikilemler mantığı içinde biyolojik olana indirgemişti. Kadın doğurganlığı tarihsel ve kültürel boyutlarının dışlandığı bir doğa yasası olarak görülüyordu. Erkek emeğinin doğaya egemen olma çabasıyla yaptığı üretim onları akılcı ve güçlü kılıyordu. Ama kadın doğurganlığının ve annelik emeğinin ürettiği şeyin yaşamı mümkün, insanı sağlıklı, bakımlı, uyumlu, yani insan yapan emek türü olduğu göz ardı edilmişti. Erkeğin akılcılığı ve buna dayalı gücü karşısında kadının duyguların yaratıcısı ve eğitici olduğu söylenerek kadınlar "duygusal" olanla özdeşleştirildiler. Kadının özdeşleştirildiği "doğal" ve "duygusal" olanın alanı pek tabiidir ki kadın bedeniydi. Kadın bedeni bir biyolojik nesne olarak tanımlanıp kamusal alandan dışlandı.⁸

Kadın bedeninin ve buna bağlı olarak kadın emeğinin ev içi alanda bakım emeği olarak tanımlanması, acaba gerçekten kadınları özel alanda bireysel özgürlüklere ve haklara sahip birey yapabili mi? Kadınlar özel alanda, kendi bedenleri ve yaşamları üzerinde, karar verme hakkına sahip olabildiler mi? Özel alanın kişisel tercihler dünyası olup olmaması, evlilik sözleşmesinin ne anlama geldiği ile ilgilidir. Evlilik bir kadının erkeğe sunduğu bir "onay"dır. Bu onay kadının birçok hakkının aile reisi olarak erkeğe geçmesi anlamına gelmiştir. Örneğin evlilik içinde erkeğin zor kullanarak cinsel ilişkide bulunmasının gayrimeşru bir zorbalık olarak algılanıp cezalandırılması ancak yakın zamanlarda dile getirilebilen bir durumdur. O da gerçek hayatta çok az karşılık bulabilmiştir. Öte yandan kadın bedeninin/cinselliğinin para karşılığı satılması (fuhuş) karşılıklı "onaya" dayalı bir ilişki ve kazançlı bir alışveriş olarak tanımlanmış ve suç tanımı dışında tutulmuştur. Ama aslında fuhuş sadece erkeğin istemesine ve "alma"sına bağlıdır; bu "zorlanmış boyun eğme"nin "onay" sayılmasıdır.⁹ Bu durum kadın bedeni söz konusu olunca açığa çıkan bir gerçekliktir. Kadın bedeninin "kişiselliği" doğurganlığıyla ilişkilendirilince iyice belirsizleşir. Kadın bedeninin kişiselliği her kadının cinsel yaşamını kendi kararlarına göre yöneteceği, çocuk doğurup doğurmama hakkının olduğu ve bu kararın tamamen kadının kendisi tarafından verilebileceği anlamına gelmektedir. Ama gerçeklik bundan çok uzaktır. Çünkü kadın bedeni kadının kendisine ait olmaktan uzaktır; "kamu düzeni" adı ile anılan cinsel ahlak kuralları "namus" tanımı çerçevesinde kadınların giyinme, yürüme, konuşma, insanlarla ilişki kurma yasakları haline dönüşmüştür. Aynı zamanda siyasal ideolojilerin simge savaşının alanı (örtünerek vb.) olması da kadın bedeninin çok da "bireye ait"

⁸ Gatens, M. (1992). Power, Bodies and Difference. İçinde M. Barrett ve A. Phillips (der.), Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debate, 120-137. Stanford University Press.

⁹ Pateman, C. (1989). The Disorder of Women, 13.

olmadığının göstergesidir. Kadın bedeni hakkındaki ataerkil kabuller modern toplumların özel-kamusal ayırımının kadınlar açısından ne anlama geldiğini gösterir; özel-kamusal ayırımının ideolojik içeriği kadın bedeninin her iki alandaki çelişkili varlığı ile açığa çıkmaktadır.

Modern yurttaşlık anlayışı kadınları içeriyor mu?

"Yurttaş" kavramının anlamı özgür ve eşit olarak bir araya gelen bireylerin üreterek yarattıklarının bir kısmıyla, yani verdiği vergilerle kamusal düzeni finanse etmesi, devrettiği egemenlik hakkıyla da siyaseten yönettiği/yönetildiği bir dünyanın kurucu öznesi olmasıdır. Üreten, vergi veren, yöneten ve bütün bunları korumak için gerektiğinde kendini feda etmeye hazır olan, yani ülkesinin topraklarını düşmanlardan korumak için askerlik yapmayı da göze alan birey vatandaş olarak tanımlanmıştır. Vatandaş aslında yaptıklarıyla toplumun devamına katkıda bulunma işleviyle tanımlanıyor. Üreten, vergi veren ve askerlik yapan bu vatandaş tanımının erkeklerin yaptıklarına denk olması yadırgatıcıdır.

Peki, bu tanıma göre kadınların topluma katkısı erkeklerden farklı ise vatandaş sayılmayacaklar mı? Kadınlar vatandaş olmak için topluma ne sunuyorlar? Erkek yaşam deneyimlerinden çıkılarak kurulmuş olan vatandaşlık kadınları dışlıyor mu?¹⁰ Kamusal dünyanın olumsuzlayarak dışladığı doğal, duygusal ve bedensel olanla özdeşleştirilen kadın, "biyolojik" olarak dışlandığı yere yine "biyolojisi" gereği geri çağrılmaktadır. Çünkü kadınların vatandaşlığa kabulünün olumlandığı yer onun topluma hayırlı evlat yetiştirmesi, yani doğurması ve anne olmasıdır. Kadınlar, vatandaş olarak ancak anne rolüyle, yani ancak "biyoloji" ile dikkate alınırken,¹¹ erkekler emekleri ve kültürel becerileriyle vatandaş olarak dikkate alınır ve kamu düzeninin aktörü olur.

Kadınlar doğurganlıkları ile vatandaş olmaya çağrılırken, erkek bedenleri de vatandaşlık hak ve sorumlulukları açısından sadece bir noktada önem kazanır; kamusal dünya "vatan savunması" için erkek bedenini de göreve çağırılmaktadır. Vatandaşlığın temel anlamlarından biri olan askerlik erkeklere ölmeye ve öldürmeye hazır olmalarını söyler. Devletin bekası için erkek vatandaşların yapması gereken askerlik, sanki erkek bedenini istisnai bir konumda bir araç haline getirir.

¹⁰ Phillips, A. (1991). Demokrasinin Cinsiyeti (Türkçe çeviri: A. Türker, ilk basım 1995). Metis Yayınları, 11.

¹¹ A.g.e., 96- 98.

Siyasal katılmanın cinsiyeti

Siyasetin bir iktidar ve yönetme sorunu olarak tanımlandığı, yani siyasetin aslında tahakkümle aynı anlama geldiği modern toplumlarda kadınların siyasete "katılmasının" anlamı ne olabilir? Siyasetin kamusal alanda kurumsallaşmış yapısı kadınlar için ne ifade eder? Kadınlar gündelik yaşamda ağlayan çocukları avutan, dertli komşusunun derdini dinleyip paylaşan, sinirli kocayı sakinleştiren, kendi sorunlarından bahsetmesi hoş görülmeyip başkaları için yaşayan insanlardır. Bu yaşam pratiğinin "ben seni anlıyorum" mesajıyla siyaset normunun erkekler tarafından pratik edilen "ben seni yönetmeliyim" ilkesi bugüne kadar ortak bir kesişme noktası bulamadan birbirini dışlamaya devam etmiştir. Erkeklerin gündelik yaşamlarındaki iktidar pratiklerinin topluma egemen olagelmesi, siyasette erkekleri "kural", kadınları ise "kuraldan sapan" tuhaf, farklı ve eksik olan cins haline getirdi.¹² Kendi yaşamları ve bedenleri üzerinde dahi iktidarlarını kuramamış olan kadınlar "siyasete katılma" yoluyla başkaları üzerinde iktidar kurmaya çağrıldılar. Zaten "katılma" kelimesi de siyasetin "asıl" sahibi ve "dışarıdan" gelmesi beklenen ikilemini anlam olarak içinde taşıyor mu? Bu nedenle kadınların kamusal yaşama katılımı ve siyasal kararların özneleri arasına karışmaları bütün bu kavramların cinsiyetçi içeriklerinin sorgulanması ve değiştirilmesi gerektiğini de kadınlara gösterdi.

Siyasette cinslerin eşitliği acaba herkesin aynı olmasını mı gerektiriyor, yoksa farklı olanların eşitliğini olanaklı kılan bir eşitlik tanımı mümkün mü? Açıktır ki siyasetin, iktidar ilişkilerine dayalı olarak, yönetenin ve yönetilenin belirlenmesi ve bu ikisi arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi olarak görülmesi siyasetteki erkek egemenliğini pekiştiriyor. Siyasete kendi sorunlarını dile getirmek ve onlara çözüm bulmak için gereksinmesi olanlar bu tanımın dışında kalıyor. Çünkü bugüne kadar siyasetten dışlanmış olanlar için siyasetin bir tahakküm aracı değil, bir özgürleşme aracı olması gerekiyor. Bunun için modern kamusalığın eşit, evrensel ve herkese açık vatandaşlık dünyası haline gelmesi şart.

Öte yandan siyasete egemen kavramların dışladığı insanlar sadece kadınlar değil; egemen siyasal anlamlar içinde kendi gündelik yaşamlarından çıkarak kendilerini ifade etme fırsatına sahip olamayan yoksullar, etnik kimliğe ve ırka dayalı azınlıklar, LGBTİ+ bireyler de yer alıyor. Siyasetin iktidarı ele geçirme ve elde tutma sanatı olarak anlamlandırılması iktidardan dışlanmış olanlar üzerindeki tahakkümü olanaklı kılmaktadır. Siyasetin sadece kendi yaşamı, sorunları hakkında şikâyet edebilme, çözüm üretebilme ve bu çözümlerin doğrultusunda başkaları ile bir araya gelip "ortak çıkar" üzerine konuşabilme olarak tanımlanması özgürleşmenin ilk adımı olabilir.

¹² A.g.e., 37.

Toplumsal cinsiyet eşitliği için özgürleştirici siyaset gerekir

Yakın dönem kadın hareketleri içinde özel alan-kamusal alan ayrımının kadınlara ne tür bir bedel ödediğini kavramayan hemen hemen yok gibidir. Ama "ne yapmalı?" sorusunun yanıtı genellikle farklılaştırıcı olur.

"Eşitlikçi" feministler kadınlara ev içi yaşamlarını kenara itip kamusal yaşama katılmayı öğütledi. "Erkekler gibi" yapıp siyasetle uğraşarak eşitliği yasal ve fiili düzeyde gerçekleştirmeye çalıştı. Kadınlar için pozitif ayrımcılık politikaları önerdi. Bu tür bir eşitlik mücadelesi kadınlara yeni siyasal pratikler ve beceriler kazandırdı. Ama bu deneyimler kamusal alanı cinsiyetten arındırılmış nötr bir alan olduğu varsayımından kurtarmadı.¹³

"Maternalist" feministler¹⁴ ise kadınlık değerlerini öne çıkartan ve kadın özel alanının faziletlerine dayalı bir dişil siyasal bilinç geliştirdi. Erkeğin rekabetçi, devletçi kamusal alanı ile kadının sevgi dolu, erdemli, hükmetmeye değil anlamaya yönelik özel dünyasını karşı karşıya getirerek bir siyasal kurgu oluşturdu. Formel siyasal kurumlardaki iktidar ilişkilerini değiştirmeyi boşlayarak informel, yüz yüze, küçük grup ilişkilerini yüceltti. Erkek gücüne ve tahakkümcü siyasetine karşı kadın biyolojisinin ve doğurganlığının gücünü koydu. Maternalist feministler bize farklı değer sistemlerini çözümlenmenin önemini gösterdi. Ama kadın doğurganlığından ve küçük grup dinamizminden giderek kadınların, ancak kendilerini değiştirmeleri ve dönüştürmeleri olanaklı. Siyasetin kamusal alandaki boyutunu değiştirmeyi göze almamak yanıltıcı sonuçlar veriyor. Kamusal devletle ve hiyerarşik-tahakkümcü olan her şeyle özdeşleştirerek uzak tutmak dışlanan ve tahakküm altında tutulan kadınların hak ve özgürleşme sorunlarını merkeze almıyor.

Bugün feministlerin "özel olan politiktir" sloganının ne anlama geldiğini yeniden ve somut olarak anlamak gerekli. Bu sloganın temel mesajı özel, doğal, duygusal ve kişisel olarak siyasetten dışlanan dünyanın içinde kadınların da var olduğunu ve kadınların bu dünyada iktidar ilişkileri içinde, tahakküm altında olduğunu vurgulamaktır. Ya da diğer bir deyişle, ailenin kalpsiz dünyada sığınarak mutluluğun yakalanabileceği bir cennet olmasının yanı sıra, bencil, zorba davranışların, başkalarına karşılıksız hizmetin, karşılıksız duygusal emeğin, baskı ve şiddete dayalı cinselliğin de dünyası olduğunu gösterebilmektir.¹⁵ Bu eşitsizlikleri dönüştürmeyi amaçlayan kadın hakları hareketi hiçbir zaman bireylerin kendilerine ait olan, onların izni olmadan müdahale edilemeyen bir kişisel dünyanın kadınlar açısından önemini reddetmedi.¹⁶ Tersine, böyle bir kişisel dünyaya herkesin ve kadınların gereksinmesi olduğu açıktır. Fakat kişisel olan, kendisine sabitlenen doğal, duygusal, cinsel olanın anlamlarıyla birlikte kadın olanı dışlamaya hizmet etmemeli.

¹³ Gatens, M. (1992). Power, Bodies and Difference, 124.

¹⁴ Dietz, M. (1993). Bağlam Her şeydir: Feminizm ve Yurttaşlık Teorileri. *Birikim*, 55, 82-89.

¹⁵ Benhabib, S. ve Cornell, D. (1991). Introduction: Beyond the Politics of Gender. *İçinde Feminism as Critique* (1-15). Minnesota University Press.

¹⁶ Okin, Susan Moller. (1991). Gender, the Public and the Private. D. Held (der.), *Political Theory Today* (67-90). Polity Press.

Kamusal alanın -devletten farklı olarak- evrensel ve ortak çıkara dayalı inşası olanaklıdır. Bunun yolu evrenselliğe karşı çıkararak cemaatçi, yerel, ayrılıklardan medet uman bir siyaset bilinci geliştirmek olamaz. Tersine, evrenseli her türlü farklılığı dışlayan tekçi, benzeştirmeci ve tektipleştirici bir tarzda tanımlamanın ne kadar dışlayıcı olduğunu sergileyebilmek gereklidir. Ne cinsiyetlerinden ve bedenlerinden arındırılabilmiş soyut bireyler vardır, ne de kamusalın beden, duygu ve biyolojiden kopartılması olanaklıdır. Modern ataerkil birey kavramı, kadınların dışlanmasını meşrulaştırmanın merkezine koymaktadır. Kamusal alanın ortak çıkar ilkesi zaten tanım gereği aynı olanlar ile kurulamaz. Farkları dikkate almayan bir ortak çıkar farklı olanlar arasında ortak olanı göstermez. Ortak olanı tanımlayabilmek için farklı olanın farkını çıkarıp geride duranın ne olduğuna bakabilmek gereklidir.

Kavramların Cinsiyeti 4: Hak Kavramı Neden Kadınları Tam İçermiyor?

İnsanların doğuştan eşit ve özgür oldukları iddiası Aydınlanma felsefesinin ve modern düşüncenin en temel normudur. Doğuştan eşit olan insanlar arası eşitliği sağlayacak ve özgürlükleri koruyacak mekanizma eşit bireylerin kendi egemenlik haklarını bir kamu otoritesine devretmeleriyle ortaya çıkan mekanizmalar ya da diğer deyişle devlettir.

Özgür ve eşit olan bireylerin kendi yaşamlarını kendi kararlarına göre belirleme hakkı anlamına gelen egemenlik hakkı -siyasal terminolojide halk egemenliği- devlet tarafından vatandaşların rızasıyla ve onlar adına kullanılır. Ama devlet kurumlarının bu görevi nasıl yerine getirdiğini denetleme yetkisi bireyde/vatandaşa kalır. Devletin sorumluluğunu yerine getirmesi temel insan haklarını korumasıdır; temel insan hakları da aynı zamanda, devlete karşı korunur. Bunu sağlayan siyasal mekanizmalar olan hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, güçler ayrılığı ve düşünce özgürlüğü gibi mekanizmalar aynı zamanda demokrasinin temel normlarıdır. Devlete karşı, devlet tarafından korunan birey hakları söz konusudur. Bu normu hayata geçirmek için farklı kamu yararı mekanizmaları birbirini denetler.

Temel insan hakları farklı zamanlarda gelişmiş farklı haklardan oluşur. Temel haklar, sosyal haklar, siyasal haklar, kültürel haklar vb. Örneğin mülkiyet hakkı, düşünce özgürlüğü ve beden dokunulmazlığı en önce gelişen temel haklardandır.

Bu kısa anlatıdan anlaşılacağı üzere, insan hakları, bireylerin devlet tarafından ihlal edilecek haklarının yine devletin kabul edeceği yasal ve siyasal mekanizmalarla korunmasını gerektirir. Yani hak kavramı bize devlet ile vatandaş arasındaki bir ilişkiyi anlatır.

Hak tanımlarının zaman içinde farklı toplumsal mücadeleler ile kazanılmış tarihsel-siyasal oluşumlar olduğunu biliyoruz. Monarşiye karşı burjuvazinin yaşam ve mülkiyet hakkı; işçi hakları mücadelelerinin kazanımı olan ücret, sosyal güvenlik, sendikal örgütlenme, grev ve benzeri haklar; azınlık kültür gruplarının, LGBTİ+ bireylerin kültürel ve cinsel hakları; küresel olarak bütün insanları ilgilendiren çevre hakları gibi...

Burada sormamız gereken soru şudur: Acaba birey ve yurttaş olarak kadınlar, erkeklerin yararlandığı bütün haklardan eşit olarak yararlanabiliyor mu? Kadınların, erkeklerden farklı olarak, kendi cinslerine özgü sorunlarından kaynaklanan ve devlet (kamu düzeni) tarafından korunması gereken hakları var mıdır?

Birinci sorunun yanıtı hayırdır; ikinci sorunun yanıtı ise evettir. Birinci sorunun yanıtının neden hayır olduğunu biliyoruz, bu konu bütün derslerde farklı bağlamlarda ele alınıyor. İkinci sorunun yanıtı ise daha açıktan ve tekrar tekrar konuşulup vurgulanması gereken, kadınlara özgü bir sorun alanına işaret eder: kadının insan hakları.

Kadının insan hakları öncelikle aile, hane, evlilik içinde yaşanan insan hakları ihlallerini kapsar: sosyal güvencesiz bakım emeği, erkek şiddeti, tecavüz, ensest, eşit mülkiyet ve söz hakkı ihlalleri, eşit boşanma ve velayet haklarının olmayışı, erken yaşta ve zorla evlendirilme, kadın bedeninin cinsellik ve doğurganlık açısından dokunulmaz olması gereği, vb...

Kadının insan hakları kavramının en önemli alanı **dişil beden bireyselliğine dayalı hakların** olup olmadığıdır. Kadınlar kendi bedenleri ile cinsellik ve doğurganlıkla ilgili kararları kendileri verebilirler mi? Örneğin bekaret kontrolleri, erken yaşta ve zorla evlendirilme, kadının isteğine bakılmaksızın çocuk doğurmasının beklenmesi, kürtaj olma hakkının olup olmaması, vb...

Kavramların Cinsiyeti 5: Güç Kavramı Eril midir?

Yaşadığımız toplumsal ilişkiler içinde bir insanın sahip olabileceği gücü neye göre tanımlıyoruz? Aslında bireysel gücün kaynağı olarak sevgi, şefkat, akıl gibi farklı insani nitelikler sayabiliriz. Ama konu farklı cinsler arasında karşılaştırmalı bir güç tanımı yapmak olunca gücü bedensel güç olarak ve erkek bedeninin kas gücüne göre tanımlamayı normal görüyoruz: Güç bir insan bedeninin ağırlık taşıma, yüksekliğe ulaşma, kaldırma ve itme gibi bir tür iş yapma kapasitesine bakılarak tanımlanıyor. Ama kadınların yaptığı ince işler, örneğin örgü, dikiş, pişirme gibi bedensel işler güç ile bağlantılı tanımlanmıyor. Kadınların ev içi emeği ve çocuk bakımı güç değil fedakarlık gerektiren bir (duygusal) emek türü olarak kabul ediliyor.

Peki bedensel gücü erkek bedenine göre, ağır iş yapabilme kapasitesi olarak tanımlamak zorunda mıyız? Şu gerçeği söylemek gerekir ki erkek bedeninin kadın bedeni karşısındaki üstünlüğü, yenilmezliği erkek kas gücünden değil, kadınların şiddet ya da tecavüz korkusuyla itaatinden gelir.

Cinsiyete dayalı eşitsizlikler güç eşitsizlikleridir

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri rastgele toplumsal ilişkiler değildir. Tersine toplumsal iktidar ilişkileri içine gömülü, gündelik kültürel pratikleri içinde ve yapısal/sistemik normalleşmiş ve kaçınılmaz, doğal ilişkiler gibi algılanır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini anlamak için onu sarmalayan iktidar, yani güç ilişkilerini anlamamız gerekir. Bu bölümde güç ilişkilerinin cinsiyete dayalı eşitsizlikleri nasıl belirlediğini örneklerle anlatacağız.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerine haklar, kamusal fırsatlara erişim ve cinsiyetçi normlara muhatap olma açısından baktığımızda **farklı cinslerin sahip olduğu/olmadığı toplumsal güçleri** dikkate almamız gerekir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri **sistemik, kurumsal ve normalleşmiş güç eşitsizlikleri** olarak ortaya çıkar. Öyle ki, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri toplumsal yaşamın içine gömülü, farkına varılması zor, gündelik alışkanlıklar içinde normalleşmiş olgular olarak var olurlar.

Örneğin, doğru dürüst evinden çıkamayan ve yaşadığı kentin/mahallenin kendisine sunacağı yaşam fırsatlarından haberdar olmayan bir kadının, aile içinde yaşadığı şiddeti şikâyet etmek için adliye binasına giderek savcılığa şikâyet dilekçesi vermesi ve bir avukat tutarak haklarını aramaya çalışması neredeyse imkânsızdır. Oysaki her ne tür iş yapıyor olursa olsun, bir erkek hukuki süreçler hakkında kolayca bilgi edinebilir; adliyeyi sorarak, yapması gereken işlem hakkında danışarak birçok hakkını doğrudan kullanabilir. Cinsiyet ilişkileri böyle farklı güç ve güçsüzlük kaynağıdır.

Toplumsal cinsiyete dayalı güç eşitsizlikleri neden ortaya çıkar?

Günümüz toplumlarında kadınların ve erkeklerin farklı toplumsal cinsiyet konumlarından dolayı farklı rolleri, sorumlulukları, statüleri ve konumları vardır. Bu farklılıklar yaşa, eğitim durumuna, sosyal çevreye, gelir ve servet farklarına göre değişse de, sistematik olarak, her düzeyde kadınlar erkeklere göre ikincil, önemsiz, bu nedenle de eşitsiz güçlere sahiptir. Kadınlar para, mülk, sosyal çevre, bilgiye ulaşım araçları, kamu hizmetlerinden etkin yararlanma ve benzeri konularda erkeklere göre ikincil ve etkisizdir. Bu durum onları erkekler karşısında güçsüz kılar.

Güçsüzlük **bağımlılık, ayrımcılıkla baş edememe, dışlanma, önemsizleştirilme, marjinalleştirilmeyle**, yani eşitsizlikle sonuçlanır.¹⁷

Toplumsal cinsiyete dayalı güç nedir, neye göre belirlenir?

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerle karşılaştığımız ve onunla baş etmeye çalıştığımızda karşımıza çıkan şey **cinsiyete dayalı güç ilişkileridir**. Cinsiyete dayalı eşitsizliklerle mücadele ediyorsak güç ilişkilerinin nasıl oluştuğunu ve nasıl sürdürülebilir olduğunu ve nasıl değiştirilebileceğini anlamamız gerekir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal ilişkilerin yarattığı farklı güç kaynaklarının cinsler arasında **eşit paylaşımını** sağlamayı amaçlar. Ama toplumsal güç dediğimiz şey, çoğu zaman, çok soyut ve anlaşılması zor toplumsal ilişkiler yumağı içine gömülüdür. Bu nedenle cinsiyete dayalı güç ilişkilerini anlayıp dönüştürmek için **çözümler, mekanizmalar ve stratejiler** geliştirebilmek özel çaba, bilgi, strateji ve bilerek uygulama gerektirir.

O zaman **cinsiyete dayalı güç ilişkilerini nasıl tanımlayabiliriz, nasıl analiz edebiliriz ve nasıl değiştirebiliriz** sorularına yanıt aramamız gerekir.

Güç ilişkileri her tür **eşitsizlik, dışlama, ayrımcılık, şiddet olgularının** perde arkasındaki temel nedendir. Örneğin ev kadınları çoğunlukla kişisel geçimlerini kendi başlarına idame ettirebilecek parasal güce sahip değildir ve bu nedenle kocalarının parasına bağımlıdır. Bu bağımlılık kadınların aile içindeki kararlarda eşit söz sahibi olamamasına yol açar.

Toplumsal güç, toplumda **kimin, neyi, ne kadar alacağına ve gündemi kimin belirleyeceğine karar verme kapasitesidir**; diğer deyişle, toplumsal kaynakların bireyler ve gruplar ve sınıflar ve cinsler arasında nasıl paylaşılacağını belirleyen ilişkiler ve yapılarıdır. Örneğin para, servet, toprak mülkiyeti, düzenli gelir, iyi bir eğitim ve meslek sahibi olmak, farklı insanlarla görüşüp ilişki kurabilme ve bilgi sahibi olabilme olanağı bireylere güçlü olma

¹⁷ Batliwala, S. (2019). All about Power: Understanding Social Power & Power Structure. CREA's Feminist Leadership for Social Transformation series. <https://namati.org/resources/all-about-power-understanding-social-power-power-structures/>

fırsatlarını sunar. Bu bir bireyin kendi yaşamı hakkında gerektiğinde bağımsız karar verebilme becerisi ve olanağı demektir. Bu sayede birey, toplumsal kaynakların dağılımında yaşadığı eşitsizliklere karşı durabilecek fırsatlara ve becerilere sahip olabilir.

Güç, sadece **kaynaklara ulaşımındaki** eşitsizliklerle ilişkili değildir. Toplumsal güç aynı zamanda fırsatlara, haklara, ayrıcalıklara ulaşım kapasitesidir. Bu, **bireysel, kişisel yetenek, karakter ve psikolojik koşullarca** da belirlenir. Ne koşulda olursa olsun eşitsizliklere karşı hiç boyun eğmeyen çok sayıda insan vardır.

Öte yandan insanın sahip olduğu en temel güç kaynağı olan **üreten emek gücü** önemli bir güçlenme kaynağıdır. Tarımsal üretim yapan, otomobil ya da bilgisayar üreten emek, üretken emek olarak kabul edilir ve toplumda parasal bir karşılığı vardır; insana güç kazandırır. Ama anne olarak çocuk büyütme, yemek ve temizlik yapmak toplumda saygın bir karşılık bulsa da, aile içinde, evde kadınlar tarafından yapıldığı için, parasal bir karşılığı olmadığından maddi bir güç kazandırmaz; bu durumda belki sadece **manevi bir güçten** bahsedebiliriz.

Acaba **maddi ve manevi güç eşdeğer** bir güç oluşturur mu?

Güç, **karar verme yetkisiyle** oluşur. Yaşamın farklı alanlarında karar verme yetkisine sahip olmak, örneğin kimin kiminle evleneceğine, kimin hangi okula gideceğine, belediye bütçesinden yeşil alan mı yoksa futbol stadyumu mu yapılacağına karar verme yetkisi güç sahibi olmanın göstergesidir. Böylece bazılarının statüsü, kazancı diğerlerine göre daha fazla olabilir; toplumda daha üstün bir yerde, ayrıcalıklı konumlarda bulunabilir. Kamusal kaynakları kendi tercihi doğrultusunda yönlendirebilir. Bu sayede daha fazla fırsata ve toplumsal kaynaklara ulaşım olanağı elde etmiş olur.

Güç, aynı zamanda, özel ya da toplumsal yaşamda neyin önemli, konuşulabilir, ilgilenilmesi ve çözülmesi gereken sorun olduğunu tanımlama ve bu anlamda **toplumsal gündemi belirleme kapasitesidir**. Hükümet, medya, okul yöneticileri, şirket patronları, aile reisleri konuştukları, konuşmayıp sustukları ya da konuşulmasını engelleyip yasakladıkları konularla gündemi belirler. Gündem belirleme gücü ailede, mahallede, yaşanan bölgede, ülkede ya da uluslararası alanda farklı farklı olabilir.

Güç nereden gelir?

Toplumsal güç eşitsizlikleri, bireylerin üretim ilişkileri içindeki konumlarına göre şekillenen, **sınıfsal eşitsizlik** dediğimiz **toplumsal iktidar ilişkileri** içinde oluşur. İktidar ilişkileri bireylerin sınıfsal konumlarının yanı sıra egemen etnik kimliğe, ırksal olarak üstün kabul edilen toplumsal gruba dahil olup olmamalarına göre de şekillenir. Farklı eşitsizlik kaynakları birbirini besleyerek iç içe geçer ve çok katmanlı sosyal yapıları ve kurumları meydana getirir. Bu eşitsizlik ilişkileri içinde, her tür toplumsal iktidar ilişkisini yatay kesen bir eşitsizlik kaynağı da **toplumsal cinsiyete dayalı farkların yarattığı eşitsizliklerdir**. Diğer eşitsizlik türleri gibi toplumsal

cinsiyet eşitsizlikleri de her toplumsal olgunun şekillenmesinde etkin rol oynayan bir tür iktidar ilişkisidir.

Toplumsal iktidar ilişkileri, bir toplumda yaratılan **maddi ve manevi değerlerin**, toplumsal grupların iktidar ilişkileri içindeki konumlarına göre dağıtılmasını belirleyen temel bir siyasi mekanizmadır. Benzer biçimde, **toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri** de, toplumdaki maddi ve manevi değerlerin, sınıf, ırk, etnik kökenin belirlediği eşitsizliklere paralel olarak, farklı cinsler ve cinsel yönelimler arasında eşitsiz dağılımını belirler.

Toplumsal iktidar ilişkilerinin yarattığı eşitsizlikler aslında toplumun farklı kesim ya da gruplarının güçlü ya da güçsüz olmalarını belirler. Mevcut toplumsal iktidar ilişkileri içinde **ekonomik ve mali kaynaklara sahip olma** önemli bir güç kaynağıdır. Örneğin servet, toprak, para (sermaye), mücevher sahipliği güçlü olmayı sağlar ama gücün tek ve en önemli kaynağı bunlar değildir.

Başkalarının insani kapasitesini/bedenini ve emeğini denetleyebilme, kullanabilme ayrıcalığı da önemli bir güç kaynağıdır. Başkalarının üzerinden elde edilen en önemli güç, başka insan bedenlerinin ve emeğinin denetimi ve kullanım ayrıcalığını elde etmektir. Özellikle kadınlar hem emeklerini karşılıksız olarak evlilik, annelik ve evlat olarak sunar, hem de bedenlerini ve cinsel yaşamlarını erkeklerin denetiminden kurtaramaz; bedenlerini (cinsellikleri) ve doğurganlıklarını kendi kararlarına göre yönlendiremez. Kadınların en önemli güçsüzlük nedenlerinden biri de budur.

Cinsler arasında eşitsiz güç ilişkilerini yaratan en temel nedenlerden biri **kadınların kendi bedenleri ve doğurganlıkları hakkında kendi kararlarını verebilme özgürlüğüne sahip olmayışlarıdır**. Kız çocukları küçük yaşlardan itibaren bedensel ve cinsel olarak denetlenir; pasif, itaatkâr ve sadece doğurgan olmaya yönlendirilir. Buna uymayanlar şiddet ile karşılaşır; süreç ölüme kadar gidebilecek cezalandırılmaları barındırır.

Bilgiye ulaşım kolaylığı da bir güçlenme kaynağıdır. Toplumsal gücün en önemli kaynaklarından biri bilgiye ulaşım ayrıcalıkları ve bilgi kaynaklarından serbestçe yararlanabilmektir. Örneğin iyi bir eğitime sahip olmak güç kazanmanın temel yollarındandır. Çünkü eğitim sosyal ilişkilerde insanın başarılı olmasını sağlar; tanıma fırsatı bulduğu önemli kişilerle yaşam deneyimini artırır. Kadınlar bilgi kaynaklarından erkeklere göre daha az yararlanır ve sistematik olarak bu fırsatlara eşit erişim koşullarından dışlanırlar. Zaten üstlendikleri ev içi sorumluluklar nedeniyle toplumsal yaşama, eğitime, istihdama ve sosyal ağlara erkeklerle eşit düzeyde katılamadıkları için görece geride kalmaktalar.

Bireysel, kişisel, içsel güç her türlü ayrımcılık koşullarında dahi önemli bir güç kaynağıdır. Bir hakkı kullanmayı isteme, mücadele etme, kendi yaşamını belirlemede direnç gösterme ve benzeri insani özellikler bireysel güçtür. İnsanların kişilik özelliklerine ve sosyalleşme bağamlarına bağlı olarak bireysel güç birçok başka güçsüzlük nedeniyle baş etme olanağını sunabilir. Bu nedenle kadın hakları savunucularının **kadınların bireysel güçlenme çabalarına destek olmaları çok önemlidir**.

Güç neye benzer?

Toplumsal güç ilişkileri çoğu zaman **toplumsal alışkanlıklara ve ezberlere gömülü** olarak var olur ve algılamızdan kaçır. Bu nedenle çoğu zaman güç ilişkilerinin farkına varmayız.

Toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerinin küçük bir kısmı görünür güç kaynaklarından beslenir. Bu tür görünür güç hem kamusal hem özel alanda gözlenebilir.

Kamusal alanda karar verenler, kuralları düzenleyenler, yönetenler, yani politik liderler, askeri kumandanlar, polis şefleri, dini liderler, şirket patronları, yargıçlar, cemaat liderleri ve benzerleri gücün görünür sahipleridir. Aynı zamanda sivil hareketlerin ve örgütlü çıkar gruplarının üyesi, yöneticisi olmak da görünür güç kaynakları arasında yer alır.

Özel alanda, ailede, evde, evlilik içinde, doğrudan ve görünür güç ilişkileri yaşanır. Aile içinde güç ilişkileri cinsiyet, yaş, aile reisliğine yakınlık, akrabalık ve benzeri faktörlere bağlı olarak belirlenir.

Erkekler ve erkeğin ailesi, başta annesi ve babası (kayınvalide ve kayınpeder), yaşlı kadınlar, cinsiyete dayalı güç sahibidir. Özel alanda güç demek bedensel ve duygusal ev içi emekten yararlanma, miras ve mülkiyet hakkını elinde tutma, aile bireylerinin bedensel, cinsel denetimi, seyahat ve sosyal ilişkiler üzerindeki sınırlama hakkı, doğurganlığın ve doğacak çocuk cinsinin denetimi ve benzeri alanları kapsar.

Cinsiyete dayalı toplumsal güç ilişkileri çoğu zaman görünmezdir

Kamusal alanda, çoğu zaman perde arkasından toplumsal kararları dikte ettiren, danışılarak görüşü alınan, ne düşündüğü ve ne istediği önemli olan kişi ya da çevreler vardır. Ne konuda yasa çıkarılacağını telkin edebilenler, ticari kredi verilme koşullarını dikte edebilenler, yasalarda suç olmasına rağmen kadınlara yönelik şiddetin cezasız kalmasını sağlayan yargı çevreleri ve benzerleri görünmez güç sahipleridir.

Özel alanda erkek egemenliği çoğu zaman erkeklerin doğrudan baskı ve şiddet yoluyla elde ettikleri bir güç değildir. Tersine, çoğu zaman, erkek öncelik ve ayrıcalıklarını koruyan norm ve davranışlar, kadınlar eliyle, kız ve oğlan çocuklara ve diğer kadın akrabalara öğretilir ve içselleştirilmesi sağlanır. Örneğin, anneler kızlarına iyi yumuşak huylu bir kız, oğullarına da güçlü bir erkek olmayı gönüllü olarak öğretir. Gerekçeleri ise çocuklarının toplumdan dışlanmaması ve çevrelerinden saygı görmelerini istemeleridir.

Görünmez güç ilişkileri çoğu zaman insanların başka arzuları, korkuları ve alışkanlıkları içine gömülüdür ve bu nedenle kolayca kavranamaz. Kadınlar, genellikle kendilerini ve çocuklarını korumak, dışlanmalarını engellemek için erkek önceliği ve üstünlüğüne dayalı norm ve davranışlara uyum gösterir; fazla itiraz etmez. Kendi rızalarıyla erkeklere itaat ederler. Bu tür

davranışın kendilerini koruyacağını düşünür. Bu durum cinsiyete dayalı eril gücün ne kadar derin bir iktidar kabullenmesi yarattığının önemli bir göstergesidir.

Görünmez güç ilişkileri soyuttur ve ideolojilerle sarmalanmıştır. İdeolojik kabuller, dini inançlar, aile terbiyesi ve değerleri, doğru ya da yanlış olarak bildiğimiz çok şeye ilişkin kabullerimizi belirler. Bu tür görüşler çoğu zaman **adil, eşit ve insani olmayan birçok şeyi normalleştirir; meşrulaştırır.** Erkek egemenliği ve üstünlüğü (ataerkil/patriarkal düşünce) böyle bir ideolojidir. Bu ideolojik yapı ve işleyiş, erkek ve eril olanı önemli ve üstün kabul eder; kadına ait ve dişil olanı ise ikincil, önemsiz görür. Bu tür kabuller güç eşitsizlikleri yaratır. Güç eşitsizlikleri sosyalleşme dediğimiz süreçte, çocukken bireylere öğretilir ve normal, doğal, kaçınılmaz ve değiştirilemezmiş gibi içselleştirilmesi sağlanır. Buna karşı çıkanlar, uymayıp ayak diretenler dışlanır, cezalandırılır. Bu güç ilişkilerine hizmet eden kadınlar da hizmet düzeylerine göre güçten pay alırlar. Cinsiyete dayalı güç hiyerarşisi aynı zamanda sosyal sınıf, etnik özellik, yaş, engellilik ve farklı cinsel kimliklerle birleşince daha da ağırlaşır ve ciddi bir şiddet ve baskıyı barındırır hale gelebilir. Gündelik hayatta anlaşılması en güç ama en gerekli güç ilişkileri bu tür gizli güç ilişkileridir.

Devlet güç ilişkilerinin neresindedir?

Devlet birçok kurumuyla, polis, yargı, okul, belediye gibi kurumlar aracılığıyla, cinsiyete dayalı güç ilişkilerini oluşturabilir, koruyabilir, güçlendirebilir ya da değiştirerek daha eşitlikçi hale getirilmesinin aracı olabilir. Bunun için **cinsiyete dayalı eşitliğin politik olarak benimsenmiş olması**, kamu hizmetine içerilmiş olması gerekir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında en önemli adım devletin yürüttüğü kamu hizmetlerinin **cinsiyet körü** olmaktan çıkartılması ve **devletin cinsiyetlendirilmesi** politikaları aracılığıyla cinsiyete dayalı eşitsizliklere çözüm üretir hale gelmesidir.

Devletin cinsiyetlendirilmesi demek devlet kurumları tarafından yürütülen güvenlik, eğitim, ulaşım, ticari yaşamın düzenlenmesi, kentlerin planlanması ve benzeri faaliyetlerin her bir aşamasında yapılanların toplumsal cinsiyet eşitliği açısından yaratacağı olumlu ya da olumsuz sonuçları değerlendirecek yapı, mekanizma, uzmanlık ve politikalara sahip olması demektir. Bu konuda daha ilerideki derslerde daha kapsamlı bilgiler verilecektir.

Güç ilişkileri nasıl işler?

Cinsiyete dayalı toplumsal güç ilişkileri **yapılanmış, kurumsal** ve **uzun dönemli davranışsal** kodlarla çevrelenmiştir.

Toplumsal yapı içinde cinsiyete dayalı güç ilişkilerinin somut koşullarda nasıl şekillendiğini belirleyen faktörleri kısaca özetlersek şunları sıralayabiliriz:

- Sahip olunan ekonomik/mali kaynaklar ve güç oluşturan gizli ve soyut kaynaklara erişim olanakları,
- Bireylerin ve toplumsal grupların güç ilişkilerine uyum/ret kapasitesi,
- Bir güç kaynağı olarak bilgiye erişim ve bilgi üzerinde denetim gücü,
- Güç ilişkilerini değiştirebilecek bir kolektif, dayanışmacı ilişkiler ağının varlığı ve kurumsallaşmış örgütlülüğü.

Bu çerçeveye etki edecek görece istikrarlı ve yapılaşmış faktörler de şunlardır:

- **Cinsiyete dayalı toplumsal norm ve değerlerin varlığı ve sürekliliği** (Erkek üstünlüğünü kabul ederek büyütülme, sınırlı özgürlükler ve denetime tabi olmaya alışma, cinselliğin ve doğurganlığın dikte ettirilmesini kabullenme, vb.)
- **Cinsiyete dayalı eşitsizlikleri meşrulaştıran, doğal ve değişmez gösteren ideolojilerin gücü** (Ataerkillik/erkek üstünlüğü ve önceliğine dayalı düşünce, sınıfsal, etnik, ırksal ve bedensel üstünlüklere dayalı dünya görüşleri, vb.)
- **Cinsiyete dayalı eşitsizliklerin içine gömüldüğü kurumlar** (aile ve evlilik, işgücü piyasası, devlet, ayrımcı yasalar, kadın karşıtı dini pratikler, vb.)

Örneğin, ailesi tarafından eğitimi engellenerek evde oturması istenen bir genç kız, ailesinin itirazına rağmen, bir iş bulup çalışarak hem para kazanır hem de dünyayı kendi gözüyle keşfetmeye başlar. Kendi yaşamı üzerinde söz hakkına sahip, bağımsız bir insan olabilir ve kendi yaşamına ilişkin tercihleri kendi çıkarları doğrultusunda vermeye başlayabilir. Açıkta ki bunu yapabilmesi için toplumsal desteklere de gereksinimi vardır. Cinsiyet eşitliği için yürütülecek destek politikalarının bu tür destekleri sağlaması çok önemli ve hayat kurtarıcıdır.

Cinsiyete dayalı toplumsal güç ilişkileri bütün bu faktörlerin karşılıklı ilişkileri, yani çatışma, uyum, güçlendirme, zayıflatma, direniş, aşındırma ve dönüştürme ilişkileridir.

Şekil: Güç ilişkileri kendini nasıl sürdürür?¹⁸

¹⁸ Batliwala, S. (2019). All about Power: Understanding Social Power & Power Structure, 73.

Toplumsal güç birileri tarafından, başka birileri üzerinde uygulanan bir pratiktir. Babalar, kocalar, ağabeyler, komşu erkekler, patronlar genel olarak eşleri, kızları, çalıştırdıkları kadınlar üzerinde söz sahibidir; bu kişilerin toplumsal tercihlerini, sosyal ilişkilerini, giyimlerini, ne yaptıklarını, kiminle yakınlık kurduklarını belirler, tavsiye eder, engeller ya da yönlendirir.

Toplumsal güç, aynı zamanda, bir insanın bireysel ya da ortak amaçları gerçekleştirme becerisi ve kapasitesidir. Diğer deyişle toplumsal güç, aynı zamanda erkek egemenliğine dayalı **güç ilişkilerini değiştirme kapasitesi** olarak da anlaşılmalıdır.

Güç ilişkileri nasıl dönüşür?

Toplumsal cinsiyet konumu ve kimliği doğuştan itibaren bütün özel/mahrem ve toplumsal ortamlarda, **kurumlar, değer ve davranışlar, rol modelleri aracılığıyla öğrenilir**; normalleşerek benimsenmiş, içselleştirilmiş hale gelir. Bu sosyalleşme ailede, okulda, sokakta, reklamlarda, kurumlarda gerçekleşir. **Biyolojik doğamız gereği var olmaz, toplumsal ilişkiler içinde öğrenilir.**

Anayasalar ve yasalar herkese eşit davranılacağı ilkesini söyleseler de gerçek hayatta cinslerin eşit olabilmesi için çok daha fazlasını yapmak gerekir. Cinsler arası eşitlik sürekli **uğruna mücadele edilmesi gereken** temel bir insanlık normudur. Çünkü yaşadığımız modern toplumlar sürekli eşitsizlikler üreten toplumlardır.

Gündelik yaşamda cinsiyete dayanan eşitsizliklerin aşılması **temel bir özgürlük ve demokrasi sorunudur.** Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği dediğimiz şey ailede, toplumda, iş dünyasında, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde somut olarak görülmeli, **anlaşılmalı, analiz edilmeli ve dönüştürülmelidir.**

Bu nedenle cinsler arası eşitlik için mevcut eşitsizlikleri yaratan koşulları değiştirmek gerektiğini kabul etmek ve **değişimi planlamak** gerekir.

Cinsiyete dayalı güç ilişkilerini değiştirmek için kadınların sesinin duyulması gerekir. Kadınların sesinin duyulması demek gereksinmelerini, taleplerini anlatacakları ortamlar ve araçlar yaratmak demektir.¹⁹ Güç ilişkilerini değiştirmek eşitsizlikleri yaşayan **mağdurların sesini duyulur kılmaktan** ve onları güçlendirmekten geçer.

Kadınların hem özel yaşamda hem kamusal alanlarda seslerini duyurabilmeleri ayrı ayrı önemlidir. Değişim gücünü oluşturma, **özne olmayı başarma, kendi gücünü inşa etme** anlamına gelir.

¹⁹ Gender Equality and Women's Voice. <https://insights.careinternational.org.uk/in-practice/gender-equality-and-women-s-voice>

Güç ilişkilerini sürdüren en önemli mekanizma korku, şiddet, baskı ve tehditlerdir. Kadınlar ailede, sokakta, işyerinde ve benzeri yerlerde şiddete uğrar; korkutulur ve vazgeçirilir. Ama birçok kadın bunlarla mücadele eder, karşı çıkar, yardım talep eder, dayanışma oluşturur.

Bu tür **birlikte güç oluşturma** becerisi eşitsizlikleri dönüştürmenin en temel stratejisidir. Bu nedenle ayrımcılığa uğrayanların **dayanışması, deneyimleri paylaşması** ve **başarılı olmuş örnekleri yaygınlaştırmaya çalışmaları** çok önemlidir.

Toplumsal güç, aynı zamanda kolektif bir amaca yönelik birlikte davranabilme becerisi ve birlikte gerçekleştirme eylemidir. İnsanlar bir araya gelip güç ilişkilerini değiştirebilir. Şiddet, baskı ve dışlama ilişkilerine birlikte karşı çıkarak daha adil ve eşit ilişkiler oluşturabilir. Kadın hakları hareketleri bütün dünyada böyle bir kolektif gücü hayata geçirebilmenin güzel bir örneğidir.

Toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerinin dönüştürülmesi ve eşitliğin sağlanabilmesi için mağdurlar lehine kalıcı **kurumlar, politikalar, ağlar** oluşmasına katkıda bulunmak önemli bir dönüştürme pratiğidir.

Kavramların Cinsiyeti 6: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri Erkek Egemen Toplamların Dokusudur

Modern toplamlar erkek egemen toplamlardır. Ama her bir toplum erkek egemenliğinin dereceleri ve kadınların erkeklerle eşitlik düzeyleri açısından birbirinden farklılıklar gösterir. Ama yine de erkek egemenliğini oluşturan yapısal, kurumsal ve davranışsal faktörler birçok ortak özelliğe sahiptir.

T.C. Anayasası'nın 10. maddesi hükmüne göre cinsiyet eşitliğini sağlamak devletin görevidir.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat/metin/1.5.2709.pdf>

Erkek egemen toplamların temel özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

- Erkeğin (baba+koca) dar ve geniş anlamda ailedeki kadınların ve çocukların yaşamları üzerinde karar ve denetim yetkisi vardır.
- Nesep-soy erkek ailesinden ilerler. Devlet bunu yasa gücüyle zorunlu hale getirir (zorunlu nüfus kayıt sistemi).
- Kadının ev içi emeği karşılıksızdır ve kadınların erkeklere bağımlı olmasına yol açar (evlilik, aşk, annelik, duygusal emek).
- Erkeğin çok eşliliği, cinsel sadakatsizliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak hoş görülür ve cezasız kalır. Kadının tek eşliliği ve hatta ebedi tek eşliliği dayatılır, zorlanır ve aksi durumların bedeli ağır olur.
- Kadın bedeni ve cinselliğinin ticareti serbesttir; dışıl olanın cinsel metalaştırılması engellenmez.
- Cinsel ahlakta çifte standart vardır. Gezme, eğlenme, bedensel serbestlik, giyinme-çıplaklık ve benzeri durumlarda kadınlardan ve erkeklerden beklenen ahlaki davranışlar farklıdır.
- Erkeklik zorlamaları, erkek şiddetinin hoş görülmesi ve kadına yönelik şiddetin cezasız kalması engellenmez.
- Kadınlara/kız çocuklarına yönelik cinsel denetimin yasalarla, normlarla ve kurumsal pratiklerle desteklendiği görülür.
- Kamu kaynaklarına ve kamu hizmetlerine erişimde ayrımcılık yaygındır. Örneğin,
 - Eğitimden, istihdamdan, dini hizmetlerden, spor olanaklarından, vb. eşit yararlanamama söz konusudur.
 - Ticari destekler ve mesleki teşviklerde erkek merkezlilik vardır.
 - Kariyer mesleklere seçilmede, yönetici görevlere atanmada, vb. cinsiyete dayalı ayrımcılık vardır.
 - Kadınların eksik siyasal temsili ve eksik katılımı söz konusudur.
 - Yerel kamu hizmetlerinden yararlanmada erkek gereksinmelerine öncelik veren cinsiyetçilik yaygındır.
 - Adalete erişimde cinsiyet eşitsizlikleri görülür.

Erkek egemen toplumsal yapının sonuçları nelerdir?

- Kadınların ev kadınlığına ve anneliğe zorlanması,
- Kadınların erkeklere geçim bağımlılığı,
- Cinsel denetim/namus şiddetinin önlenememesi; kadınların kendi bedenleri, cinsellikleri ve doğurganlıkları üzerindeki söz ve karar haklarını yitirmeleri,
- Kadınların toplumsal/siyasal dışlanma sonucu yaşadığı bedensel ve ruhsal sakatlanmalar,
- Kamu yönetiminin ve kamu düzeninin erkekler tarafından, erkeklerin gereksinme ve tercihlerine göre şekillenmesi,
- Kamu kaynaklarına ulaşımında (maddi, siyasi, kültürel vb.) kadınların engellenmesi sonucu toplumsal (kentsel mekânlar, ticari ya da eğlence amaçlı yerler, ulaşım ve boş zaman geçirme mekânlarının yapısı, vb.) alanlarda erkek egemen yapılanmalar ortaya çıkar.

Grup çalışması

Gündelik yaşamdan örnekler seçerek, bir örnek olgunun içinde, burada ele aldığımız kavramlara yönelik eleştirilerden de yararlanarak, cinsiyet eşitsizliğine yol açan bir anlam olup olmadığını tartışınız. Örneğin, kadınların çocuk doğurup topluma yararlı bir yurttaş olarak yetiştirmeleri kadınlara ne tür bir vatandaşlık hakkı tanır? Bu durumu, bir erkeğin uzun yıllar çalışıp para kazanarak ailesinin geçimini sağlamasının ona sağlayacağı haklar ile karşılaştırarak tartışabilirsiniz.

BÖLÜM III: Kamu Hizmetinin Cinsiyetlendirilmesi

Kamu Yararı, Kamu Hizmeti ve Kamunun Cinsiyetlendirilmesi

Alışkanlıklar gereği kamu hizmetlerinin cinsiyetler açısından eşitsizlik yaratıcı, ayrıştırıcı, dışlayıcı bir etkisinin olacağı aklı gelmez. Çünkü ne tür kamu hizmeti olursa olsun, ilke olarak, kamu hizmetleri her cinsten bireyin yararlanmasına açıktır. Yapılan yoldan herkes yürür; açılan okula bütün çocuklar gidebilir; hastanede kadın, erkek bütün hastalara hizmet verilir.

Ama kamu hizmetinin toplumsal cinsiyet gereksinimleri karşısında tarafsız olacağı kabulü çoğu durumda doğrulanmaz. Çünkü cinsiyete dayalı eşitsizlikleri görerek bunu değiştirmek için özel bir çabası olmayan kamu anlayışı, bireylerin cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları ayrımcılıkları ve dışlamayı dikkate almayabilir ve dahası bunu bilmeden artırabilir. Bu duruma **cinsiyet körlüğü** diyoruz.

Kamu hizmeti cinsler arasında görünür bir ayırım gözetmese bile, kadınlar birçok kamu hizmetine ulaşmada cinsiyetlerinden dolayı engel yaşadıklarından ve bu nedenle maddi kaynak ve maddi değerlere eşit erişim şansları olmadığından, eşitsizlik yapısal ve kurumsal olarak süregelir. Örneğin, ev içinde, kocasından şiddet gören kadınların ancak yüzde 11'i adli kurumlara başvurmuştur.²⁰ Demek ki kamu hizmetine ulaşmada bir sorun vardır.

Yapılması gereken şey sadece kamu hizmeti planlarken cinsler arası eşitsizlik yaratmamaya dikkat etmek değildir; aynı zamanda kamu hizmetine erişimdeki eşitsizlikleri de dikkate alan ve mağdur kesimin kamu hizmetinden eşit yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmaktır.

Öte yandan, her kamu hizmeti erkekleri ve kadınları farklı şekilde etkileyebilir. Örneğin, belediyelerin ucuz kreş hizmetinin planlanmasında sadece kadın çalışanları değil erkek çalışan sayısının da dikkate alınması gerekir. Bir işyerinde hiç kadın çalışan olmasa da, çocuk sahibi erkek çalışanların gereksinimlerine göre de kreş hizmeti olmalıdır. Çocuk doğum ve bakım izinlerinin sadece kadınlara değil, aynı zamanda, çalışan babalara da sağlanması önemlidir. Erkeklerle babalık ve çocuk bakım izni verilmesi, erkeklerin aile ve çocuk sorumluluklarına katılmalarına ve aile içi yüklerin ebeveynler arasında eşit dağılımının sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

²⁰ HÜNEE-Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. <https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/135>

Grup çalışma örneği: Kamu hizmetinin cinsiyet etkisini düşünmek:

- ✓ *Otopark yapmak ile kamu ulaşımına yatırım yapmanın etkisini cinslerin yaşamlarını kolaylaştırması açısından tartışın.*
- ✓ *Futbol sahası yapmak ya da herkesin yararlanacağı ve her tür spor yapma olanağı sağlayan açık ya da kapalı spor kompleksi yapmanın etkisini cinslerin yaşamlarını kolaylaştırması açısından tartışın.*
- ✓ *Kentin merkezinde büyük park yapmak ya da her mahallede küçük park yapmanın etkisini cinslerin yaşamlarını kolaylaştırması açısından tartışın.*

Kamu Hizmetinin Cinsiyet Körü Olmaması için Ne Yapmalıyız?

TCE'nin hayata geçirilmesi hem özel hem de kamusal yaşamla ilgili temel bir normdur. Bu açıdan bakıldığında cinsler arası eşitlik politikalarının alanları, katmanları farklı farklıdır.²¹ Bunun için:

- Özel ve kamusal yaşamda cinsiyetler açısından hakların eşitlenmesi,
- Kamu hizmetlerine ve toplumsal fırsatlara erişimde cinslerin koşullarının eşitlenmesi,
- Toplumsal norm ve değerlerdeki cinsiyetçiliğin ve cins ayrımcılığına dayalı konumlandırmaların ve ayrımcı değerlerin değiştirilmesi gereklidir.

Kamu Hizmetlerinin Planlanması ve Uygulanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Deyince Ne Anlıyoruz?

Kamu hizmetlerinin, desteğe gereksinme duyan vatandaş grubunun taleplerine göre şekillenmesi demokratik toplumların gereğidir. Ama kamu hizmetlerinden toplumun her kesiminin aynı ve eşit şekilde yararlanmadığı bir gerçektir. Daha örgütlü, kamu kurumlarında daha güçlü siyasal etki yaratabilen grupların talepleri daha çok dikkate alınır. Örneğin bir kentte halı futbol sahası sayısının kültür merkezi sayısından fazla olmasından yola çıkarak halı sahada futbol oynamak isteyen vatandaşların belediyelerin üzerinde daha güçlü bir etki yarattığını söyleyebiliriz. Aynı biçimde erkeklerin genel ve ortak gereksinmelerine çözüm üreten kamu

²¹ Kamu hizmetlerinin cinsiyet körü oluşunun bazı temel feminist eleştirisi kaynakları için bkz. Lovenduski, J. (2005). *Feminising Politics*. Polity Press; Hirschmann ve Di Stephano, C. (Der.). (1996). *Revising the Political: Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory*. Westview Press; Butler, J. ve Scott, J. W. (Der.). (1992). *Feminists Theorize the Political*. Routledge Publishers.

politikaları hem sayıca fazladır hem de daha fazla kamu kaynağı kullanarak erkeklere yönelik daha fazla hizmet üretir.

Belirttiğimiz nedenlerle kadınların yaşadığı sorunların giderilmesinde cinsiyetler arası eşitliği sağlayacak bir bakış açısı kamu hizmetlerinin planlanmasında dikkate alınmalıdır. Bunun için aşağıda listelediğimiz konularda kamu hizmetlerinin geliştirilmesi, yaşama müdahil olması ve gerektiğinde özel sorun alanlarını içeriyor olması gerekir.

Örneğin sadece erkeklerin eğlendiği kıraathane, kahve, meyhane, pavyon, genelev gibi mekânlar güvenlik güçlerince korunur ve ayrıca belediyenin temizlik ve toplu ulaşım gibi hizmetlerinden de doğrudan yararlanırlar. Ama kadınların eğlence mekânları söz konusu olunca bu mekânların daha çok evler ve özel mekânlar olduğunu düşünürsek, kadınların eğlence mekânlarının kamu hizmeti alanının dışında kaldığını görürüz.

Örneğin Türkiye'de bütün camiler devlet tarafından yönetilir ve camilerin bütün giderleri Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşılanır. Ama camilerden yararlanan vatandaşların ancak yüzde 7'si kadındır. Kadınlar ibadetlerini genellikle evde yaptıkları için din hizmetleri için harcanan kamu bütçesi altında erkeklerin ibadetlerini yapmalarına hizmet etmektedir.

Şimdi toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimine hizmet edecek kamu hizmeti türlerine örnekler verelim:

Özel yaşamda ve ailede cinsler arası eşitliğin sağlanması için kamu politikaları

- ✓ Erkeklerin aile ve çocuk yetiştirme sorumluluklarına katılmalarının sağlanması.
- ✓ Aile destek politikalarında aile içi eşitliğin sağlanması.
- ✓ Kadınların ve erkeklerin ev ve iş yaşamını birlikte yürütebilmesine yönelik destek politikalarının geliştirilmesi.
- ✓ Aile ve evlilik ilişkilerinde eşit haklar ve eşit koruma hukukunun geliştirilmesi.
- ✓ Ev kadınlarının sosyal güvencesinin kurumsallaştırılması.
- ✓ Ev/aile içi her tür şiddetin önlenmesi.
- ✓ Kadınların ve erkeklerin ev ve iş sorumluluklarının dengelenmesi için özel politikaların geliştirilmesi.

Her tür kamu hizmetine erişimde cinsler arası eşitliğin sağlanması

- ✓ Eğitim, istihdam, sosyal güvenlik, kararlara katılım, kentsel haklarda eşitlik, spor, din hizmetleri, iletişime eşit erişim hakları,
- ✓ Adalete erişimde eşitlik.

Kamu yönetimine katılımda cinsler arası eşitlik

- ✓ Kamu/devlet yönetimine eşit katılma hakkının sağlanması.
- ✓ Ekonomik kararlara eşit katılma hakkının sağlanması.

- ✓ Toplumsal yaşama eşit katılma hakkının sağlanması.

Toplumsal norm ve değerlerin cinsiyetler arası ayırım yapmasının engellenmesi, cinsiyetçi kalıpyargılara karşı çıkılması

- ✓ Erkeklerin namus koruma, cinsel ahlak denetimi adı altında kadınların temel insan haklarını ihlal etmelerinin önlenmesi.
- ✓ Kadınların coğrafi ve sosyal hareketliliğinin erkekler tarafından engellemesinin önlenmesi.
- ✓ Eğlence, boş zaman tüketimi gibi konularda toplumsal mekânlarda kadınlar aleyhine yaratılan cinsiyetçi kısıtlamaların engellenmesi.
- ✓ Erkeklerin kadınların haklarını kullanmalarını engellemelerine yönelik davranışlarının suç sayılarak hoş görülmemesi, cezasız kalmaması.

İstihdam ve sosyal güvenlik alanında politikalar: Emek, ücret, çalışma, sosyal güvenlik politikaları

- ✓ Ev kadınlarına ve enformel çalışan kadınlara sosyal güvence sağlanması.
- ✓ Eşit ve eşdeğer işe eşit ücret ödenmesinin sağlanması.
- ✓ İşyerinde cinsel taciz ve istismarın önlenmesi.
- ✓ Hem kadın hem erkek çalışanların çocuklarına ucuz ve nitelikli kreş ve anaokulu hizmeti sağlanması.

Kadınların bedensel ve doğurganlık haklarının korunmasına yönelik politikalar

- ✓ Erken ve zorla evliliklerin önlenmesi.
- ✓ Evlilik içi/dışı çocuk ayırımının çocuklar açısından ortadan kaldırılması, kadınların kendi soyadlarını kullanma hakkı.
- ✓ Çocukların nesebinin/soyadının sadece babadan gelmesinin önlenmesi, ortak ebeveyn sorumluluk anlayışının geliştirilmesi.
- ✓ Doğurma/doğurmama özgürlüğünün korunması, kadınların kürtaja karar verme hakkının olması.
- ✓ Ücretsiz gebelik ve doğum kontrolü hizmeti.
- ✓ Bekaret kontrollerinin önlenmesi.

Toplumsal cinsiyet ve cinsellik temelli erkek/eril şiddetin önlenmesi için politikalar

- ✓ Kadınların ve çocukların erkek şiddetine karşı korunması.
- ✓ Erkek şiddetine karşı erkeklerin de etkin müdahalesini sağlamak.
- ✓ Erkeklerin şiddetten uzaklaştırılması için "sıfır hoşgörü" politikasının geliştirilmesi.
- ✓ Erkeklerin "şiddet öğrenme pratikleri"ni açığa çıkarmak, görünür kılmak için çalışmak.
- ✓ Cinsel yönelim haklarının korunması, LGBTİ+ bireylere yönelik cinsel baskı, homofobik ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi, LGBTİ+ haklarının korunması.
- ✓ Kadın bedeninin ve cinselliğinin metalaştırılmasının önlenmesi.

- ✓ Kadınların adalete erişimi ve kişisel güvenliği için eylem planı hazırlanması.

Eğitim ve bilgiye erişimde toplumsal eşitlik politikaları

- ✓ Eğitimde mesleki okul tercihinde cinsler arası eşit dağılımın teşvik edilmesi.
- ✓ Uzaktan eğitim, açık öğretim benzeri yeni eğitim türlerinde cinsiyet dengesinin gözetilmesi.
- ✓ Dini eğitim kurumlarında kız çocuğu ve kadın ağırlığının engellenmesi.
- ✓ Eğitim bursları ve eğitim yurt kontenjanlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması.

Her tür karar ve temsil sürecine cinslerin eşit katılımının sağlanması

- ✓ Yerel yönetimlerde seçilmiş ve atanmış makamlarda cinslerin eşit katılım ve temsilinin sağlanması.
- ✓ Siyasal partilerin il, ilçe teşkilatlarında ve gençlik kolları ve benzeri örgütlenmelerinde cinsiyet eşitliğinin sağlanması.
- ✓ Kamu yönetimi üst kurullarında, Cumhurbaşkanlığı ofislerinde ve kamu kurumları üst yönetiminde cinslerin eşit yer almasının sağlanması.
- ✓ Yargı, meslek örgütleri, ekonomik işletmelerin üst karar konumlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması.
- ✓ Spor, din ve kentsel hizmetler alanlarında cinsiyet eşitliği için eylem planı hazırlanması.

Sistematik, dirençli eşitsizliklerin yok edilmesi için özel politikalar

- ✓ Özel önlemler ve kota politikaları.

Grup çalışması

Özel önlem ve kota politikalarına ilişkin örnek seçerek değerlendiriniz. Kadın haklarıyla ilgili kamu farkındalık kampanyalarından bildiğiniz bir örnek seçerek bu çalışmayı yapabilirsiniz.

*Örneğin kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması için yapılan kampanya ya da KA-
DER'in siyasal partilerin seçimlerde kadın aday sayısını artırması için yürüttüğü
kampanyanın özellikleri tartışılabilir.*

*Bir siyasal partinin tüzüğünde yer verdiği kadın/cinsiyet kotasının nasıl uygulandığını
görmek için kotanın sonuçları değiştirip değiştirmediğini, başarı ve başarısızlık nedenlerini
tartışabilirsiniz.*

*Siyasal partilerin erkek yöneticilerinin kadın aday sayısının artırılması için destek
vermelerini talep eden bir siyasal kampanyanın nasıl olması gerektiğini tartışabilirsiniz.*

Eşitliği sağlayıcı yasal reformlar nelerdir?

- Cinsler arası eşitliğin anayasal tanımı yapılarak ve zorunlu hale getirilerek meşrulaştırılması (anayasal statü).
- Özel eşitlik yasaları ya da her yasada cinsler arası eşitlik ile ilgili düzenleme.
- Cinsler arası eşitliğin bütün kamu politikalarına içerilmesi (anaakımlaştırma) için yasal düzenlemelerin yapılması.
- Eşit statü/eşit muamele ve farklılıkları gidermek için **olumlu ayrımcılık** gereken konularda yasal düzenlemelerin yapılması.

Cinsiyet eşitliği için politika türleri nelerdir?

- **Kamu hizmetine eşit erişim politikaları** (eğitim, istihdam, sosyal güvenlik, sağlık, spor, din hizmetleri ve benzeri alanlarda kamu hizmetlerinden yararlanma ve siyasi temsilde eşitlik sağlayan politikalar)
- **Özel destek kurumları geliştirmek** (sığınma evi, kadın danışma ve destek merkezleri, kadın sorunları araştırma merkezleri, kadın hakları ihlallerine bakan kamu denetçiliği, vb.)
- **Cinsler arası eşitliği sağlamaya yönelik özel politika ve uygulamalar geliştirmek** (ulusal ve yerel düzeyde cinsler arası eşitliği sağlama ve kadına karşı şiddeti önlemek için **ulusal eylem planları** yapma, vb.)
- Eşit fırsat politikaları ile çözülmeyen konularda **kota politikaları** uygulamak
- **Görünürlük ve statü sağlayan politikalar** (parlamento komisyonu kurmak, cinsiyet eşitliği için genelge çıkarmak, vb.)
- **Yeniden-bölüşürücü politikalar** (ev kadınlarına aylık, sosyal yardım ve sigorta, ticari ve mali kredilerde öncelik, vb.)
- Cinsiyet eşitliğinin **temel kamu politikalarına içerilmesi** (anaakımlaştırma)
- Toplumsal cinsiyet eşitliği için **cinsiyete duyarlı bütçeleme** Kamu bütçelerinin (ulusal ya da yerel) her harcama türü açısından sonuçlarını ve yarattığı eşitleştirme etkisini dikkate almak (örneğin spor harcamalarının halı saha yapmaya dönüştürülmesine karşı çıkmak)

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının teknik altyapısı ve uygulama araçları nelerdir?

- Cinsiyet temelli veri toplamak,
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini izlemek, raporlamak,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapmaya başlamak,
- Kamu hizmetlerinin cinsiyet etki analizlerini yaparak ona göre planlama ve uygulama yapmak,
- Cinsiyet eşitliği politikalarının bütün kamu politikalarına entegre edilmesini sağlayacak anaakımlaştırma planlaması yapmak.²²

Çalışma soruları

- Kadın haklarının korunması ile ailenin korunması politikalarının birlikte uyumlu uygulanması koşullarını tartışınız.
- Kadınların bedensel dokunulmazlıkları ve doğurganlık hakları ile ilgili en önemli ihlal durumlarını düşünün ve grupta tartışın. Bu tür soruların daha anlaşılır olabilmesi için bir haber metni, bir görsel veya kısa video ile tartışmaya teşvik etmek yararlı olabilir.

²² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ecevit, Y. ve Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı. CEİD Yayınları. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

BÖLÜM IV: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Politikalar: Eşitlik Kurumları

Bu bölümde ne öğrenmeyi amaçlıyoruz?

TCE’nin hayata geçirilmesinde devletin, toplumun, sivil ve kamu aktörlerinin etkin ve olumlu rol oynaması için her ülkede bu alandaki çalışmaları yürütüp geliştirecek, devlet içinde kurumsallaşmış bir ulusal yapının yaratılması ve etkin biçimde işletilmesi öngörülüyor.

Bu bölümde bu ulusal kurumların nasıl bir mekanizma içinde kurulması, örgütlenmesi ve yürütülmesi gerektiğine ilişkin uluslararası genel kabul gören modeller, stratejiler ve öneriler hakkında kısa ve temel bilgileri öğreniyoruz.

Bu bölümde öğrendiğimiz bilgiler ne işe yarayacak?

TCE için ulusal kurumların nasıl, hangi modelde, nasıl bir hukuki çerçeveye ve yetkiyle oluşturulması gereğine ilişkin uluslararası öneri ve deneyimlerin bilinmesi, Türkiye’de bu konuda yapılacak izleme çalışmaları için önemli bir bilgi ve rehber oluşturma niteliğindedir.

Bu eğitim katılımcıların Türkiye’de TCE için oluşturulmuş mevcut ulusal kurumların başarı ve eksiklerini, bu tavsiye ve deneyimlerin ışığında değerlendirebilme ve izleyebilme konusundaki beceri ve bilgilerini geliştirecektir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Ulusal Kurumların Gelişimi

Modern devletler “cinsiyet körü”dür ve cinslerin eşitsizliğini yeniden üretirler

Modern sanayi toplumları erkek emeğine dayalı fabrika üretim yapısına ve erkeklerin aile reisi olduğu çekirdek aile düzenine dayalı olarak şekillendi. Bu düzen aynı zamanda kadınların ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olarak evde kalmalarını da desteklemişti. 17. yüzyıldan bu yana gelişen bu “modern” toplumun kamusal düzeni ve devlet kurumları da bu yapının sonucu olarak erkeklerce ve erkeklerin öncelik ve ayrıcalıklarını koruyarak yönetilegeldi. Bu süreçte özel ya da mahrem yaşamın ve aile ilişkilerinin hukuk eliyle erkeklerin yararına şekillendiğini söyleyebiliriz.

19. yüzyılda dünyada yaşanan siyasal mücadelelerin sonucu olan toplumsal dönüşümler erkeklerin devlet karşısında eşit bireyler ve dokunulmaz hakları olan vatandaşlar olarak kabul edilmeleriyle sonuçlandı; bu siyasi mücadeleler sayesinde devlet karşısında bireylerin sahip olması gereken haklar “temel insan hakları” olarak tanımlandı. Modern devletler, insan haklarına saygı duyup koruyacaklarına dair anayasalar hazırlayarak kendi vatandaşlarına garantiler verdi; modern demokrasiler ve hukuka dayalı devlet yapıları bu sürecin sonucu olarak gelişti. Devletin karşısında haklara sahip olan bu bireyler ve vatandaşlar ise fiilen erkeklerdi.

Modern insan hakları hukuku kadınların birçok sorununu anlamak ve çözüm üretmekten uzak kaldı

Bu süreçte kadınlar da erkekler gibi “insan hakları” denen haklardan yararlanmak için mücadele etti. Kadınlar erkeklerle eşit yurttaşlar olarak kabul edilmelerini, örneğin eğitim ve çalışma yaşamına erkekler gibi katılabilme hakları olmasını talep etti. Erkeklerle eşit ücret ve gelir elde etme, eşit mülkiyet ve miras hakkına sahip olma, can güvenliği ve şiddete karşı korunma gibi konularda erkeklerle aynı düzeyde ve eşit muamele görme talepleri ne yazık ki kadınlara hemen eşit haklar sağlamadı. Kadınlar bu süreçte, devlet tarafından aynı şekilde korunmadıklarını ve vatandaş olarak eşit kabul edilmediklerini söyleyerek eşitlik ve özgürlük taleplerini dile getirmeye devam etti.

Modern devletlerin kabul ettiği insan hakları anlayışı, sadece erkeklerin taleplerine göre şekillendi; kadınların eşit hak talepleri görmezden gelindi ya da baskı ile karşılandı. Bu durum modern insan tanımının dayandığı insan hakları kavramının “**cinsiyet körü**” olmasına yol açtı. Bu durum kadınların eşit haklara sahip olma mücadelesini yaygın, güçlü ve uzun soluklu bir siyasal mücadele haline dönüştürdü.

Modern sanayi toplumlarını yöneten devletler, kendi işleyiş ilkelerinin cinsiyetler arasında ayırım yapmadığını iddia etseler de, kamu kurumlarının işleyişinin ve **kamu hizmetlerinin örgütlenişinin kadınların gereksinmelerini “görmediği”** kadın hakları örgütleri tarafından dile getirildi. Kadın haklarını savunan kadınların birlikte örgütledikleri mücadeleler **kadın hareketi** dediğimiz siyasal yapıları meydana getirdi.

Kadınlar, erkeklerin sorumluluk ve yaşam tarzlarını temel alan ve **erkek gereksinmelerini kamu hizmeti standardı olarak kabul eden bir kamu anlayışının** egemen olmasını eleştirdi ve değiştirilmesi gerektiğini dile getirdi. Kadınlar kendi yaşamlarının ve gereksinmelerinin dikkate alınmamasına ve yaşanan eşitsizliklere itiraz etti; cinslerin, ayırım yapılmaksızın, aynı hak ve özgürlüklere sahip olması ve kamu hizmetlerine eşit erişim olanağı sağlanması gerektiğini savundu.

Kadın hakları hareketinin en temel başarılarından biri, “**özel hayat**” diye kapalı kapılar ardına gizlenen yaşamda kadınların **aile ve ev/evlilik içinde yaşadıkları ciddi hak ihlalleri** olduğunu gözler önüne sermek oldu. Ev işleri ve çocuk/hasta/yaşlı bakımından sorumlu olan kadınların karşılıksız emeklerinin onları geçim açısından erkeklere bağımlı hale getirdiği ortaya koyuldu.

Kadınların yaşadığı ve modern hukukun, kamu hizmetinin görmezden geldiği sorunların görünür hale getirilmesi ve çözümü, 20. yüzyıl boyunca kadın hakları mücadelesinin temel nedeni oldu. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın, erkek şiddetinin ve cinsiyetçiliğin yok edilmesi en az yüz yıldır kadın hakları hareketinin uğruna mücadele ettiği ilkeler oldu ve bugün “**kadının insan hakları**” olarak adlandırdığımız yeni kavramsal alanın gelişimine yol açtı.

Kadın hakları hareketi aktörleri ve dönemin önde gelen feminist politikacıları, modern devletlerin, sivil demokrasilerin ve insan haklarına dayalı kamu düzeni ve yönetimi anlayışlarının

cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeyi göz ardı edemeyeceğini söyledi. Kadınların yararı ve gereksinmelerinin görünürlüğü gereğinden hareket ederek, cinsler arasındaki eşitliğin sağlanması için gerekli çözüm önerilerini, stratejileri ve politikaları, zaman içinde geliştirmeye çalıştı. Bu çabaların sonunda dünya çapında kabul görmüş toplumsal cinsiyet eşitliği normları, standartları ve politikaları ortaya çıktı; uygulandı ve gelişti.

Kadın hakları hareketi ve evrensel kadın hakları siyasetinin temelleri

Cinsler arası eşitsizlikle mücadele 20. yüzyılın en önemli toplumsal sorun ve mücadele alanlarından biri oldu ve bu eşitsizlik gündelik hayatta görünür oldukça, bu konuda çabalar ve çözümler de güçlendi.

Kadın hakları hareketinin yüzyılı aşan mücadelesi yerel ve ulusal düzeyde güçlendikçe ulus aşırı alanda da örgütlü ve ortak gündeme sahip siyasal bir mücadele haline dönüştü. 1975 yılında BM'nin "Kadın Onyılı" ilan etmesi ile kadın hakları mücadelesi evrenselleşti; TCE'yi gerçekleştirme hedefi uluslararası bir siyaset haline geldi; demokratik olduğunu iddia eden devletlerin gerçekleştirmesi gereken bir norm oldu.

Bu sürecin önemli dönüm noktası, 1981 yılında *Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*'nin (CEDAW) kabul edilmesi (Türkiye 1985 yılında imzaladı) ve 1995 yılında Pekin'de yapılan IV. Dünya Kadınlar Kongresi'nde *Pekin Deklerasyonu* ve *Pekin Eylem Planı*'nın (PEP) BM'nin koruyucu şemsiyesi altında, 189 üye devlet tarafından imzalanarak yürürlüğe girmesidir.

CEDAW'ın²³, kadın haklarının en temel belgesi ya da anayasası olduğunu söyleyebiliriz. *Pekin Eylem Planı* ise kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesinin yol haritası ve farklı toplumsal aktörlerin eşitliği sağlamak için her kesimin görevini saptayan evrensel bir belgedir.

Devletlerin, CEDAW ile birlikte, TCE gerçekleştirme sorumluluğunu üstlenmesi gereğiyle kadın hakları hareketi önemli bir eşiği geçti ve TCE'yi gerçekleştirme zorunluluğu uluslararası normların düzeyine taşındı. Bu gelişme, TCE ile ilgili uluslararası temel belgelerin, Türkiye'nin de dahil olduğu çok sayıda devlet tarafından imzalanması ve TCE'nin hayata geçirilmesi için önerilen politikaların öncelikle devlet tarafından uygulanma gereğinin kabulü anlamına geliyordu.

²³ Birleşmiş Milletler (1985). Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi İhtiyari Protokolü. <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/721>

CEDAW ve Pekin Eylem Planı'nda TCE için Özel Kurumların Yeri

CEDAW ve *Pekin Eylem Planı*'na göre hükümetler, TCE'yi hayata geçirme görevini ulusal ölçekte kurumsal bir mekanizma kurarak gerçekleştirmek durumundadır.

"Hükümetler, Birleşmiş Milletler sistemi ve bütün diğer ilgili örgütler, Eylem Platformu'nun etkin biçimde uygulanmasını sağlamak ve ulusal, altbölgesel/bölgesel ve uluslararası düzeylerde kadının ilerlemesine yönelik çabaları zenginleştirmek için, cinsiyete dayalı bakış açısını, diğer alanların yanı sıra bütün politika ve programların izlenmesi ve değerlendirilmesine ana görüş olarak yerleştirmek amacıyla faal ve görünür bir politika izlemelidirler". Pekin Eylem Planı, Ulusal Mekanizma, paragraf 292.

CEDAW'ın, TCE'ni hayata geçirmek için öngördüğü ulusal mekanizmanın yerine getirmesi gereken görevlerin Pekin Eylem Planı'nın Bölüm H "Kadınların İlerlemesinde Kurumsal Mekanizmalar" (md. 196-210) başlığı altında tanımlandığını görüyoruz (EK 1: Pekin Eylem Planı'nda ulusal mekanizmalar için tanımlanan görevler).²⁴ BM'nin **Kadın Onyılı** ilan ettiği 1975 yılından 1985 yılına kadar yaklaşık 100 ülkede TCE'yi hayata geçirmek için bir ulusal mekanizma kuruldu. Bugün ise 180'e yakın ülkede TCE için ulusal bir mekanizmanın olduğu söylenebilir.²⁵

*PEP*hem bu mevcut mekanizmalara yol göstermek, hem de yeni açılımları tanımlamak için etkin bir araç olarak süreci güçlendirdi ve meşrulaştırdı. İçinde bulunduğumuz dönemde *PEP*'in yürürlüğe girmesinin 25. yılı değerlendirmeleri²⁶ yapılıyor.

²⁴ CEDAW ve Pekin Eylem Planı için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>

²⁵ UN Women'ın her ülkede mevcut TCE kurumları hakkındaki son raporu için bkz. <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/partnerships/nationalmechanisms/directory-of-national-mechanisms-en.pdf?la=en&vs=1034>

²⁶ EIGE (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States. European Institute for Gender Equality (EIGE). <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545>

AB'nin TCE için Ulusal Mekanizma ve Politikalarla İlgili Yaklaşımı

AB, CEDAW ve Pekin Eylem Planı gereklerine paralel olarak TCE temel stratejisini **anaakımlaştırma**²⁷ olarak saptadı. Bu temel politikanın yanı sıra, gerekli ve kaçınılmaz olan **spesifik konularda da özel önlemler** olarak sorunları çözmek gerektiğini hükme bağladı. AB bu politikasını "ikili rota" (*dual track approach*)²⁸ olarak adlandırdı.

TCE politikalarının belkemiği olan anaakımlaştırma 1996'dan itibaren Avrupa Komisyonu tarafından ilgili politikaların başarısının izlenmesinde odağa alındı.²⁹ Zaman içinde TCE politikalarının hayata geçirilmesi için gerekli kurumsal dönüşümle ilgili tavsiyelerini, yaşanan olumlu deneyimlerin paylaşımını, uygulanmasında yarar olan politikaları geliştirdi ve önemli bir deneyim birikimi yarattı.³⁰

Grup Çalışması

BM ve AB'nin ulusal mekanizmaların geliştirilmesiyle ilgili düzenlemelerinin detayları için CEİD tarafından yayımlanan *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı*'na (s. 75-77) bakarak bir grup çalışması düzenleyebilirsiniz.³¹

AB üye ülkelerde var olan TCE kurumsal mekanizmaları arası deneyim paylaşımı ve eşgüdüm sağlama amacıyla oluşturulan ortak ağlarda bu bilgi ve deneyimler paylaşılıyor. Bu amaçla oluşturulan AB örgütleri şunlar:

- Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)
- Avrupa Eşitlik Kurumları Ağı (EQUINET)
- Avrupa TCE Uzmanlar Ağı
- Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Kurumlar Arası Ağ (IANWGE)³²

²⁷ Anaakımlaştırma için bkz. Ecevit, Y. ve Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı. CEİD Yayınları. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

²⁸ Avrupa Birliği Komisyonu TCE politikası için bkz. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality_en

²⁹ Avrupa Komisyonu Karar no: Gender Perspective, EC 1996: 2, EG-S-MS (98) 2rev. s. 15.

³⁰ AB kurumsal dönüşüm tavsiyeleri için bkz. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-institutional-transformation/examples>

³¹ Ecevit, Y. ve Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı. CEİD Yayınları. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

³² Bu kurumlar hakkında bilgi için bkz. Ek 2.

Avrupa Konseyi de üye ülkelerinde uygulanan TCE için anaakımlaştırma politikalarını göstergelerle izleyerek ve değerlendirerek raporlar yayımlıyor.³³ Bu izleme ve değerlendirme için geliştirilen göstergeler, derlenip yayımlanan veriler ile periyodik olarak hazırlanan ve yayımlanan TCE indeksi³⁴ politikaların uygulanışını kolaylaştırıyor.

Avrupa Konseyi TCE politikalarının hayata geçirilmesi için gerekli standartlar, mekanizmalar, araçlarla³⁵ ilgili detaylı ve geniş alanları/sektörleri kapsayan yönlendirme ve yol göstericiliğini zaman zaman yayımladığı tavsiye kararlarıyla desteklemeye çalışıyor. Avrupa Konseyi'nin TCE ile ilgili ulusal mekanizmaların neler olması gerektiğini en detaylı tanımlayan tavsiyesi 2007 yılında yayımlandı (Recommendation Rec [2007]17).³⁶ Karar TCE perspektifinin her alanda nasıl uygulanacağını anlatıyor: Özel ve aile yaşamında, eğitim, bilim ve kültür ve ekonomik yaşamda, sosyal koruma, sağlık, cinsellik ve doğurganlık haklarının korunmasında, kadınlara yönelik şiddetin, insan/kadın ticaretinin önlenmesinde, çatışma ve çatışma sonrası ve özel koşullarda kırılgan ve çoklu ayrımcılık yaşayanların korunmasında dikkate alınması gereken TCE standartları, mekanizmaları ve araçları tanımlıyor. Bu uygulamaların başarısının temel koşulu olarak güçlü bir TCE ulusal mekanizmasının var olmasını; uygulamaları değerlendirip değişimi ölçebilecek araçlar, işbirliği ve paydaşlık oluşturma gereklerini gösteriyor.

³³ Avrupa Konseyi ulusal mekanizma politikasının gelişimi hakkında kısa özet için bkz. OSCE. (2014). Institutional gender equality mechanisms in the Council of Europe Member States (Gender Equality Review Conference on the implementation of OSCE gender equality commitments Vienna 10 - 11 July 2014). PC.DEL/938/14.

<https://www.osce.org/odihr/121668?download=true>

³⁴ EIGE 2019 endeks rakamları için bkz. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019>

³⁵ *Gender Equality and Women's Rights: Council of Europe Standards*. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1008>

³⁶ Bu tavsiye kararının detayı için bkz. Ek 3.

TCE için Önerilen Kurumların Temel Özellikleri

1990'lı yıllardan bu yana birçok ülkede hayata geçirilen TCE ulusal mekanizmaları ülkelerin siyasi, bürokratik ve ideolojik özelliklerine göre çok çeşitlilik gösterdi; ama bir yandan da ortak eğilimler ortaya çıktı.

TCE için ulusal mekanizmalar ilk aşamada devlet/hükümet yapısı içinde kuruldu ve işlemeye başladı:

- TCE için ulusal mekanizmalar dikey olarak başbakan ve bakan düzeyinde yürütme yetkisine sahip kurumlar olarak ortaya çıktı ve yatay olarak da örgütlenerek alt birimler ve taşra teşkilatları geliştirdi ve ulusal çapta bir ağ örgütlenmesine dönüşme eğilimi gösterdi.
- Merkezi hükümet yapısı dışında yerel yönetimler ve belediyelerde de TCE politikaları ve hizmet birimleri oluşmaya başladı. Yerel yapılarda TCE birimleri gelişti. Avrupa Kentli Haklar Beyannamesi, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), vb.
- TCE için ulusal mekanizmalar, sadece bağımsız ve kendi içinde çalışan bir birim olarak değil, yatay olarak diğer bakanlıklarla ilişkilendi; ilgili birimler arası ortak yapılar oluşturarak gelişti ve temelde **anaakımlaştırma politikasına** uygun örgüt yapılarına dönüştü.³⁷
- Birçok ülkede oluşturulan toplumsal eşitlik kurumlarının bir kısmı sadece toplumsal cinsiyet eşitliğini tek başına ele alarak gerçekleştirmeyi hedefledi. Bazı ülkelerde ise, toplumsal cinsiyet eşitliğinin diğer toplumsal eşitsizliklerle iç içe olduğu gerçeğinden hareket edildi. **Cinsiyet eşitliği ile birlikte ırk, yaş, cinsel yönelim, engellilik gibi çoğu zaman ortak kesişim gösteren eşitsizliklerin** birlikte aynı kurum içinde ele alınmasını amaçlayan bir model geliştirildi. Her iki modelin de, eğer doğru uygulanır ve etkin çalıştırılırsa, başarılı sonuçlar elde etmeyi kolaylaştırdığı görüldü.
- Toplumsal eşitlik kurumları yapısı, görev alanı, yetkileri, amaçladığı sonuçlar farklı olsa da temelde eşitliği sağlamak, cinsiyet temelli ayrımcılığı engellemek ve TCE normlarını hayata geçirmek için kurulmuş yapılar olarak dünyaya yayıldı ve meşrulaştı. Görev alanı içinde tanımladıkları sektörel alanlar ekonomi ve istihdamdan eğitime kadar farklılık gösterse de, hemen hepsi hem özel hem de kamusal alanları birlikte kapsadı.

³⁷ Örnek olarak bkz. Kadına yönelik şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı 2020-201-21, 7.1 no'lu faaliyet. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/33061/koordinasyon-planı-v13-1.pdf> s.34

Zaman içinde ulusal mekanizmalar içinde farklı işlevlere sahip farklı kurumlar ortaya çıktı:

- TCE için ulusal mekanizmanın temel özelliği, yürütme içinde yer alarak, cinsiyet temelli eşitsizliklerle mücadele etmek için yürütme yetkisine ve önleyici politikalar geliştirme gücüne sahip olmasıdır. Bu çerçevede TCE için yasa tasarısı hazırlamak, politika önermek, uygulamak ve diğer kurumlarla eşgüdüm sağlamak bu mekanizmanın temel görevidir. Zaman içinde bu kurumlar **eşitlik kurumları**³⁸ olarak da adlandırılarak yaygınlaştı.
- Cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılık vakalarının ortadan kaldırılmasına yönelik şikâyet amaçlı başvurular için "**ombud kurumları**" (Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu) ulusal mekanizma içinde, ama yürütmeden bağımsız kurumlar olarak gelişti.
- Cinsiyete dayalı ve kadınlara yönelik **erkek şiddetinin önlenmesi** için ulusal mekanizmaların³⁹ zaman içinde çok katmanlı ve işlevli kurumsal yapılar ve mekanizmalar geliştirdiği görüldü. Özel yasalarla kurulmuş mahkemeler, sığınma evleri ve danışma/yardım birimlerinden oluşan (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri -ŞÖNİM, vb.), erkek şiddetiyle mücadeleyi amaçlayan özel kurumsal mekanizmalar oluştu.
- Cinsel taciz, saldırı ve ısrarlı takip gibi konularda mağdurların kolayca başvurabileceği **danışma ve şikâyet birimleri** yaygınlaştı (Türkiye'de üniversitelerdeki Cinsel Taciz ve Saldırıya Karşı Destek Birimleri CTS).⁴⁰
- Ulusal ve yerel parlamentolarda, meclislerde TCE ile ilgili yasal düzenlemeleri önermek, desteklemek ve politikaları güçlendirmek için **yasama komisyonları** oluşturuldu (TBMM'de Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu- KEFEK ve belediye meclislerinde kadın-erkek eşitliği komisyonları vb.).
- Yargıda özel yetkili mahkemeler oluşturuldu ve özellikle hak ihlalleri ve kadınlara yönelik erkek şiddetinin önlenmesi için **özel yasalar ve yasama süreçleri** geliştirildi (Türkiye'de aile mahkemesi kararları ile şiddet uygulayan erkeklerin evden uzaklaştırılması ve tedbir kararları alma yetkisi, 6284 sayılı yasa, İstanbul Sözleşmesi).
- TCE ile ilgili uygulamaları görmek için **cinsiyet kırılımlı veri** toplama, oluşturma ve yayımlama ile görevli kurumlar oluşturuldu ve bu kurumların geliştirdiği TCE **izleme göstergeleri** kullanılmaya başlandı (Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri yayımlamaya başladı).

³⁸ Eşitlik kurumları hakkında ülke bilgileri için bkz. European Commission. *National gender equality bodies*. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/who-we-work-gender-equality/national-gender-equality-bodies_en#the-european-network-of-equality-bodies

³⁹ Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için geliştirilen mekanizmalar hakkında daha geniş bilgi için bkz. <http://ceid.org.tr/sub?pagelid=ceidWeb1.4.1&menuid=ceidWeb1.4#gallery-2>

⁴⁰ Ankara Üniversitesi Cinsel Taciz ve Saldırıya Karşı Destek Birimi için bkz. <http://cts.ankara.edu.tr/>

- TCE göstergelerinin kullanılmasının yaygınlaştırılması ve izlemenin güçlendirilmesi için **bağımsız enstitü ve kurumlar**, kuruluşlar çalışmaya başladı (AB'de European Institute for Gender Equality-EIGE, Türkiye'de Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği-CEİD, vb.).
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nasıl var olduğunu ve işlediğini açıklamaya yönelik kurumlar, araştırmalar ve eğitim programları geliştirmeyi amaçlayan **akademik birimler** üniversiteler içinde veya bağımsız olarak ortaya çıktı (üniversite kadın araştırma merkezleri).
- TCE'yi hayata geçirmekle görevli kurumlar arası işbirlikleri ve **uluslararası ağ örgütlenmeleri** gelişti (AB'de EIGE; EQUINET, Türkiye'de böyle bir deneyim ve bilgi paylaşım ağı henüz yok).
- TCE ulusal mekanizması cinsiyete dayalı hak ihlalleri ile ilgili dava açma, duruşma/dava izleme, yargılamaya taraf olma, mahkemede mağdurları temsil etme yetkisine sahip hale gelebildi (Türkiye'de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü-KSGM kadın hak ihlallerine ilişkin davalara müdahil olabiliyor).

TCE Politikaları Açısından Bugün Neredeyiz ve Hangi Sorunlar Var?

1990'lı yıllardan bu yana TCE kurumları önemli gelişmeler gösterdi ve bütün dünyada devlet kurumlarının olmazsa olmaz bir parçası haline geldi. Son 30 yılın kazanımları şüphesiz ki çok önemli oldu. 2000'lerin başından itibaren yapılan değerlendirmeler TCE için geliştirilen uluslararası normların, strateji ve eylem hedeflerinin kamusal-bürokratik ve siyasal yapılara aktarılması için yapılanların izlenerek raporlanması ve bu sonuçların düzenli yayımlanması önemli bir açılım sağladı. Birçok başarının yanı sıra söz konusu izleme ve raporlama çalışmaları ortaya çıkan eksikliklerin saptanması- ve yeni stratejilerin geliştirilmesine de yol açtı. Bu çabalar 2010'lardan bu yana TCE ile ilgili yeni açılımları ve gelişmeleri gündeme getirdi.⁴¹

Bu süreçte TCE kurumları:

- Kurulduğu ülkede demokratikleşme çabalarının ve reform hareketlerinin önemli parçası oldu.
- İnsan hakları ve toplumsal gelişme, kalkınma mücadelesi ve reform politikalarının bileşeni haline geldi.
- Uluslararası ve bölgesel aktörlerce desteklendiği ölçüde TCE hedefleri görünürlük ve meşruluk kazandı.
- TCE için gerekli özel yasalar ve hukuki düzenlemelerin dünya çapında gerekliliği kabul edildi.
- TCE ve kadınların güçlendirilmesi hedefleri siyasi alanda kabul ve görünürlük kazandı.
- TC eşitsizliklerini görünür kılacak eğitim, araştırma, veri ve istatistik yöntemlerinde önemli gelişmeler oldu.
- Bu süreçte "Kadın Hakları Hareketi"nin gücü ve gündem oluşturma becerisi genel kabul gördü.

2015 sonrası dönemde ise TCE kurumlarının işlevlerinde geri gidiş, politikaların uygulanmasını ve gelişimini olumsuz yönde etkileyen, başarısızlıklara yol açan gelişmelere işaret edilmeye başlandı. Bu saptamaları kısaca özetlersek:

- TCE kurumlarının genişlemesi ve yaygınlaşmasına rağmen bir yandan da kurumsal yapılarda istikrarsızlık, sürekli yeniden yapılandırma ve hukuki dayanaklarda eksikler ve

⁴¹ EIGE'nin raporladığı bilgiler için bkz. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-institutional-transformation/checklist-key-questions-organisational-change>

belirsizlikler devam etti. Bu durum, bazı konularda TCE kurumlarının değişken, istikrarsız olmasına; politikaları ve kurumsal kapasitelerinde gerilemelere yol açıyor.

- TCE politikalarına bağlılıkta ve siyasi liderlerin desteklerinde geri gidişler söz konusu oldu. Özellikle 2015 sonrası dönemde muhafazakâr, popülist ve radikal dinci liderler TCE politikalarını görmezden gelerek ya da doğrudan karşı tavır alarak önemli bir tersine dönme eğilimi yarattı.
- *Pekin Eylem Planı* tavsiyelerinin açık hükmüne rağmen (kadınların güçlendirilmesi için özel uygulamalar gereği dahil olmak üzere) hâlâ birçok ülkede anaakımlaşırmanın ne olduğunun anlaşılması ve uygulanmakta olduğu söylenemez.
- Ulusal mekanizmaların çoğu erkek egemen toplumsal yapıların zayıflatılması ve TCE'nin gerçekleştirilmesi için dönüştürücü politikalar uygulayacağını vaat etmesine rağmen, hâlâ bu alanda yapılanların çoğu kadınların sadece pratik gündelik gereksinmelerini karşılayacak sosyal hizmetleri sağlamaktan öteye gidemiyor. Örneğin, kadınlara yönelik kamu hizmeti denince birçok kurumda sadece kadınlara gıda yardımı, nakit destekler gibi sorunu kaynağından çözmeyen palyatif uygulamalar anlaşılıyor.
- TCE kurumları ile diğer siyasi ve bürokratik kurumlar arasında eşgüdüm ve işbirliği hâlâ sorunlu. Birçok ülkede TCE kurumları sosyal yardımlar, aile destek hizmetleri gibi başka hizmetlerin altına itilerek sınırlı ve etkisiz hale getirilmiş durumda.
- TCE için gerekli kaynaklar hâlâ birçok ülkede uluslararası donör fonlara ve gönüllü mali desteklere bağlı. Bunlar politikaların sürdürülebilirliğini ve yerel önceliklere göre şekillenmesini engelliyor. TCE politikalarının açık, şeffaf ve yeterli mali kaynaklarla yürütülmesi çoğu zaman gerçekleşmiyor. Siyasetçiler vaatler verirken cömert ama kaynak tahsis ederken (mali, insani) oldukça cimriler.
- TCE için uzman, kaynak ve yeterli hukuki düzenleme birçok ülkede hâlâ yetersiz.
- TCE uygulamalarını etkinleştirmek için gerekli cinsiyet temelli veri, izleme için gösterge oluşturulması açısından hem kamu hem sivil kurumların kapasiteleri hâlâ çok yetersiz.
- TCE politikaları ile diğer politikalar arasında (ekonomik kalkınma, teknolojik alanlarda bilimsel eğitim ve istihdam, vb.) eşgüdüm yok ya da çok yetersiz.
- Dünyada cinsiyetçi muhafazakârlığın yükselişi birçok ülkede kadın hakları hareketini ve bunun bir ürünü olan TCE ulusal mekanizmalarını önemsizleştirerek erkek üstünlüğü ve önceliğini destekleyen karşı taleplerin güçlenmesine zemin hazırladı. Erken yaşta evliliklerin meşrulaşması, kürtajın yasaklanması, nafaka haklarının sınırlandırılması, şiddet uygulayan erkeklerin cezasız kalmasına göz yumulması ve benzerleri bunun ilk elden örnekleri.⁴²

⁴² Bu kapsamda hazırlanan bir değerlendirmede Pekin Eylem Planı Stratejik Hedef H kapsamında dünyada dikkate değer bir geri gidişin olduğu saptanıyor. Bu değerlendirme için bkz. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/66e34a72-640f-11ea-b735-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-123932458>

- Kadın hakları ihlalleri bazen aile, çocuk sorunları ve bazen sosyal yardım politikalarıyla bağlantılı hale getirilerek temelde erkek egemenliği ve ayrıcalıklarıyla ilgili engellerin ortadan kaldırılması gereği göz ardı edilebiliyor.
- AB ve BM'nin periyodik değerlendirmelerinde, son yıllarda TCE kurumlarının işleyişi ve siyasal destekleri ile ilgili önemli bir gerileme olduğu vurgulanıyor.⁴³

⁴³ Pekin Eylem Planı'nın 25. yılı nedeniyle hazırlanan raporlar için bkz. <https://eige.europa.eu/publications/beijing-25-policy-brief-area-h-institutional-mechanisms-advancement-women>

TCE için Toplumsal Dönüşüm ve Yeniden Yapılanma Gereği

Son yıllarda TCE politikalarında saptanan gerileme karşısında TCE için yeniden ve daha güçlü bir iradenin oluşması gereği vurgulanıyor. Bunun için öncelikle yapılması önerilen çalışmalar şunlar:

- ✓ **Yönetici ve karar vericilerin TCE'ye bağlılıklarının açık ve güvenilir olması mutlaka sağlanmalı.**

Birçok devlet TCE ile ilgili uluslararası sözleşmelere imza atmış ve TCE için bir ulusal mekanizma geliştirmiş olmasına rağmen çoğu zaman yeterli siyasi desteği vermedi. Bazı liderler ve hükümetler, doğrudan TCE politikalarına karşı çıkmasalar da, politikalara gerekli mali kaynakları kısma, önemli konuları marjinalleştirme ya da önemsiz gösterme gibi taktiklerle direnç gösteriyor. Zaman içinde değişen hükümetler ve siyasi liderlerin toplumsal tepkilerden çekinmesi veya genel olarak erkek egemen zihniyet yapılarının güçlenmesi gibi nedenlerle TCE politikalarının yetersiz kalmasının önlenmesi gerekiyor.

- ✓ **TCE politika ortaklarının/paydaşlarının genişletilmesi gereği hayata geçirilmeli.**

Bu gereklilik zaman içinde doğal bir sonuç olarak ortaya çıktı. Sadece devlet ve ilgili kamu kurumları değil, sivil toplum, akademi, özel sektör şirketleri, dini kurumların da TCE politikasının önemli aktörleri olarak etkinleşmeleri isteniyor. Böylece TCE'nin ilgili her tür (kamu, sivil, ekonomik, vb.) kurumsal mevzuata ve görev tanımına içerilmesi ve her tür toplumsal kurumun TCE ile ilgili normlara uyma gerekliliğinin kabulü vurgulanıyor.

- ✓ **TCE'nin gerçekleştirilmesi için gerekli mali kaynaklar gerçekçi ve yeterli biçimde ayrılmalı.**

Bu konudaki sorunların aşılması için her tür kamu bütçesinin TCE duyarlılığının analiz edilmesi ve toplumsal cinsiyet bütçeleme tekniklerinin kullanımının yaygınlaştırılması öneriliyor.

- ✓ **Kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması için cinsiyet etki analizi yapmak yaygınlaşmalı.**

Her tür kaynak kullanımında TCE açısından olumlu bir etki sağlanıp sağlanmayacağına önceden görülmesi ve hesaba katılması için TCE etki analizi teknikleri uygulamalarındaki başarılar örnek gösteriliyor ve yaygınlaştırılması tavsiye ediliyor.

- ✓ **Kamu hizmetlerinin cinsiyete duyarlı hale getirilmesi için önerilen yeni politikalar titizlikle uygulanmalı.**

TCE açısından süregiden olumsuzlukları ortadan kaldırmak için mevcut kamu hizmetleri anlayışlarında önemli dönüşümler gerekiyor. TCE'yi anaakımlaştırmayı etkinleştirmek için yeni denemeler ve başarılı örneklerin yaygınlaştırılması öneriliyor.

Uygun anaakımlaştırma stratejisi geliştirilmesine öncelik vererek ihmal edilen alanlarda, sektörlerde (erkek şiddetinin önlenmesi, gelir ve ücret eşitliğinin sağlanması, spor, medya, din

hizmetleri gibi alanlarda cinsiyet eşitliğinin dikkate alınması) TCE'yi hayata geçirmek için ciddi adımlar atılması gerekiyor.

Kamu hizmetlerinin TCE sağlayacak dönüşümleri etkin biçimde sağlayabilmesi için insan kaynakları yönetimi açısından geliştirilmiş ve aşağıda tanımlanan yeni tekniklerin kullanılması öneriliyor:

- o İlgili yönetim kademelerinde TCE uzmanı çalıştırmanın bir lüks değil, gereklilik olduğunun kabulü,
- o Kamu hizmetlerinde çalışanların TCE duyarlılığının sağlanması için hizmet içi eğitimlerde TCE modülünün mutlaka yer alması,
- o Kurum içi cinsel ayrımcılık, taciz ve *mobbing* için özel danışma, şikâyet ve soruşturma birimlerinin varlığı ve bunların etkin işleminin sağlanması.

Kamu hizmetlerinin her türünde cinsiyet körlüğünün önlenmesi için TCE'ye duyarlı işleyişin sağlanması öneriliyor. Bunun için:

- o Kurumların TCE ile ilgili normları ve stratejilerini açıklayan toplumsal cinsiyet tutum belgeleri hazırlanması (YÖK Tutum Belgesi, vb.),
- o TCE politikalarının somut uygulanmasını görmek için TCE eylem planları hazırlamak ve etkin biçimde uygulamak,
- o Kurumların stratejik planlarında TCE hedeflerine yer vermek,
- o Program ve projelerde TCE gözetken kurallar olması,
- o Dirençli eşitsizlik ve ayrımcılık konularında özel araştırmalar ve raporlar hazırlayarak özel müdahale politikaları hazırlamak (erken yaşta ve zorla evlendirilmelerin önlenmesi, vb.).

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, şiddet ve diğer tür mağduriyetlere uğrayanlara destek, telafi, yeniden alıştırma hizmetleri geliştirmek (rehabilitasyon, vb.) gerekiyor.

Dirençli eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için bazı özel önlem ve politikaların geliştirilip uygulanması (şiddete uğrayan kadınların özel olarak korunması ve yaşama entegrasyonu için özel sosyal, psikolojik ve mali destekler sağlanması, kadınların eksik katılımını artırmak için istihdam ve siyaset kotaları uygulanması, vb.) tavsiye ediliyor.

- ✓ **TCE'nin hayata geçirilmesi için gerekli stratejik önceliklerin saptanması mutlaka gerçekleştirilmeli.**

TCE politikalarının hayata geçirilmesinde öncelikli konulara ağırlık verme (örneğin, kadınlara yönelik erkek şiddetinin önlenmesi, kadın yoksulluğunun görünür hale getirilip telafi edilmesi, kadınların siyasal-kamusal kararlara katılımını arttırmak için özel mekanizmalar uygulanması, vb.).

Aktörlerin farklı kapasitelerini değerlendirerek “kimseyi arkada bırakmamak” gereğinin kabul edilmesi.

✓ **TCE politikalarına erkeklerin katılımı sağlanmalı.**

TCE politikalarının başarı koşulları arasında yakın dönemlerden başlayarak erkeklerin de katılımının sağlanması gerekli bir politika hedefi olarak tanımlanmaya başlandı.

TCE'nin gerçekleştirilmesi için, kadınların hak ihlallerinin önlenmeye çalışılmasının başarıya ulaşması için ve özellikle kadınlara yönelik erkek şiddetinin önlenmesi için erkeklerin de harekete geçirilmesi ve desteklerinin sağlanmasının önemi vurgulanıyor.

TCE politikalarının gerçekten de hedefine ulaşabilmesi için şiddete ve kadınların dışlanmasına yönelik erkeklik değerlerinin dönüşümünün zorunlu olduğu belirtiliyor.

Ev/aile yaşamı ile çalışma yaşamının dengelenmesi gereği ev içi ve ebeveynlik sorumluluklarının dağılımını eşitleyici ve erkeklerin ev içi ve çocuk yetiştirme sorumluluklarına eşit katılımını sağlayıcı düzenlemelerin yapılması için politikaların uygulanması öneriliyor.

✓ **Cinsiyetçi kalıpyargılarla ve toplumsal değerlerle mücadele güçlendirilmeli.**

Cinsiyetçi kalıp yargıların yaşamın her alanında yaygın ve normal kabul edilen varlığıyla mücadele edilmesi çok önemli. Eril dilin, kadınları aşağılayıcı ve alay edici, cinsel nesnelere dönüştürücü eğlence, küfür, günlük dilsel sataşmalar ve benzerlerinin engellenmesinin önemi vurgulanıyor. Özellikle spor, medya, eğlence alanlarında egemen olan eril, kadın düşmanı eylem ve söylemlerin engellenmesi TCE politikalarının başarısında çok merkezi bir yer tutuyor.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Farklı Kurumsal Yapılar, Benzer Politikalar

Toplumsal cinsiyet için eşitlik kurumlarının farklı amaçları, işlevleri ve görev tanımları var. Ama yaptıkları işler birbirine benzer nitelikte. Çoğunun dayandığı temel norm genel olarak paylaşılan ve ortaklaşılan normlara gönderme yapıyor. TCE için başarılı ulusal mekanizmalar ve bunların adları ve görev tanımlarına göre nasıl farklılaştıklarına örnek olarak aşağıdaki ülkelere ve kurum adlarına bakabilirsiniz. Bu kurumların hemen hepsi yukarıda özetlediğimiz, BM ve AB'nin TCE için ulusal mekanizmaların geliştirilmesi strateji ve politikalarına göre oluşturulmuş kurumlar. Her ülke adını kendi siyasi ve bürokratik özelliklerine göre belirlese de sonuçta yaptığı işin başarısı uygulamadaki ciddiyete ve gerekli siyasi iradenin olup olmadığına bağlı.

Ülkeler ve TCE için oluşturulmuş kurumların adları:

- ❖ Kadın Erkek Eşitliği Birimleri: Belçika, Portekiz, İspanya.
- ❖ Ombud türü kurumlar: Avusturya, Yunanistan, Litvanya, Finlandiya, İsveç.
- ❖ Eşit muamele kurumları (*equal treatment*): Danimarka, Estonya, Macaristan, Lüksemburg.
- ❖ Ayrımcılığa karşı kurumlar: Bulgaristan, Almanya, Romanya.
- ❖ Hakların korunması için kurumlar (*human rights, defender of rights*): İrlanda, Çekya, Fransa, Hollanda, Polonya, Slovakya.
- ❖ Genel eşitlik kurumları (*equality councillor*): İtalya, Portekiz, Slovenya.⁴⁴

Çalışma soruları

Bu bölümde öğrendiğiniz bilgiler ışığında Türkiye'de TCE için mevcut ulusal mekanizmayı izlemek ve değerlendirmek için sizce önemli olan bilgileri nereden bulabileceğinizi araştırınız ve bu bilgileri tanımlayınız.

Tanımladığınız bilgileri sorulara dönüştürerek grupta katılımcılarla birlikte yanıtları tartışınız.

Grupta yaptığınız tartışma sonrasında hangi konularda bilgi ve dokümana gereksinmeniz olduğunu saptayınız.

Gereksinme duyduğunuz bilgilere nereden ve nasıl ulaşabileceğinizi araştırınız.

⁴⁴ Ülke kurumsal yapıları için bkz. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/who-we-work-gender-equality/national-gender-equality-bodies_en#the-european-network-of-equality-bodies

BÖLÜM V: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Ulusal Mekanizma

Bu bölümde ne öğrenmeyi amaçlıyoruz?

Bu bölümde TCE politikalarının hayata geçirilmesi görevini yürüten ulusal mekanizma hakkında bilgi edinmeyi amaçlıyoruz. Bu ulusal mekanizmanın tarihsel gelişimi, hukuki dayanakları, hangi kurumlardan oluştuğu, nasıl çalıştığı ve benzeri konularda elde edeceğimiz bilgilerle mekanizmanın nasıl işlediğini anlamaya çalışacağız.

Bu bölümde öğrendiklerimiz ne işe yarayacak?

Bu bölümde öğrendiklerimiz ile Türkiye'de TCE ulusal mekanizmasının çalışmalarını izleyebileceğiz, yapacağımız çalışmalarda bu konudaki bilgilerimizi kullanarak değerlendirmeler yapabileceğiz.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadın haklarının savunulması 1980'li yılların ikinci yarısında hız kazanmıştır. Kadın haklarını ve cinsiyet eşitliğini savunan güçlü sivil örgütlerin gelişimi ve "kadın hareketi"nin ortak bir ulusal gündemle ortaya çıkışı bu döneme denk gelir. Bu siyasal gelişim dünyada gelişen kadın hakları hareketiyle eşzamanlı olarak ortaya çıkmış ve Türkiye'nin uluslararası alanda geliştirilen toplumsal cinsiyet eşitliği norm, strateji ve politika belirleme süreçlerine dahil olabilmesine olanak sağlamıştır.

TCE için Ulusal Mekanizmanın Gelişimi

Türkiye'de TCE'yi hayata geçirmek için devlet içinde bir kurumsal mekanizma oluşturulması gereği 1980'li yılların sonunda CEDAW'ın Türkiye tarafından imzalanması ile kabul edilmiş oldu ve 1990'lı yılların başından itibaren bu kurumsal örgütlenme oluşturulmaya başlandı.

Kurumsal yapı önce Başbakanlığa bağlı Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak kuruldu. Kadın Sorunları Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM) ve Aile Araştırma Kurumu (AAK) da iki farklı ve birbiriyle çok da ilişkili olmayan birim olarak bu bakanlığın içinde yer aldı. Kurum diğer yürütme yetkisine sahip bakanlıklardan farklı olarak, Başbakanlığa bağlı, sadece koordinasyon görevi yerine getirmesi istenen bir genel müdürlük ve bakanlık olarak çalışmaya başladı. Uzun süre kurumun hukuki çerçevesini ve görevlerini tanımlayacak bir kuruluş yasası çıkartılmadı; yeterli mali kaynak ve uzman kadroları da tahsis edilmedi.⁴⁵

⁴⁵ Kurumsal gelişme ve politikaların oluşturulma süreci için bkz. Kardam, N. ve Acuner, S. (2018). National women's machineries: structures and spaces. İçinde Shirin M. Rai (ed.), *Mainstreaming gender, democratizing the state? Institutional mechanisms for the advancement of women* (96-113). Manchester University Press. <https://www.manchesteropenhive.com/view/9781526137494/9781526137494.00014.xml>; Kardam, N. (2017). Turkey's Engagement with Global Women's Human Rights. Routledge Publishing; Acuner, S. (1999). Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci (yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Yönetim

CEDAW'ın (Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) 2. maddesinin (c) bendi şöyle demektedir.⁴⁶

"Taraf devletler kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla herhangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamakla yükümlüdür".

Bu sınırlı olanaklara rağmen KSGM bu dönemde çok sayıda kadın hakları örgütü ve üniversitelerdeki feminist akademisyenlerle birlikte çalışmalar yürüttü ve kadın çalışmaları alanındaki çok sayıda uzman tarafından gönüllü olarak desteklendi. Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası alandan bulunan proje mali fonlarıyla bu çalışmaların kalıcı politikalara dönüşümü sağlandı. Bu başlangıç aşamasında, ciddi kaynak ve yetki eksikliğine rağmen Türkiye'de temel kadın hakları ihlalleriyle ilgili sorunların görünür hale gelmesi sağlandı ve bunların bir dökümü yapılarak çözümler üzerinde geniş çapta ulusal bir görüş birliği oluşturuldu.

Bu olumlu gelişmelere rağmen, KSGM'nin bürokrasi içindeki istikrarsız ve marjinal konumu ve dayandığı hukuki mevzuatın yokluğunun yarattığı belirsizlik 2004 yılına kadar devam etti.

2010 yılından sonra ise KSGM'nin bağlı olduğu bakanlık sadece kadın hakları ve ailenin korunması politikalarından sorumlu olmaktan çıktı. Bakanlık bu görevleri gölgede bırakacak sosyal yardımlar/sosyal hizmetlerin de yürütüldüğü geniş görev alanına ve mali kaynaklara sahip icracı bir bakanlık haline dönüştü. Kısa bir süre sonra da kadın kelimesi bakanlığın adından çıkartıldı. Buna paralel olarak, Çalışma Bakanlığı ile birleşti; bakanlığın asıl görevi ailenin korunması, sosyal yardımların düzenlenmesi ve giderek çalışma yaşamına yönelik politikaların yürütülmesini de kapsar hale geldi.⁴⁷

Bilimleri Anabilim Dalı; Kardam, N. (2004). The Role of National Mechanisms in Promoting Gender Equality and the Empowerment of Women: Turkey Experience.

https://www.researchgate.net/publication/41373914_The_Role_of_National_Mechanisms_in_Promoting_Gender_Equality_and_the_Empowerment_of_Women_Turkey_Experience

⁴⁶ <https://www.kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararasi-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/cedaw/>

⁴⁷ Bakanlığın kurumsal gelişim kronolojisi için bkz. Ek 4.

TCE için ulusal mekanizmanın bürokratik yapıdaki hukuki ve kurumsal istikrarsızlığı

- 2004 tarihinde KSGM'nin teşkilat ve görevlerini belirleyen 5251 sayılı yasa çıkartıldı.
- Ancak 2008 yılında I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı hazırlanabildi.
- 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı kaldırılarak bakanlığın adından kadın kelimesi çıkartıldı ve adı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirildi.
- 2018 yılında 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirildi ve ismi Çalışma Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı oldu; daha sonra 15 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirildi.

KSGM, bakanlık içinde bir genel müdürlük olarak görevini sürdürdü. Bakanlık, özellikle hükümetin temel siyasal hedeflerinden biri olan sosyal yardım ve hizmetlerin yönetildiği ve sosyal fonların dağıtıldığı bir kurum olarak geniş ve güçlü bir hale geldi. Ama bu genişleme ve güçlenmeye paralel olarak kadın haklarının korunması politikası güçlenmedi; tersine, bir duraklama ve giderek gerileme dönemine girdi. KSGM'nin 2010'lardan sonra gelişim gösterdiği alan ise kadınlara yönelik şiddetin önlenmesini amaçlayan yeni kurumsal genişleme ve politika gelişimini hayata geçirmesi oldu.⁴⁸

KSGM'nin bir ulusal mekanizma kurumu olarak özellikleri

KSGM, 2010 yılından sonra icracı bir bakanlığın bünyesinde yer almaya başlayan, kendisinin yürütme yetkisi olmayan, esas olarak bir politika koordinasyon kurumudur. Kurulduğu 1990'lı yılların başından itibaren ciddi bütçe ve kadro sorunu yaşayan ve en önemli işlerini uluslararası fonlarla ve gönüllü kadın örgütleri desteğiyle yürütmüş bir kurum olarak var olmuştu. Kurumun mali ve insani kaynaklara kavuşması sonrasında, bağlı bulunduğu bakanlığın adından kadın başlığı kaldırılmış; aileyi koruma ve sosyal yardım politikalarıyla uyumlu bir kadın haklarını koruma politikası yürütmeye yönlendirilmiştir.

⁴⁸ Kadına yönelik şiddetle mücadele politikalarının ulusal eylem planlarında nasıl tanımlandığına dair karşılaştırma için bkz. Ek 9.

KSGM, görevleri 5251 sayılı Teşkilat Yasası hükümlerine göre 2004 yılında yeniden tanımlanmış ve merkezi olarak yapılanmış bir kurumdur.⁴⁹ Kuruluş yasasına göre KSGM doğrudan sorunlara müdahale yetkisi olmayan, dolaylı yetkilere sahip görevleri yerine getirmektedir; örneğin görev tanımları "*destek olmak, katkıda bulunmak, bilgilendirmek*" fiilleri ile tanımlanmaktadır. KSGM'nin icrai yetkisi ancak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) üzerinden gerçekleşebilir, AÇSHB ise, esas görevi gereği çoğu zaman kadın haklarını korumayı ikincil plana atabilecek bir genişliğe ve politik özelliğe sahip bir bakanlıktır. Bu anlamda KSGM'nin, CEDAW hükümlerinde bahsedilen üst düzeyde ve gerekli yetkilerle donatılmış bir kurum olma özelliğine tam uyduğu söylenemez.

5251 sayılı kanunun 3. maddesinde KSGM'nin görevleri şöyle tanımlanıyor:

Kadına karşı her türlü ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını geliştirmek (...) amacıyla yapılacak her türlü çalışmaya destek vermek, bu konularda stratejiler geliştirmek, plan ve programları oluşturmak ve temel politikaların belirlenmesine katkıda bulunmak.

Kanunları ve idari düzenlemeleri görev alanı çerçevesinde izleyerek kadınların eşit hak ve fırsatlara ulaşmasını sağlayacak çalışmalar yapmak.

Kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak; kadının aile ve sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek oluşturmak.

Kadınlara kanunlarla verilen hakların tam ve eşit kullanılabilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal kalkınma sorunu olarak algılanması amacıyla kamuoyunu bilgilendirmek.

Görev alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği yapmak, koordinasyonu sağlamak.

İnceleme, araştırma ile uluslararası girişimlerden elde edilen (...) uygulayıcı kurum ve kuruluşlara aktararak kuruluşların hizmetlerinin geliştirilmesine ve yeni hizmet modelleri oluşturulmasına katkıda bulunmak.

Ulusal mekanizma ve TCE'yi anaakımlaştırma için ulusal eylem planları

KSGM, TCE ile ilgili temel politikalarını, kamu ve sivil kurumların katılımıyla hazırladığı Ulusal Eylem Planları'yla saptıyor ve yürürlüğe koyuyor. Toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan söz konusu ulusal planlarda KSGM dışında hangi kamu kurumlarının, hangi politikaların uygulamasında, ne tür görevler alacağı ve ne iş yapacağı belirtiliyor. Bu anlamda eylem planları TCE'yi anaakımlaştırmanın temel stratejisini tanımlıyor ve uygulamaya koyuyor.

KSGM'nin planlama ve yürütme sorumluluğunu üstlendiği eylem planları, hedeflerine göre farklı kapsamlarda hazırlanıyor. Genel amaçlı toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planlarının yanı sıra özel amaçlı, örneğin kadına yönelik şiddetin önlenmesi eylem planları var. Ayrıca kırsal kadınların güçlendirilmesine ilişkin bir eylem planı da resmi belgeler arasında yer almakla

⁴⁹ 5251 sayılı "Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun".

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/200411106.htm>

beraber bu planın uygulandığına dair bir kayıta rastlamadık. Bu raporun yazıldığı günlerde de erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi için bir eylem planı hazırlıkları devam ediyordu.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili ilk ulusal eylem planı IV. Dünya Kadın Kongresi'ne Türkiye'nin katılması ve Pekin Eylem Planı'nı kabul etmesinin ertesinde 1996 yılında yapıldı.⁵⁰ Bu planın nasıl uygulandığına dair resmi bir kayıt yok. Plan uygulaması ile ilgili izleme ve değerlendirme de yapılmamış. Plan metninin politik önemi, dönemin dünya gündeminde, demokratik ülkelerin oluşturduğu platformlarda Türkiye'nin var olma arzusunu göstermesidir. Bu çerçevede, 1996 Eylem Planı, Türkiye'nin o günün koşullarında kadın sorunlarını hangi alanlarda ve nasıl tanımladığını gösteren bir temenniler belgesi niteliğini taşıyor.

Daha sonraki plan aradan 12 yıl geçtikten sonra, 2008 yılında, I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) adıyla yayımlandı. Plan, bitiş tarihi olan 2013 yılından sonraki beş yıllık dönemde, devam niteliğinde plan çalışması yapılarak tamamlanmıştır. Taslak metin siyasi onay merci tarafından imzalanmadan bekletilmiştir. 2018 yılına kadar bu plan onaylanmamış ama başka bir plan da yapılmamıştır. Bu nedenle bu tarihler arasında yürürlükte ulusal nitelikte bir eylem planı da olmamıştır.

2018 yılında ulusal eylem planının başlığı (temel normu) değiştirilerek yeniden yazılmış ve "**toplumsal cinsiyet eşitliği**" yerine "**kadının güçlenmesi strateji belgesi**" adıyla yayımlanmıştır. Bu değişikliğin boyutlarını biraz ileride ele alacağız.

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için ulusal eylem planı yapımı 2007 yılında başlamış ve bir yıl hariç (2010-2011), kesintisiz üç plan döneminde uygulamayı yönlendiren eylem planı olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (1996)
I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018- 2023)

I. Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
II. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015)
III. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)

Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012-2016)

Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Eylem Planı (hazırlanıyor)

⁵⁰ Ulusal ve yerel eylem planları için CEİM E-kütüphaneye bkz. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/50>

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele eylem planlarında yer alan kurumlara anaakımlaştırma görevi açısından karşılaştırmalı baktığımızda (Ek 9), o zamana kadar sivil örgütlerce ya da yerel yönetimlerce yürütülen kadınlara yönelik şiddetle mücadelenin, giderek devlet kurumlarınca üstlenilmeye başlandığını görüyoruz. Özellikle de son yıllarda bu konuda Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının önplana çıkartıldığını görüyoruz. Bu duruma bakarak, kadına yönelik şiddetin önlenmesi politikalarının, erkek egemenliğini dönüştürücü politikalar yerine, giderek güvenlik sağlama ve dini inançlar aracılığıyla şiddeti engelleme olarak tanımlanabilecek yeni bir stratejik hedefe doğru değişim gösterdiğini söyleyebiliriz.

Ulusal Mekanizmada Yer Alan İcraçı Merkezi ve Diğer Kurumların TCE Normlarına Uyumu

TCE için ulusal mekanizmanın temel strateji ve politika belgelerine bakıldığında (eylem planları vb.) Türkiye'nin uluslararası temel normları saptayan sözleşmelerle uyumlu olma iradesinde temel bir eksiklik olmadığı görülür (Ek 6). Bu bağlamda kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili Türkiye'nin imza attığı önemli uluslararası sözleşmelerde çekince koyduğu bir hüküm de bulunmamaktadır.

Bu durum bize Türkiye'de yaşanan eşitsizliklerin kaynağının hukuki ve stratejik tercihlerin yokluğu değil; bu kararların hayata geçirilmemesi, bu konuda yeterli ve istikrarlı bir siyasi iradenin olmayışı ve sorumlu kurumların kapasite eksikliği olduğunu gösterir. Bu konuda daha derinlikli bilgilenme için TCE'nin hayata geçirilmesinde görev üstlenmiş merkezi devlet kurumlarının teşkilat yasalarında, stratejik planlarında, uygulama ve eylem planlarında ve faaliyet raporlarında TCE norm, standart ve stratejilerine ne kadar yer verildiğini görmek gerekir. Ancak bu belgelere bakarak TCE politikalarının uygulanmasından sorumlu ulusal mekanizmanın kurumsal kapasite ve politika uygulamalarının değerlendirmesini yapmak gerekir. Bu konuda yapılacak izleme ve değerlendirme çalışmaları sürecinde, Türkiye'de TCE'yi anaakımlaştırma stratejisi ve politikasının izlenmesi merkezi bir öneme sahiptir.

Grup çalışması

Ek 5 ve Ek 9'da yer alan kurumların teşkilat yasaları, stratejik planları, uygulama projeleri ve faaliyet raporlarının TCE açısından bir değerlendirmesinin yapılabileceği dokümanları sağlayarak katılımcıların bir grup çalışması yapmasını öneriniz.

TCE ile ilgili temel belgelere baktığımızda anaakımlaştırmanın şiddetle mücadele açısından zaman içinde genişlediğini görüyoruz. Ulusal mekanizmanın kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi konusunda farklı kamu kurumlarını devreye sokarak anaakımlaştırma uygulaması önemli bir örnektir.

Bu misyonu üstlenen devlet kurumlarının TCE'ye ilişkin norm, standart ve politikaları ne kadar içselleştirip uyguladığının izlenmesi ise Türkiye'de önemli bir gündem oluşturmamaktadır. Anaakımlaştırma içinde kadına yönelik şiddetin önlenmesinde görev alan Adalet ve İçişleri Bakanlıkları, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının görev tanımları içinde TCE ile ilgili ulusal düzeyde kabul edilmiş bir ilkeye rastlanmamaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu kurumların kendi kurumlarına özgü görevleri yerine getirirken TCE ilkesini ne kadar gözettikleri de henüz dikkate alınmayan bir konu olmaya devam etmektedir. Oysaki bu kurumların her tür çalışmasının TCE ilkelerine uyumunun izlenmesi anaakımlaştırma politikasının önemli bir bileşeni olmalıdır.

Bu konuda yapılacak incelemeye TCE ulusal mekanizmasının temel kurumu KSGM'nin çatı örgütü olan AÇSHB'nin⁵¹ çalışmaları sırasında TCE ilkelerine ne kadar uyduğu saptanarak başlanabilir. Söylemek gerekir ki AÇSHB'nin, icra görevlerini yürütürken (KSGM hariç) toplumsal cinsiyet eşitliği normunu ne ölçüde hayata geçirdiğini izlememize yardımcı olacak, kendisinin kabul ettiği bir izleme gösterge sistemi ve bir izleme çalışması yoktur. Bakanlık kendi hizmet alanında TCE'yi hayata nasıl geçirdiğini gösteren bir çalışma ve izleme raporu da yayımlanamamaktadır. AÇSHB'nin izleme raporları sadece eylem planlarında yer alan faaliyetleri üstlenen kurumların beyan ettikleri faaliyet raporları üzerinden hazırlanmaktadır. Bu verilerin bağımsız izleme kurumlarınca değerlendirilmesi ise yapılmamaktadır.

Bu konuda bir örnek, AÇSHB'nin kendi istihdam politikasında cinsiyet eşitliği ilkesini ne kadar uyguladığıdır. Bakan ve KSGM'nin genel müdürü dışında (bu görevlerde her zaman bir kadın yönetici oldu) bakanlığın üst düzey yöneticileri (müsteşar, bakan yardımcısı, genel müdür, daire başkanı) arasında başka kadın bulmak zordur. 30'a yakın birim yöneticisi arasında zaman zaman sayısı değişen bir iki kadın yönetici ancak yer almaktadır. Bu veriler ışığında, **KSGM, erkeklerce yönetilen bir bakanlık içinde, toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmekle görevli, icra gücü olmayan, sadece eşgüdüm ve destek hizmetler yürüten bir genel müdürlük** olarak tanımlanabilir.

Diğer bir örnek de ulusal mekanizmanın önemli bir parçası olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) çalışmalarından verilebilir. TİHEK kendi teşkilat yasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine özel olarak yer vermemiş olmakla birlikte her türlü eşitsizlikle mücadele etme görevini üstlenmiş bir kurumdur. Ama faaliyetlerinde TCE'yi anaakımlaştırmayı çok da önemsemediğini görüyoruz. Örneğin TİHEK'in yakın zamanlarda düzenlediği *İnsan Hakları Bağlamında Ailenin Korunması Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*'nde⁵² ailenin korunmasının temel koşulları arasında cinsler arası eşitliğe yer verilmemiştir. Bu durum ailenin korunması ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi politikalarının hâlâ bağdaşmadığı, birbirinden ayrı ve sanki birbirini dışlarmışçasına ele alındığını göstermektedir.

Oysaki TC Anayasası'nın 10, 41 ve 90. maddelerinin hükmü TCE politikalarının nasıl anaakımlaştırılacağına da yol göstermektedir. Anayasa hükümleri sadece KSGM için değil, TCE ana-akımlaştırma politikalarını uygulamakla görevlendirilmiş bütün kurumlar için uyulması gereken temel normların kaynaklarını belirtmektedir.

⁵¹ <https://ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/bakanlik-yoneticileri/bakanlik-birim-amirleri/>

⁵² <https://www.tihkek.gov.tr/ailenin-korunmasi-hakki-sempozyumu-sonuc-bildirisi>

Anayasa⁵³

Madde 10: "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür..."

Madde 41: "Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır."

Madde 90: "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır."

Ulusal mekanizmada yer alan diğer uzman kuruluşlar

- ✓ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) toplumsal cinsiyet temelli veri toplamak ve yayımlamakla,
- ✓ Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ombudsmanlık kurumu olarak cinsiyete dayalı ayrımcılık şikâyetlerini değerlendirmekle,
- ✓ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) yasama faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçmesine destek olmakla,
- ✓ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) toplumsal cinsiyet eşitliğinin diğer insan hakları ile birlikte ele alınarak hayata geçirilmesini sağlamakla,
- ✓ YÖK (Yükseköğretim Kurulu) TCE'yi yüksek öğretim kurum ve eğitim pratiklerinde hayata geçirmekle,
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Aile Rehberlik Danışma birimleri dini faaliyetlerin yürütülmesinde kadınlar ve aile hakkında dini yorumları, tavsiyeleri aktarmakla görevli kurumlardır.

⁵³ https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf

Ulusal Mekanizmanın Sivil Örgütlerle Danışma ve İşbirliği Yükümlülüğü

Kadının Statüsü Danışma Kurulu

Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşme ve kararlarda, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının ana plan ve programlara yerleştirilmesine ilişkin düzenleme ve tavsiyelerde sivil toplum kuruluşlarıyla yakın işbirliği yapılması öngörülmektedir.

Ulusal mekanizmanın kilit kurumu olan KSGM'nin bu misyonu yerine getirmesi için Teşkilat Yasası'nda *Kadının Statüsü Danışma Kurulunun* oluşturulması öngörülmüştür (5251 sayılı Teşkilat Yasası, madde 15 ve 16). Bu kurulda ilgili kamu kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının yer alması öngörülmüş ve kurulun TCE temel politikalarla ilgili tavsiyeleri sağlaması amaçlanmıştır.

Söz konusu *Danışma Kurulu'nun* görevleri Teşkilat Kanunu'nda aşağıda belirtildiği gibi tanımlanmıştır:

- ✓ Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadına ilişkin politikaları çerçevesinde kadının statüsü ile ilgili sorunları inceleyerek genel politikalar oluşturulmasına yardımcı olmak, plan ve programların uygulanması hususunda görüş bildirmek.
- ✓ Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadın politikaları çerçevesinde plan ve yıllık programlara göre Genel Müdürlüğün görevlerini geliştirici tedbirleri belirlemek ve önerilerde bulunmak.
- ✓ Başbakan veya görevlendireceği Bakan tarafından istenen, Genel Müdürlüğün veya Kurul üyelerinin teklif ettiği kadının statüsüne ilişkin konuları incelemek, değerlendirmek ve bu konularda görüş oluşturmak ve önerilerde bulunmak.

Bu kurulun toplandığı ve ilgili politikalar hakkında tavsiyelerde bulunduğu dair bir kayıt, belge veya rapor bulunmamaktadır.

Ulusal mekanizma temel normunda dönüşüm

2018 yılında yürürlüğe giren beş yıllık TCE için ulusal eylem planının başlığındaki "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramı yerine "kadının güçlenmesi stratejisi" terimine yer verilmiş olması temel normları tanımlayan kavramların dönemsel ideolojik tartışma/çatışma gündemlerinden ne kadar etkilendiği gösteriyor.

TCE ile ilgili bütün sektörel ve kurumsal politikaların ve faaliyetlerin bulunduğu genel nitelikte son iki eylem planında yer alan temel normlar, politika hedefleri ve izleme yönteminin karşılaştırmasını yaptığımız tablodan izleyebilirsiniz.

Ulusal mekanizma eylem planları norm ve hedefleri karşılaştırma

Ek 10 no'lu tabloya bakınız	2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı	2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı
Temel normlar	<ul style="list-style-type: none">• Toplumsal cinsiyet yaklaşımı• Toplumsal cinsiyet eşitliği• Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması	Kadınların güçlendirilmesi
Temel politika hedefleri	7 temel hedef: eğitim, sağlık, ekonomi, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, yoksulluk, medya ve çevre	5 temel hedef: eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım, medya ("21 Hedef", "21 Strateji", "126 Faaliyet")
İzleme mekanizması	Gösterge verileriyle TÜİK tarafından yapılacaktır.	Performans göstergeleri üzerinden AÇSHB yıllık raporlar hazırlayacak

TCE ile ilgili son iki ulusal eylem planının temel ilkeler ve politikalar açısından karşılaştırılması için Ek 8 no'lu tabloya bakınız.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesini amaçlayan mevcut üç eylem planı arasındaki farklılıkları gösteren ve karşılaştırma yapan tablo için Ek 9 no'lu tabloya bakınız.

TCE eylem planlarında yer alan izleme ve değerlendirme politikasının son iki eylem planında yer alan açıklamalara göre karşılaştırması için Ek 10 no'lu tabloya bakınız.

Grup çalışması

Eylem planlarını karşılaştırarak önemli politika ve uygulama farkları olup olmadığını saptayınız.

Kadınların Güçlendirilmesi Strateji Belgesi (2018-2023) ile tanımlanan temel norm değişikliğinin bazı kamu politikalarına yansımalarına ilişkin örnekler verebiliriz:

Kalkınma planlarında⁵⁴ toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin istikrarsız konumu:

- İlk kez Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994): Aile-Kadın-Çocuk başlığı altında kadın sorunlarına yer veriliyor.
- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Plan hazırlıkları çerçevesinde **Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu** kuruldu ve bu grup özel bir rapor hazırladı.⁵⁵ Plan toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırma gereğini kabul ederek "Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili uluslararası normlar ve ulusal standartlar mevcut bütün yasa, plan, program ve uygulamalara içselleştirilmelidir" tavsiyesine yer verdi.
- On birinci Kalkınma Planı (2019-2023): Toplumsal cinsiyet eşitliği başlığı çıkartıldı ve sadece aile ve kadın başlıkları yer aldı.

Milli Eğitim Bakanlığının toplumsal cinsiyet eşitliğini dışlaması:

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2019/2020 Eğitim-Öğretim Yılı Hedef Listesi'nden Toplumsal Cinsiyet Eşitliği dersini çıkardı.⁵⁶
- 2014-2016 yılları arasında "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi'ne (ETCEP) son verildi.⁵⁷
- Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'nde değişiklik yaparak "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"ni etkinlik alanlarından çıkardı.⁵⁸

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesini uygulamadan kaldırdı.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 2015'te tüm üniversitelerde uygulanmak üzere hazırladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi'ni yürürlükten kaldırdı. Bu karar üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmaların yapılmasını, derslerin verilmesini öngörüyordu.⁵⁹

⁵⁴ <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>

⁵⁵ Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu Raporu. Kalkınma Bakanlığı. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/360>

⁵⁶ <https://www.sozcu.com.tr/2019/egitim/mebden-tepki-ceken-toplumsal-cinsiyet-esitligi-geri-adimi-5328702/>

⁵⁷ <https://www.meb.gov.tr/basin-aciklamasi/haber/17798/tr>

⁵⁸ <https://www.memurlar.net/haber/854765/meb-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ni-tum-etkinliklerden-cikardi.html>

⁵⁹ <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205680-yok-un-kaldirdigi-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesi>

YÖK Akademik Kadın Çalışmaları Birimi (29 Mayıs 2015 tarihinde kurulmuş),
<https://kadincalismalari.yok.gov.tr/ana-sayfa>

YÖK Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi 9 Kasım
2015 tarihli YÖK Genelgesi

YÖK Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Üniversite Çalıştayı Sonuç Raporu, 7
Mayıs 2015

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İhtisas Komitesi
Toplantısı Çerçevesinde Geliştirilen Görüşler, 21 Nisan 2016, Ankara

Ulusal Mekanizmanın TCE Politikalarını İzleme ve Değerlendirme Çalışması

KSGM tarafından yürütülen TCE Eylem Planlarının (hem genel hem kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi konulu) nasıl izlenip değerlendirileceği önemli bir konudur.

KSGM uygulamakla yükümlü olduğu ulusal eylem planlarıyla ilgili izleme değerlendirme politikasını planlarla birlikte açıklamaktadır. İzleme ve değerlendirme yöntemi, hazırlanan bir form çerçevesinde ilgili kurumlardan bilgi isteyerek, bilgileri bir izleme raporunda birleştirerek yayımlamaktır. İzlemenin yapılmasını sağlayacak performans göstergeleri *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*'nda (2018-2023) tanımlanmıştır.⁶⁰

Bu planların yıllık izleme ve değerlendirme raporları her yıl için var olmasa da yayımlanıyor (bkz. Ek 7).

İzleme ve değerlendirme, kurumların gönderdiği faaliyet raporlarında yer alan bilgilere göre hazırlanıyor. KSGM'nin kendi iç denetim mekanizmaları dışında bağımsız bir kamu kurumunun ya da bağımsız bir sivil kurumun izlemesi söz konusu değil.

Ulusal mekanizma ve TCE verileri ve izleme göstergeleri

Ulusal mekanizma, uluslararası strateji ve politikalarda öngörülen toplumsal cinsiyet kırılımlı veri toplama ve yayımlama görevini yıllık olarak yayımladığı istatistik raporlarıyla sürdürmeyi bırakarak TÜİK'in Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri⁶¹ sayfasına referans veriyor.

⁶⁰ Son iki ulusal eylem planında yer alan izleme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağına ilişkin karşılaştırmalı bilgi için bkz. Ek 10.

⁶¹ Toplumsal cinsiyet istatistikleri için bkz. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068

Kamu sektöründe cinsiyet kırılımlı istihdam verilerini yayımlayan Devlet Personel Başkanlığı da kapatılarak AÇSHB'ye devredilmiş ve bu nedenle çalışmalarına son vermiş.

Yükseköğretim Kurulu kendi alanında eğitim verilerini toplumsal cinsiyet kırılımlı olarak yayımlamaya devam ediyor.⁶²

TCE ulusal eylem planlarının değerlendirilmesi

Türkiye'nin TCE'yi hayata geçirmek için oluşturduğu ulusal mekanizmada başından itibaren kadın hakları ve ailenin korunması politikaları yan yana oldu. Bu iki politika alanı zaman zaman birbirinden tamamen ayrı, zaman zaman ise iç içe geçerek yürütüldü. Bu politikaların, karşılıklı güç dengesi içinde, uyumlu ya da çatışmalı olup olmamasının Türkiye'de hükümeti yöneten siyasi partinin/partilerin ideolojik tercihlerine ve kadın hakları örgütlerinin o dönemdeki siyasi gücüne bağlı olarak değiştiğini söyleyebiliriz. Bu iki politika alanının temel bir siyasi tercih olarak (dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi) bir arada tutulmasının olumlu ya da olumsuz sonuçlarının ne olduğu; her iki politikanın ne zaman birbirini desteklediği, ne zaman birbirini engellediği yanıtı verilmesi gereken önemli sorulardır. Bu konuda ne yazık ki elimizde yayımlanmış önemli ve güvenilir bir çalışma henüz yoktur.

TCE'yi hayata geçirmek için hazırlanan ve uygulanan ulusal eylem planları zaman içinde giderek daha fazla kamu kurumunu kapsamıştır. Buna paralel olarak yerel yönetimler ve sivil örgütlerle işbirliği politikasının zayıfladığı ve anaakımlaştırmanın sadece merkezi devlet kurumlarına doğru genişlediğini de görüyoruz. Yani TCE politikaları devletin temel kurumlarına içerildikçe ve politika anaakımlaştıkça sivil toplumla işbirliğinin belirsizleştiği söylenebilir. Kadın haklarını savunan önemli sivil örgütlerin yerine, hükümete yakın çevrelerce kurulan dernek ve vakıflara ayrıcalıklı mali destekler verildiğini ve bu örgütlerin hak temelli sivil örgütler yerine, kamu kurumlarıyla birlikte politika yapım süreçlerine katılmalarının sağlandığını biliyoruz (Kadın ve Demokrasi Derneği [KADEM] bu duruma iyi bir örnektir).

Değişen siyasi irade koşulları, politik karar vericilerin olumsuz tutumları, bürokratik kapasitenin yetersizliği nedeniyle arka arkaya gelmesi gereken eylem planları arasında geniş zaman boşlukları yaratmıştır. Bu gecikmeler ve zaman boşlukları ve temel yaklaşım değişiklikleri TCE politikalarının uygulamadaki istikrarsızlığının önemli bir göstergesidir. Bu durum kurumsal yapıdaki istikrarsızlıkların yanı sıra, anaakımlaştırma politikasının da kesintili ve istikrarsız yapısını gösterir.

Ulusal eylem planlarında yer alan politika dilinin, icra gücünden yoksunluk nedeniyle, dolaylı müdahale ve tavsiye niteliğini taşıdığını görüyoruz. Eylem planı faaliyetlerinin bilinçlendirme, zihniyet dönüşümü, farkındalık yaratma ve benzeri adlarla tanımlanması bunun örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

⁶² <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Bu dolaylı ve edilgen dili dirençli eşitsizlikler alanlarında da görüyoruz. Kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair eylem planında bu yaklaşım çokça görülüyor. Örneğin, kadınlara yönelik şiddetin failleri olan erkeklere yönelik bir tanım ve önlem yok. Şiddetin failleri erkek olarak tanımlanmıyor. Eylem planlarında cinsiyete dayalı eşitsizlik tanımlanmış, politikalara konu edilmiş olmakla birlikte sorunların kaynaklarında doğrudan kurumsal ya da politik müdahaleyle dönüşüm öngörülüyor; çözüm zihniyet dönüşümüne bırakılıyor. Doğrudan kurumsal dönüşümlerin öngörülmemesi ve dönüşümün kültürel dönüşüme bırakılması bu alanda tercih edilen stratejinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmeli. Oysaki zihniyetler, kültürel pratikler ve alışkanlıklar olarak hiçbir zaman tam olarak yok edilemez. Zihniyetleri dönüştürmek önemli bir hedef olmakla birlikte, önemli olan ayrımcılığa karşı engel oluşturabilecek tedbirlerin alınması ve bu konuda gerektiğinde mağdurların korunması için kamu gücünün kullanılabilmesidir. Örneğin, kadınların siyasal kararlara katılımını artırmak eylem planlarında yer alan bir politika hedefidir ama bunu zihniyet dönüşümü ile sağlayamıyorsanız eşit temsil ve destek politikalarına yönelik kurumsal dönüşümleri ancak özel politikalarla ve kotalar uygulayarak çözebilirsiniz.

TCE için ulusal mekanizmada yer alan kurumların yakın zamanlarda kadın hakları örgütleri ve diğer hak temelli örgütlerle, geçmişte olduğu şekilde, yakın işbirliğiyle çalışma stratejisinden vazgeçmiş olduğunu söyleyebiliriz. Ulusal mekanizma danışma toplantılarında sınırlı sayıda sivil örgütün yer alabildiğini görüyoruz. Bu anlamda ulusal mekanizma ile kadın hakları hareketinin arasında bir mesafe oluştuğunu ve geçmişteki yakın işbirliğinin ve karşılıklı desteğin artık olmadığını söyleyebiliriz.

Ulusal mekanizmanın Türkiye'de ciddi düzeyde bilgi ve deneyim sahibi TCE uzmanlarından ne ölçüde yararlanabildiği ve ortak çalışma fırsatı bulabildiği de önemli bir kapasite kullanım konusudur. Bu konuda da elimizde bir veri ve değerlendirme yoktur.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadele etmeye çalışan hak temelli sivil örgütlerin kendi faaliyetlerine mali kaynak bulabilme sorunu ve ulusal mekanizmaya dahil kamu kurumlarınca mali açıdan desteklenmemesi hali devam etmektedir. Söz konusu kurumların büyük çoğunluğu ancak uluslararası fonlardan yararlanabildikleri ölçüde ayakta durabilmekte ve BM, AB, DB gibi kurumların proje bazlı mali fonlarına bağımlı hale gelmektedir.

Çalışma sorusu

Türkiye'de TCE'ye dair ulusal mekanizmanın çalışmasını görmek ve değerlendirmek için önemli gördüğünüz bir politika alanı saptayınız ve bu politikayı yürütmekten sorumlu kurumun/kurumların ilgili politika belgelerini ve uygulamalarını değerlendiriniz.

BÖLÜM VI: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Politikalar: Toplumsal Cinsiyet Etki Analizi (CETA)

Bu bölümde neler öğreneceğiz?

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için bu eşitsizliklerin doğasını, beslendiği görünür veya görünmez kaynakları, bu eşitsizlikleri destekleyen kurumsal ve bireysel algı ve davranışları anlamak, analiz edebilmek gerekir. Bu nedenle bu bölümde eşitsizlikleri anlamaya ve görünür kılmaya yönelik etki analiz yöntemlerini nasıl yapabileceğimizi öğrenerek bu konudaki beceri düzeyimizi artırmayı amaçlıyoruz.

Öğrendiklerimiz ne işe yarayacak?

Toplumsal cinsiyet etki analizini nasıl, nerede ve hangi araçlarla yapabileceğimizi öğrenerek eşitsizliklerin nerelerde ve nasıl yaşayabildiğini, değişime direnebildiğini anlayabilir ve yürüttüğümüz çalışmaların daha etkili ve sonuç almaya yönelik olmasını sağlayabiliriz.

Toplumsal Cinsiyet Etki Analizi Deyince Neyi Kastediyoruz?

Toplumsal cinsiyet etki analizi (CETA), toplumsal sonuçları olan bir kamu politikasının, uygulanmaya başlamadan önce, uygulamanın toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri açısından olası sonuçlarını öngörebilmek için yapılan bir değerlendirme çalışmasıdır. Etkisi öngörülecek kamu uygulaması bir yasa değişikliği, bir yeni politika, bir program ya da proje çalışması olabilir. Yapılacak çalışma, bu uygulamanın, cinslerin mevcut toplumsal durumunu nasıl etkileyeceğini, değiştireceğini önceden öngörebilmektir. Değişiklik olumlu ya da olumsuz yönde olabilir ya da tamamen etkisiz olabilir. Önemli olan bizim söz konusu uygulamayla cinsler arasındaki eşitsizliklerin ne şekilde etkileneceğini öngörebilmemiz ve bu olası sonucu nasıl ve ne ölçüde değiştirmek istediğimizi bilmemizdir.

Avrupa Komisyonu toplumsal cinsiyet etki analizini şöyle tanımlıyor.⁶³

"Toplumsal cinsiyet etki analizi (CETA) uygulanmak istenen bir politikanın mevcut durum ve beklenen olası sonuçlarını, cinsiyet eşitliği gözünden de bakarak, karşılaştırma ve değerlendirme demektir. CETA amacı herhangi bir özgül konuya ilişkin olan politika ya da uygulamanın toplumsal TCE açısından olumlu, olumsuz ya da etkisiz gibi farklı olabilecek sonuçlarını öngörebilmeyi gerektirir."

⁶³ <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-impact-assessment/what-gender-impact-assessment>

Kamu politikalarının nasıl uygulandığını izlemeye çalışırken toplumsal cinsiyet eşitliği açısından etkileri değerlendirmenin farklı boyutları vardır. Bir yandan ilgili uygulama alanında cinsler arasındaki mevcut eşitsizliklerin nasıl şekillendiğini ve kurumsallaştığını bilmemiz ve bu eşitsizlikleri görmüş, ölçmüş ve anlamış olmamız gerekir. Bunun için bu alandaki bilgi birikimini değerlendiririz; bu konuda geliştirilmiş göstergeleri ve gösterge verilerini kullanabiliriz. Diğer yandan planlanan uygulamanın bu mevcut eşitsizlikleri nasıl etkileyeceğini öngörmeye çalışırız. Bu öngörüü yaparken de yine söz konusu bilgiler bize yol gösterir.

Böyle bir çalışmanın nihai amacı her tür yasal düzenleme veya politika uygulamasında önceden tedbir olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratacak olası sonuçlardan kaçınmaktır. Diğer deyişle, cinsler arasında eşitliği sağlayacak sonuçlar yaratacak uygulamaları bilinçli olarak önceden görmek ve eşitsizlik yaratacak sonuçları da bilinçli olarak engellemektir.

Örneğin, bir kırsal turizm destek kredileri projesini düşünelim. Kırsal kalkınma alanında köy pansiyonculuğunu desteklemeye yönelik kredilerin tahsis koşullarını saptayan bir yönetmelik ve uygulama projesi taslağı söz konusu olsun. Eğer yapılacak pansiyonculuk faaliyetlerine kadınların ve erkeklerin aynı düzeyde ve eşit sonuçlar yaratacak şekilde katılması öngörülmemişse muhtemelen erkekler, oluşturulacak turistik işletmenin tanıtım ve müşteri memnuniyeti sağlama faaliyetlerini; kadınlar ise yöresel yemeklerin hazırlanması, otel ve pansiyonların temizliği işlerini üstleneceklerdir. Bu turizm destek projesi erkeklere yeni bir sosyal açılım olanağı sağlayacaktır; kadınlar ise her zaman yaptıkları ev işlerini daha yoğun ve muhtemelen daha kapalı mekânlarda yapmak durumunda kalacaktır. Üstelik dış dünya ile erkekler ilgilendiği için bankadan kredinin alınması ve harcanması yoluyla işin mali kontrolü de erkeklerin eline verilecektir. Küçük turizm işletmelerine destek verirken baştan öngörülmemiş bu sonucu önceden tahmin edebilmek için yapacağımız CETA çalışması, böyle bir kamu harcamasının kadınlar açısından olumsuz sonuçlar yaratacağını ve koşulları engellemek için harekete geçme gereğini gösterir.

Planlanan Yasal Düzenleme veya Politika Uygulama Amaçlarıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Amacını Nasıl Bağdaştıracağız?

Yasa, politika ya da proje uygulamalarında çok değişik toplumsal amaçlar söz konusudur.

Toplumsal cinsiyet etki analizi yaparak **cinsiyetler arasında eşitliğin sağlanmasına destek olacak adımların tanımlanmasına** ve görünür hale gelmesine destek oluruz. Ayrımcılık yaratabilecek her tür yasa ya da politikanın uygulamadan önce değiştirilmesiyle uygulamanın toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirici hale getirilmesi mümkün olur.

CETA yapabilmek demek cinsler arası **eşitsizlik yaratan temel nedenleri görmek ve tanımlayabilmek**dir. Bunun için toplumsal yaşamda, cinsler arasında ayrımcılık, bağımlılık ve dışlanma yaratan güç ilişkilerini görmemiz gerekir. Özellikle bu eşitsizliklerin yaş, etnik kimlik, toplumsal sınıf, engellilik, cinsel yönelim nedeniyle nasıl katlandığını da gözden kaçırmamak gerekir. Kadınlar ve erkekler arasındaki güç asimetrilerini görmek ve değiştirmek için cinsiyetin yanı sıra azınlık ırka ya da etnik azınlığa dahil olma, sınıf, kültürel fark, engellilik, yaş gibi kesişim gösteren diğer faktörleri de dikkate almak gerekir.⁶⁴

Örneğin, tarımsal kredi politikalarının içinde küçük çiftçinin desteklenmesini sağlamak gibi amaçlar olabilir. Burada önemli olan bu amaçlardan vazgeçmeden, bu amaçlarla toplumsal cinsiyet eşitliğini de gerçekleştirecek bakış açısını bir arada tasarlayabilmektir. Yani önemli sayıda küçük çiftçinin kadın olduğunu bilerek hareket etmemiz gerekir. Küçük çiftçilere tarımsal üretimi teşvik kredileriyle destek politikası uygularken aile reisleri ya da mülk sahiplerine destek kredisi verilmesi kararlaştırılmışsa, kadınlar genellikle tapu sahibi ve aile reisi konumunda olmadığı için, kredinin işi yapan kadınların eline geçmeyeceğini öngörmek gerekir. Önerilen tarımsal kredi politikasını küçük ölçekli üretim yapan kadın çiftçilerin kamu kaynaklarına eşit erişimini hedefleyen bir bakış açısıyla gözden geçirmeliyiz. Örneğin, kredinin doğrudan üretimi yapan kişilere, ipotek karşılığı olmaksızın, ürün satışı ertesinde ödenmek koşuluyla verilmesini sağlayarak olası olumsuz sonuçtan kaçınabiliriz.

Örneğin, metropol kentlerde kamu taşıtlarının rota, durak, saat ve ücret indirimlerini planlayan bir belediye kararının etkileri değerlendirilirken kadınların öncelikle kamu taşıtlarını kullandıkları bilirse ve özellikle gece saatlerinde kadınların kamu ulaşım araçlarını kullanmada güvenlik sorunları olduğu saptanmışsa, kadınların kamu hizmetinden eşit yararlanma hakkı gereği, kadınların güvenliğini sağlayacak şekilde ulaşım planı yapılabilir. Örneğin, duraklar daha iyi aydınlatılır; geceleri kadınlara istedikleri yerde, durak dışında, evlerine daha yakın yerde inme, binme fırsatı tanınabilir.

Örneğin, bir bölgede etnik olarak dezavantajlı konumda; mülteci ya da göçmen, kaçak çalışmak durumunda olan kadınlar hem kendi nüfusunun erkeklerinden hem de aynı tür işleri

⁶⁴ CARE. (2012). Good Practices Framework Gender Analysis. CARE International Gender Network. <http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1010>

yapan yerli kadınlardan daha düşük ücretlerle ve güvencesiz/sigortasız çalışmak durumundadır. Böyle nüfus özelliklerine sahip bir bölgede "eşit veya eşdeğer işe eşit ücret ödeme" amacını gerçekleştirmek isteyen bir politikanın hem cinsiyeti hem de yabancılık ve etnik azınlık mensubu olmak gibi diğer faktörleri dikkate alma zorunluluğu vardır.

Hem Özel Alanda Hem de Kamusal Alanda CETA Yapmalıyız

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hem aile, evlilik ve ebeveynlik ilişkileri alanında (özel/mahrem alan) hem de çalışma yaşamı, eğlence mekânları ve kentsel alanların kullanımı, ulaşım ve benzeri kamusal ortamlarda görülür. Dolayısıyla CETA hem özel yaşamı hem de kamusal dünyayı ilgilendiren yasa ve politikaların etkisini ölçmek açısından önemlidir.

CETA, cinsler arası güç asimetrilerine dayalı eşitsizliklerin farklı yaşam biçimlerine, farklı yaşam alanlarına ve bireylerin özel ve kamusal alanlarda üstlendikleri farklı rollere göre değişeceğini dikkate almalıdır. Bu açıdan bakıldığında, erkek ya da kız evlat olarak insanların yaşadığı ayrımcılık ve eşitsizlik ile sevgili, eş, anne, baba, vatandaş, komşu, işçi ve benzeri konumlardaki farklı cinsiyetten insanların yaşadığı cinsiyet temelli eşitsizliklerin türü ve işleyiş biçimi farklı olabilir.

Örneğin, boşanmış ve çocuklarının bakımını üstlenmiş kadınlara mahkeme kararıyla ödenmesine hükmedilmiş "nafaka" miktarına, ödeme süresine sınırlamalar getirmeyi amaçlayan bir yasa tasarısının etkilerini düşünelim. Boşanma sonrası çocuk bakımını üstlenmiş kadınların eline geçecek mali kaynağın ne kadar azalacağı ve ne kadar kadın ve çocuğun, ne düzeyde mağdur olacağını hesaplayarak yasa tasarısının olası sonuçları hakkında kamuoyunu bilgilendirmek önemli bir CETA çalışmasıdır.

CETA özel yaşamda olduğu kadar, kamusal yaşamda cinslerin birbiri karşısındaki güç konumlarının, bireysel düzeyde, akraba ve mahalle ilişkilerinde, çalışma yaşamında ya da kentsel mekânlarda eşit var olma hakkı açısından nasıl şekillendiğini bize göstermelidir. Bu nedenle hem özel yaşamda hem de kamusal alanlarda cinslerin neler yaşadığına, ve ne tür deneyim sahibi olduklarına bakmamız gerekir.⁶⁵

⁶⁵ Nafaka hakkı ile ilgili örnek üzerinde bir çalışma yapmak için şu kaynağa bkz. KONDA (2020). Yoksulluk Nafakası Dosyası. KONDA. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/155>

Toplumsal Cinsiyet Etki Analizi Sürecine Kimler Katılmalı ve Bu Analizi Kimler Kullanmalıdır?

Ulusal, yerel ya da mahalli düzeyde çalışan kamu kurumları görevlileri, kamuya yararlı çalışmalar yapan kamu kuruluşları ya da sivil örgütler, toplumsal cinsiyet alanında çalışan akademisyenler ve uzmanlar CETA sürecine katılmalı ve çalışmaları sırasında CETA kullanmalıdır.

CETA nerede, ne zaman kullanılmalı?

- Her türlü yasal düzenlemelerin hazırlığında (yasa, yönetmelik, yönerge, genelge, vs.),
- Yasaların uygulamasını amaçlayan politika tasarımlarında,
- Her tür çalışma programlarında (kısa dönem programlar, yıllık ya da beş yıllık programlar),
- Her tür kamu yönetimi ve kamu yararına yönelik düzenleyici, yenileyici projelerde.

Uluslararası kuruluşların her tür kamu hizmeti ve politika uygulamasında, CETA yapılması etkin ve tasarruf sağlayacak kamu yönetiminin temeli olarak tavsiye edilmişse de CETA uygulamasının Türkiye dahil birçok ülkede yaygın kullanılmadığını ve bu konudaki uygulamaların hâlâ çok sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.⁶⁶

⁶⁶ AB 2006 yılında üye ülkelerde anaakımlaştırma politikaları uygulamaları kararı almış olmakla ve bu alanda bazı ilerlemeler kaydedildiğini saptamakla birlikte toplumsal cinsiyet etki analizi yapma konusunda fazla bir ilerleme kaydedilmediğini belirtmektedir. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-impact-assessment/when-use-gender-impact-assessment>

CETA yaparken nelere bakmamız gerekir?

Başarılı bir CETA yapmak için başlangıç çalışmalarınız şunlar olabilir:

- CETA'ya konu olacak alanda cinsiyete dayalı işbölümünü gündelik yaşamda, somut olarak tanımlayınız.
- Ev/aile içi karar verme süreç, mekanizma ve normlarını tanımlayınız.
- Kamu alanlarına, hizmetlerine ve kaynaklarına cinslerin nasıl erişebildiğini ve bu erişimin önündeki somut engelleri tanımlayınız.
- Uygulama yapılacak alanda farklı cinslerin mevcut hak talepleri ve karar süreçlerine katılım düzeylerini tanımlayınız.
- Kadınların kendi bedeni üzerinde denetim ve karar verme hakkı ve düzeyi ile ilgili temel verileri toplayıp değerlendiriniz.
- Cinsiyet temelli şiddet ve telafi edici adalet mekanizmalarına erişim olanaklarını araştırınız.

Eşitsizlikleri izlemek için nelere bakalım?

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nün (EIGE) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI) için kullandığı göstergeler:

İş: *İstihdama katılım, ayrımcılık ve işin niteliği*

Para: *Finansal kaynaklar ve ekonomik durum*

Bilgi: *Eğitime katılım ve ayrımcılık, yaşam boyu öğrenme*

Zaman: *Bakım hizmetleri ve sosyal aktivitelere ayrılan zaman*

Güç: *Politik ve ekonomik güç*

Sağlık: *Erişim ve sağlıklı olma durumu*

Kesişen eşitsizlikler: *Engellilik, yalnız yaşayan ebeveyn olmak, vb.*

Şiddet: *Kadınlara karşı cinsiyete dayalı şiddet ve nedenleri*

Bu başlangıç sorularına vereceğiniz yanıtları geliştirmek için şunlara bakabilirsiniz:

Özel ve kamusal kaynaklara eşit erişim: Araştıracağınız kamu uygulamasının gelir, zaman, güç, güvenlik, istihdam olanağı, bilgi ve eğitime erişim, kişisel gelişim için zaman kullanım olanağı,⁶⁷ mobilite olanağı, psikolojik sağlık ve benzeri açılardan olası etkileri olumlu/olumsuz olabilir. Kamusal kaynaklara eşit erişim hakkı her zaman kadınlar açısından fiziksel, duygusal, ekonomik güçlenme getirmelidir. Aile içi ilişkilerde kadın ve kız çocuklarının evlilik, eğitim, tüketim, seyahat etme gibi temel hakların kullanımıyla ilgili aile kararlarında eşit söz sahibi olabilmeleri cinsler arası eşitlik açısından çok önemlidir. Erkekler açısından da ev işlerine ve çocuk bakımına katılımı sağlayarak özel yaşamda cinsler arası eşitliği getirip getirmeyeceği açısından değerlendirilebilir.

Temel haklara sahip olma ve yararlanma: Günümüz dünyasında yasalar cinsler ve farklı cinsel yönelime sahip bireyler arasında görünür ve açıktan bir ayırım gözetmezler. Ama hemen her toplumda farklı cinslere yönelik eşitsizlik içeren normlar ve değerlerle yapılanmış davranışlar, kurumsal pratikler, politika uygulamaları vardır. Bu alışılmış cinsiyetçi norm ve değerler sürekli

⁶⁷ Kutu içindeki EIGE göstergeleri için bkz. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019>

cinsiyetler arasında eşitsizlikler, ayrımcılıklar ve dışlamalar yaratır. Vatandaş olarak yasaların karşısında eşit olmak demek gerçek hayatta da farklı cinsiyete sahip bireylerin eşit olacağı anlamına gelmez. Her tür kamu hizmetine cinslerin eşit erişimi ve kamusal kararlara eşit katılımı bir hak olarak tanınmış olmanın yanı sıra, fiilen de sağlanması gereken bir normdur. Bu nedenle CETA çalışmasının başlangıcında, değerlendirmesini yaptığımız uygulamanın bireysel, medeni, siyasi, ekonomik haklar ve özellikle bedensel ve doğurganlık haklarından hangileriyle ilgili olduğunu saptamak gerekir. Örneğin kadınların ve erkeklerin karar süreçlerine nasıl ve ne düzeyde katılabildiği aynı zamanda cinsler açısından kaynaklara ne kadar erişilebildiğini de gösterir. Eksik temsil edilen cins açısından, siyasi, ekonomik, sosyal karar süreçlerine katılım önemlidir (yüzde 40'tan az olmamalı). Aynı şekilde erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımının artması da bir eşitlik göstergesidir.

Yaygın kabul gören normlar ve değerlerce yaratılan eşitsizliklere karşı durma: Cinsiyetçi, bir cinsi dışlayıcı ya da ayrımcı norm ve değerleri görmek ve değerlendirmek CETA çalışmasında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Örneğin, cinsiyete dayalı işbölümüyle ilgili bazı normlar kadınları sadece ev içinde ücretsiz aile çalışanı, erkekleri ise para kazanan, geçim sorumlulukları olan bireyler olarak kodlamaktadır. Bu ayırım kadınları geçim açısından erkeklere bağımlı hale getirmekte ve onların sosyal yaşama katılımlarını engelleyerek, temel bir insan hakkı olan, kendi yaşamı hakkında karar verme özgürlüğünü kullanamaz hale getirmektedir. Bu durum aynı zamanda, işgücü piyasasında cinsiyete dayalı yatay ve dikey ayrıştırmalar da yaratmaktadır. Cinsiyet faktörüyle birlikte yaş, engellilik, etnik kimlik, eğitim düzeyi, toplumsal sınıf ve benzeri eşitsizlik nedenlerini de katarak konuya baktığımızda, bu faktörlerin uygulamayı nasıl etkilediğini dikkate almak gerekir.

Kadınların yönetici olarak gereken şekilde soğukkanlı ve akılcı davranamayacakları, duygusal kararlar vererek işleri erkekler kadar düzgün ve verimli yürütemeyeceklerine olan inanç buna bir örnektir. Kadınların kurallara uyararak ve seri bir şekilde araba kullanmayacakları, teknik bilgi gerektiren mekanik işlerden çok anlamayacakları düşünülür. Bilimsel çalışmalar, mühendislik projeleri kadınlara uygun işler olarak görülmez. Bütün bunlar cinsiyetçi norm ve değerlerdir.

Özel yaşamın örgütlenişi ve sürdürülmesinde cinslerin konumu, statüleri nelerdir? Özel yaşamda cinslerin rollerini, statülerini, güçlerini/güçsüzlüklerini belirleyen faktörleri anlamak önemlidir. Cinsellik, doğurganlık, beslenme, çocuk bakımı, kuşaklar arası ilişkiler, annelik, babalık rollerine ilişkin beklentiler, cinsler açısından avantajlar ve dezavantajlar yaratır. Kamu politikaları bu yapısal özellikleri güçlendirir ya da zayıflatır. Özel yaşamın örgütlenmesini belirleyen sorumluluklar ve beklentiler (annelik, babalık beklentileri gibi) cinsler açısından eşitsiz konumlar, asimetrik statüler ya da hiyerarşik güç ilişkileri üretebilir. Bu yapılar cinsiyet ayrımcı normlar ve değerlerle normalleşir ve gözümüzden kaçır. Bu nedenle yapacağımız CETA çalışmasıyla uygulamanın özel yaşamda eşitlikçi doğrultuda etkiler yaratmayacağı, kadınlık ve erkeklik konumlarının eşit değerde olmasına katkıda bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır. Etkinin olumlu olması için ev içinde ve toplumsal yaşamda

cinsiyete dayalı işbölümünde, özel yaşamın organizasyonunda, bireylerin sahip oldukları temel hakların yaşanma biçimlerinde eşitlikçi sonuçlar yaratması gerekir. Özellikle de cinsiyete dayalı kalıpyargıları yok etmeye hizmet etmesi önemlidir.

Vatandaşlık statüsü açısından farklı cinsten ve cinsel yönelimden bireylerin eşitliği ve eşdeğerliliği dikkate alınmalıdır. Farklı cinslere yönelik farklı normlar ve değerlerle yapılanmış alanlarda vatandaş olarak bireylerin toplumsal karar süreçlerine ne kadar eşit katılabildikleri vatandaşlık statüsüne dair önemli bir gösterebilir. Farklı cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin aile yaşamına olduğu gibi mahalle, semt, kent ve ülke karar süreçlerine eşit katılım düzeyi, fırsatlardan eşit yararlanabilme koşulu olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, CETA yapacağımız konuda LGBTİ+ bireylere yönelik şiddet, dışlama, vatandaş olarak eşit haklardan yararlanmalarının engellenmesi söz konusu olabilir. Bu durumun dikkate alınmadığı bir CETA'nın eşitlik yaratabilmesi olanaksızdır.

Başarılı bir CETA için gereken koşullar nelerdir?

Başarılı bir CETA çalışmasında aşağıdaki koşulların belirleyici etkisi vardır:

- İlgili uygulamanın karar vericileri düzeyinde, uygulamanın ana amacının yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitliği amacını da gerçekleştirme gereğine ilişkin açık ve samimi bir irade olması,
- Uygulamaya yön verecek kişi ya da kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından süreci değerlendirmekle görevlendirilmiş, bu alanda uzman ve sorumluluk üstlenmiş kişi ya da kurumlar olması,
- Uygulama sürecinde CETA için gerekli bilgileri sağlayacak olan uzmanların var olması,
- CETA ile ilgili değerlendirmeleri yapabilmeyi sağlayacak cinsiyet temelli verilerin olması,
- Bu süreçte cinsiyet temelli eşitsizlikleri görüp, anlayıp yorumlayabilecek bir bakış açısı olması,
- Süreçte birlikte hareket edebilecek paydaşlar, işbirliği yapacak aktörlerle birlikte çalışma ortamı olması gerekir.

Başarılı bir CETA çalışması için size aşağıdaki işleri yapmanızı öneririz:

Analizi yapılacak kamu uygulamasının amacını belirleyin.

- Uygulama hangi toplumsal meseleyle ilgilidir?
- Neden bu konuda bir kamu müdahalesi öngörülmektedir?

- Bu müdahalenin toplumsal cinsiyet konumlarına etkisi var mıdır?
- İlgili alanda TCE hedefleri var mıdır? Varsa nelerdir?

Konunun toplumsal cinsiyet ile ilgisini saptayın.

Analizi yapılacak yasal düzenleme, program ya da projenin toplumsal cinsiyet konumları üzerinde bir etkisinin olup olmayacağını saptamak; bunu yapabilmek için de şunları dikkate almak gerekir:

- Uygulamanın hedef grupları kimlerdir?
- **Uygulamanın** olası hedef gruplara olası etkisi nedir? Doğrudan etkileri nelerdir? Dolaylı etkileri nelerdir?
- Bu etkiler kaynaklara eşit erişim, temel insan haklarına riayet ve benzeri açılardan değerlendirilmiş midir?
- Söz konusu dolaysız ve dolaylı etkilerin mevcut toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl etkilediğini (olumlu ya da olumsuz) araştırınız.

Doğrudan etkiler: Mali yardımlar, hibeler, iş fırsatları, yönetim birimlerinin bileşimi gibi uygulamalar nasıl sonuçlar yaratabilir?

Dolaylı etkiler: Bir kurumda teknolojik yenilenme yatırımları yapılmasına karar verilebilir. Bunun sonucu olarak işgücünün bir kısmı işsiz hale geldiği için işten çıkarılabilir. Eğer yeni duruma uyum eğitimlerine katılanlar içinde kadın çalışanlar eşit olarak yer almazsa öncelikle kadınların işten çıkartılması dolaylı bir sonuç olabilir.

Toplumsal cinsiyet etkisini değerlendirin.

CETA başarısı eninde sonunda elinizdeki bilgi ve verilerin kalitesine, doğruluğuna bağlıdır. Ne kadar nitelikli bilgi elde ederseniz etkileri o kadar somut öngörebilirsiniz.

Önerilen yasal düzenleme ya da politikanın toplumsal cinsiyet açısından etkilerini görmeye başlayınca bunun eşitlikçi ya da ayrımcı olduğuna dair daha net bir öngörü sahibi olabilir, bu etkiyi ölçülebilir ve sonucu öngörebiliriz (bunun için CETA sonuçlarının değerlendirilmesi kısmına bakınız).

Bir CETA çalışmasının içermesi gereken aşamalar neler olmalıdır?

Başarılı bir CETA çalışması şunları içermelidir:

Toplumsal cinsiyet eşitliği amacını açıkça tanımlayınız ve kayda geçiriniz. Toplumsal cinsiyet eşitliği yasal düzenlemelerin, politika belgelerinin, program ya da proje metinlerinin giriş kısımlarında, temel normlar ve hedefler arasında yer almalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltacak faaliyetler, söz konusu uygulamanın ilgili her kısmına ve bölümüne yerleştirilmelidir. Bu içeriğin ilgili paydaşlar tarafından da paylaşıldığına emin olunmalıdır.

CETA'nın kurumsal desteklerini tanımlayınız. Başarılı bir CETA ancak güçlü kurumsal desteklerin varlığıyla olanaklıdır. Çünkü CETA farklı kaynakların seferber edilmesini gerektirebilir. Çoğu zaman toplumsal cinsiyet konusunda uzman kişilerin istihdamı kaçınılmaz olabilir. Ayrıca iyi bir toplumsal cinsiyet eğitimi yeterli kapasite oluşturma araçlarının sağlanması, veri toplama ve yayınlama, izleme ve raporlama çalışmalarının yapılması için ilgili kurumların tam desteği olmadan olmaz.

Toplumsal cinsiyet uzmanlığından yararlanmak şarttır. CETA'nın başarısı çalışma sürecine dahil edebilecek toplumsal cinsiyet konusundaki uzmanlık bilgisinin düzeyine bağlıdır. Toplumsal cinsiyet uzmanları CETA'nın gerektirdiği farklı alanlarda olabilir. Alanın ve konunun uzmanlık bilgisi olmadan yapılacak çalışmaların isabetli olmayacağı açıktır. Eğer yakın çevrede bu konuda bir uzmanlık desteği bulunamazsa ilgili akademik çevrelerden yardım istenmelidir.

Cinsiyet temelli verilere ulaşmak önemlidir. CETA'nın başarısı öncelikle ilgili uygulama alanında ne ölçüde cinsiyete göre ayrıştırılmış veri ve istatistik bulunabildiğine bağlıdır. Çoğu durumda bu tür bilgiler ya yoktur ya da yeterince güvenilir değildir. CETA için gerekli temel bilgilerin yokluğunda amaçlar ve göstergeler saptandığını görebiliriz. Böyle bir yanlışlık yapmak yerine, ilgili bilgi, veri eksikliğini tanımlayıp görünür hale getirmek çoğu zaman daha anlamlı bir çalışma olabilir. Böylece geçersiz çözümler üretmektense gerçek soruna odaklanarak daha yararlı bir çalışma yapmak mümkün olabilir.

CETA'yı ortaklarla birlikte yapmak önemlidir. CETA yaparken birlikte çalışılabilecek paydaşlar ve ortaklara danışmak, ortak amaçlar oluşturmak, yapacağımız analizi derinleştirir; bulacağımız çözümleri zenginleştirir; CETA önerilerinin savunusunu kolaylaştırır. Bu tür ortaklıklar göstergelerimizi daha uyumlu ve somut hale getirmemize olanak sağlar. CETA sonuçlarını izlemede geniş bir işbirliği ve görüş zenginliği sağlar. CETA'nın tasarlanmasında, tartışılmasında ve sonuçlarının izlenmesinde hak temelli sivil örgütlerin ve ilgili kamu kurumlarının işbirliği çalışmanın başarısını büyük ölçüde garantiler.

CETA'nın nasıl izleneceğini tanımlayın ve planlayın. Başarılı bir CETA çalışması, sonuçların zaman içinde ortaya çıkışını ve gelişimini gözlememizi sağlayacak göstergelerin tanımlanması ve olası sonuçların öngörülerek değerlendirilmesi sayesinde gerçekleşir. Bunun için:

- Hangi göstergelerin ulaşılabilir ve bilinebilir olduğunu saptayınız ve bu göstergeleri izleme için nasıl kullanabileceğinizi öğreniniz.

- Eğer böyle kullanılabilir bir gösterge yoksa siz uygun ve durumu görmede kolaylık sağlayıcı gösterge(ler) geliştirebilirsiniz.
- Sizin geliştireceğiniz göstergenin elde edilebilir verilere dayalı olmasına dikkat ediniz.
- Durumu öngörebileceğiniz hiç uygun veri yoksa bu durumu hazırlayacağınız raporda belirtiniz. İlgili konuda veri ve bilgi açığını görünür hale getirmek bazı durumlarda zaten sorunun çözümünün kendisi olabilir.

CETA'nın başarısını nasıl değerlendiririz?

CETA ile önerilen çözümler aşağıdaki konularda olumlu sonuç üretmelidir:

- Eksik katılım gösteren cinsin kaynaklara ve fırsatlara eşit erişimi artmalıdır. Eğitim, istihdam, kariyer, sağlık, serbest zaman kullanımı, para kazanma, güç kazanma, bilgiye erişim, yeni teknolojileri kullanabilme becerisi ve benzerleri açısından olumlu gelişmeler olmalıdır.
- Eşit erişim hakkı her zaman kadınlar açısından fiziksel, duygusal, ekonomik güçlenme getirmelidir. Kadınların erkeklere göre daha düşük katılım gösterdiği veya düşük temsil edildiği sektörlerde ve alanlarda olumlu değişim görülmelidir.
- Kadınların siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel karar süreçlerine katılımı artmalıdır.
- Kadınların kamu kurumlarının, ticari şirketlerin ve çocuk bakım hizmetlerinin yönetiminde ortak sorumluluk almaları gerçekleşmelidir.
- Cinsiyet temelli, kadınlara yönelik şiddet önlenmelidir.
- Destek ve savunuculuk yapan faaliyetler artmalı ve eşitlik bilinci yükselmelidir. Cinsiyete dayalı roller, kalıpyargılar, aşağılayıcı ve dışlayıcı, önemsizleştirici ifadelerin yok edilmesi sağlanmalıdır.
- Konuşma ve yazım dilinin tamamen cinsiyetler karşısında yansız olması sağlanmalıdır.
- Her türlü yazılı ve görsel materyalde kadınların ve erkeklerin adil ve eşit görünürlüğü sağlanmalıdır.
- Cinsiyet ayrımcı norm ve değerlerin eşitlikçi doğrultuda etkilenmesi sağlanmalıdır. CETA, kadınlık ve erkeklik konularının eşit değerde olmasına katkıda bulunmalıdır. Etkinin olumlu olması için ev içinde ve toplumsal yaşamda cinsiyete dayalı işbölümünde, özel yaşamın organizasyonunda, vatandaşlığın yaşanma biçimlerinde eşitlikçi sonuçlar yaratması gerekir.
- Cinsiyete dayalı kalıpyargıların yok edilmesinde ilerleme kaydedilmelidir.

CETA bize ne sağlar?

Kamu hizmetine haklar açısından bakmamızı sağlar. Mevcut durumda toplumsal cinsiyetle ilgili görmezden gelinen haklar nelerdir? Örneğin eşit ücret, eşit bilgilendirme, eşit sosyal güvenlik ve benzeri konularda cinsiyete dayalı ayrımcılık, dışlama ve görmezden gelme bu hakların kullanımını nasıl etkilemektedir? Bu hak ihlalleri yaş, engellilik, yoksulluk, etnik kimlik ve benzeri koşullarla birleşiyorsa sonuçların ne olduğunu CETA sayesinde daha iyi anlayabiliriz.

CETA eşitsizlik ve ayrımcılıkları anlamamın aracıdır. Başarılı bir CETA çalışması çalışmanın yapıldığı somut konu ve alanda görünen ya da gizli cinsiyet eşitsizliklerini, bunların kaynağını ve çözüm yollarını bize gösterir.

CETA toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimine yardım eder. Cinsiyet eşitsizliklerinin nasıl var olduğunu ve toplumu etkilediğini anlayarak eşitlikçi kamu politikalarının oluşumuna katkı sunar. Eşitsizliklerin hangi alanlarda, sektörlerde, yaşam alanlarında ortaya çıktığını göstererek yok edilmesini kolaylaştırır.

Kamu politikalarının niteliğini, kalitesini artırır. CETA'nın, kamu politikalarının hedef gruplarına ulaşım, kaynak kullanımını azaltma ve olumlu sonuçları çoğaltma açısından somut yararları vardır.

Daha başarılı bir kamu yönetimi oluşmasına katkı yapar. Sistemik ve basılı olarak kullanıma sunulabilen CETA, kamu yönetiminin şeffaf ve vatandaş katılımına duyarlı ve açık hale gelmesini, ilgili mevzuatın daha işe yarar ve isabetli olmasını sağlar.

CETA iyi bir öğrenme aracıdır. CETA politika yapıcı ve izleyicilere toplumsal olgulara dair daha fazla öğrenme olanağı sunar. Daha fazla bilgi ve veri elde ederiz; eşitsizlikleri görme, anlama ve dönüştürme kapasitemiz gelişir. CETA sayesinde politika boşluklarını, eksikliklerini, verilerin boşluklarını, yanlışlarını, varsayımların isabetliliğini, cinsiyet eşitsizlikleri konusundaki bilgi eksikliklerini ve benzer eksikleri görür, çözümler üretir ve ortadan kaldırabilir hale geliriz.

Cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yok edilmesi yoluyla toplumsal refahı artırır. Cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önlenmesi ayrımcılığa uğrayan kesimlerin toplumsal ve ekonomik katılımını, eğitim ve bilgi düzeyini yükselterek toplumsal refahın artışını ve milli gelirin çoğalmasını sağlar. Örneğin küçük çiftçi desteklerinde önceliğin küçük ölçekte geçimlik üretim yapan kadınlara verilmesi hem kadın yoksulluğunun önüne geçer hem de tarımsal üretim artışını desteklemiştir. Küçük çiftçiye yatırım yapmak çoğunlukla tarımda kadın emeğinin karşılığını almasını sağlayıp kadınları güçlendirecektir.

CETA ile yapılan önerilerin hayata geçirilmesiyle analizi yapılan uygulama sonuçlarının kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliği ne ölçüde azalttığını görebiliriz. Bu sayede elde ettiğimiz deneyimi başka konu ve alanlara aktararak daha etkin bir kamu yönetimi sağlayabiliriz.

CETA'nın başarısı elde edilen sonuçların başarısı ile ölçülecektir. Etkili ve başarılı bir CETA, yaşanan eşitsizliklerin daha somut görülmesine ve daha sonra karşılaşılabilecek eşitsizliklere karşı daha duyarlı, bilgili ve etkin sonuç alabilme becerisine sahip hale gelebilmemizi sağlar. Cinsiyet temelli eşitsizliklere karşı giderek daha fazla ve daha etkin çözümler geliştirebiliriz; hatta her somut duruma özgü çözüm önerilerine sahip olabiliriz. Böylece başarılı bir CETA çalışması insanların yaşamlarında maddi iyileşmeler yaratacak ve toplumsal refaha katkıda bulunacaktır.

Örnek bir CETA çalışmasını nasıl yapabilirsiniz?

- CETA çalışması yapmak istediğiniz örnek bir politika alanı seçin. Seçtiğiniz örneğin güncel, geniş etki alanına sahip ve mümkünse hakkında geniş bilgi edinebileceğiniz bir konu olmasına dikkat edin.
- Çalışacağınız konunun (yasa, politika, proje, vb.) karar verici kişi ve kurumları hakkında bilgi edinin ve TCE konusundaki ilgi, bilgi ve kararlılık düzeyini saptayın.
- İlgili uygulamanın ulaşmak istediği toplumsal (siyasal, ekonomik, kültürel, manevi, sembolik, vb.) hedefi araştırıp detaylarıyla saptayın. Gerekiyorsa ilgili bürokrat ya da uzmanlardan görüş alın.
- İlgili uygulamayı çerçeveleyen yasa, yönetmelik, genelge ve benzer mevzuatı araştırın ve öğrenin.
- İlgili uygulama ile ilgili politika belgesi, eylem planları ve faaliyet raporları varsa bunlara ulaşarak yapılmak istenen uygulamanın nasıl planlandığını görün. Bu bilgilere ulaşmak için ilgili kamu kurumlarının web sayfalarına, yayınlarına bakın ve konu ile ilgili medyada çıkan haberleri derleyin.
- İlgili uygulama hakkında karar veren, uygulamayı hayata geçirecek ve sonuçları değerlendirip izleyecek kamu kurumlarını saptayarak bu kurumların TCE ile ilgili politikaları varsa öğrenin. Bu kurumların ulusal ve yerel birimlerini listeleyin; görev tanımlarını, strateji belgelerini, varsa eylem planlarını, faaliyet raporlarını inceleyerek kapasite değerlendirmesi yapın.
- Konu ile ilgili çalışan ulusal ve yerel hak temelli sivil örgütleri ve onların konu ile ilgili çalışmalarını saptayarak inceleyin, listeleyin, tüzük ve faaliyetlerini inceleyin, varsa, yürüttükleri projeler hakkında bilgi toplayın, kapasitelerini değerlendirin; gerekiyorsa bu sivil örgütlerle ilişki kurup görüşlerini alın, işbirliği olanaklarını araştırın.
- Uygulamanın TCE açısından yaratacağı etkiyi saptamaya çalışın. Bu konuda yukarıda belirtilen önerileri dikkate alın. Mümkünse bir TCE uzmanı ile birlikte çalışmaya önem verin.
- Konu ile ilgili karar vericilerin, hedef grupların görüşlerini alın. CETA kapsamında hazırlayacağınız raporu karar vericilerle, hedef grup temsilcileriyle paylaşın ve ilgili sivil

örgütlere de iletin. Mümkünse hazırladığınız raporu tartışmak üzere, konu ile ilgili kamu, sivil, uzman, uygulamacı ya da savunucu bütün tarafları bir araya getirip tartıştıracak toplantılar düzenleyerek raporun kabul görme düzeyini ve benimsenme oranını görün.

Dünyada başarılı CETA örnekleri

- Belçika, 2013 yılında Düzenleyici Etki Analizi (Regulatory Impact Assessment - RIA) yapmayı gerekli gördüğü her tür toplumsal, ekonomik ve çevresel projenin (kamu projeleri dahil) değerlendirilmesinde kullanılacak 21 temel konu içerisine toplumsal cinsiyeti de aldı.
- Danimarka temel siyaset belgeleri içinde yer alan Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırma Eylem Planı (2007-2011) ve Ulusal Toplumsal Cinsiyet Stratejisi (2013'den bu yana uygulanıyor) içinde her tür politika yapımında ve yasama düzenlemelerinde CETA yapılması gerektiğine karar verdi.
- Finlandiya'da 1986'da yayımlanan Kadın-Erkek Eşitliği Yasası (1986/609) kamu kurumlarında geniş kapsamlı anaakımlaştırma uygulamasını zorunlu kılmıştı. Bu tarihten itibaren CETA bu yasaya dayanarak talep edilmekteydi. 2004'ten itibaren yasa taslakları için, 2007'den itibaren de Adalet Bakanlığının uygulamalarında CETA koşulu getirildi. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu* da CETA uygulamasını gündelik çalışmasının bir parçası olarak uyguluyor.
- İsveç'te CETA kamu yönetiminin her aşamasında yapılması gereken olağan değerlendirmeler içinde yer alıyor ve hükümetin TCE anaakımlaştırma politikasının bir parçası haline gelmiş durumda.
- Avrupa Komisyonu CETA uygulamasını ayrı olarak değil, bütün etki değerlendirme politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak uyguluyor. 2002'den bu yana da CETA'nın merkezi biçimde her tür politika öneri ve uygulamasında uygulanmasını gerçekleştiriyor.⁶⁸

⁶⁸ Bu uygulamalar için EIGE tarafından yayımlanan ülke raporlarına bkz. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-impact-assessment/examples-european-union>

Grup çalışması: Örnek CETA çalışması yapılması

Eğitime katılan kişilerle yapabileceğiniz bir CETA çalışma örneği seçin. Bu seçimi eğitimde başında yapınız ve eğitim boyunca katılımcıların aşağıda belirtilen çalışma aşamalarına ilişkin hazırlık yapmalarını mümkün olduğunca teşvik edin. Gerekli olduğu yerde bilgi ve belgeleri siz sağlayarak katılımcıların çalışmayı etkin biçimde sürdürmelerine ve öğrenmelerine yardımcı olun. Her aşamada karşılaşılabilecek engeller ve destekleri grupla birlikte konuşun. Ders bitişinde grupla birlikte seçilen konuda bir CETA çalışması yapın.

Çalışma soruları

Çevrenizden ve kişisel yaşam deneyimlerinizden gözlemlediğiniz önemli bir cinsiyet eşitsizliği örneğini tanımlayarak "bu konudaki yasal düzenlemeler veya politika uygulamaları yapılırken CETA yapılsaydı neler değişebilirdi?" sorusuna yanıt düşünün ve grup içinde birlikte tartışın.

Kaynakça

- Acuner, S. (1999). Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci (yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı
- Aid, A. (2013). Tool Kit on Gender Equality Results and Indicators. Asian Development Bank. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/220>
- Asian Development Bank. (2012). Gender Tool Kit: Public Sector Management. Asian Development Bank. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1011>
- Batliwala, S. (2019). *All about Power: Understanding Social Power & Power Structure. CREA's Feminist Leadership for Social Transformation series.* <https://namati.org/resources/all-about-power-understanding-social-power-power-structures/>
- Benhabib, S. ve Cornell, D. (1991). Introduction: Beyond the Politics of Gender. İçinde Feminism as Critique (1-15). Minnesota University Press
- Birleşmiş Milletler (1985). Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi İhtiyari Protokolü. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/721>
- Butler, J. ve Scott, J. W. (Der.). (1992). Feminists Theorize the Political. Routledge Publishers
- CARE. (2012). Good Practices Framework Gender Analysis. CARE International Gender Network. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1010>
- Council of Europe. Standards and Mechanisms. <https://www.coe.int/en/web/genderequality/standards-and-mechanisms>
- Council of Europe. Gender mainstreaming at the Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-mainstreaming>
- Council of Europe. Tools on gender mainstreaming. <https://www.coe.int/en/web/genderequality/council-of-europe-tools-and-sources-of-statistical-data>
- Council of Europe. *Sexism: See it, name it, stop it* (eğitim materyali). <https://www.coe.int/en/web/human-rights-channel/stop-sexism>
- Council of Europe. (2004). National machinery, action plans and gender mainstreaming in the Council of Europe member states since the 4th World Conference on Women (Beijing, 1995). Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1027>

Council of Europe. (2015). Equal access to justice in the case-law on violence against women before the European Court of Human Rights. Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1022>

Council of Europe. (2016a). Gender equality and women's rights - Council of Europe standards (2016). Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1008>

Concil of Europe. (2016b). Recommendations and declarations of the Committee of Ministers of the Council of Europe in the field of media and information society. Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1021>

Council of Europe. (2018a). Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023. Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1023>

Council of Europe. (2018b). GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) PORTUGAL. Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1024>

Concil of Europe. (2019). Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism. Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1020>

Crowley, N. ve Sansonetti, S. (2019). New visions for gender equality 2019. European Comission. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/983>

Cusack, S. (2015). Eliminating Judicial Stereotyping. <https://rm.coe.int/1680597b20>

Dietz, M. (1993). Bağlam Her şeydir: Feminizm ve Yurttaşlık Teorileri. *Birikim*, 55, 82-89.

Ecevit, Y. ve Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı. CEİD Yayınları. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

EIGE. (2014). Effectiveness of Institutional Mechanisms for the Advancement of Gender Equality: Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member. European Institute for Gender Equality (EIGE). <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/599>

EIGE. (2016a). Institutional Transformation: Gender Mainstreaming Toolkit. European Institute for Gender Equality. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1028>

EIGE. (2016b). Gender Impact Assessment: Gender Mainstreaming Toolkit. European Institute for Gender Equality. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1009>

EIGE (2017a). Gender equality training Gender mainstreaming toolkit. European Institute for Gender Equality. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1015>

EIGE (2017b). What is gender mainstreaming? <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1031>

EIGE. (2019). Gender budgeting. Mainstreaming gender into the EU budget and macroeconomic policy framework. European Institute for Gender Equality. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1025>

EIGE. (2020). Beijing + 25: the fifth review of the implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States. European Institute for Gender Equality. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/545>

European Commission. National gender equality bodies. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/who-we-work-gender-equality/national-gender-equality-bodies_en#the-european-network-of-equality-bodies

European Commission. (2016). Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019. European Union. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/751>

- question & answers,

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_357

- factsheet

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/gender_equality_strategy_factsheet_en.pdf

European Commission. (2019). 2019 report on equality between women and men in the EU. European Commission. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1006>

Gatens, M. (1992). Power, Bodies and Difference. İçinde M. Barrett ve A. Phillips (der.), Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debate, 120-137. Stanford University Press.

Hirschmann ve Di Stephano, C. (Der.). (1996). Revisioning the Political: Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory. Westview Press

HÜNEE-Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/135>

IDEA. (2017). Regional Organizations, Gender Equality and the Political Empowerment of Women. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/regional-organizations-gender-equality-and-the-political-empowerment-of-women.pdf>

Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu Raporu. Kalkınma Bakanlığı. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/360>

Kardam, N. (2004). The Role of National Mechanisms in Promoting Gender Equality and the Empowerment of Women: Turkey Experience. https://www.researchgate.net/publication/41373914_The_Role_of_National_Mechanisms_in_Promoting_Gender_Equality_and_the_Empowerment_of_Women_Turkey_Experience

Kardam, N. (2017). Turkey's Engagement with Global Women's Human Rights. Routledge Publishing

KONDA (2020). Yoksulluk Nafakası Dosyası. KONDA. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/155>

Jahan, R. (2008). National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: An Overview of Critical Issues for Review. United Nations. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1030>)

Jahan, R. (2010). Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women A Global Synthesis Study. United Nations. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1029>)

Leghari, R. ve Wretblad, E. (2016). Typology on Training for Gender Equality. UN Women. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1000>

Lovenduski, J. (2005). Feminising Politics. Polity Press

March, M., I Smyth, I. ve Mukhopadhyay, M. (haz.). (1999). A Guide to Gender-Analysis Frameworks. Oxfam. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1359>

National Commission for the Promotion of Equality (NCPE). Gender Mainstreaming in Practice: Step-by-Step Guide for Gender Impact Assessment. https://ncpe.gov.mt/en/Documents/Projects_and_Specific_Initiatives/Gender_Mainstreaming_in_Practise/gmip_step_by_step.pdf

OECD (2016). OECD Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality Implementing the 2015 OECD Recommendation on Gender Equality in Public Life. OECD. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1032>

Okin, Susan Moller. (1991). Gender, the Puplic and the Private. D. Held (der.), Political Theory Today (67-90). Polity Press.

OSCE. (2014). Institutional gender equality mechanisms in the Council of Europe Member States (Gender Equality Review Conference on the implementation of OSCE gender equality commitments Vienna 10-11 July 2014). PC.DEL/938/14.

<https://www.osce.org/files/f/documents/5/9/121668.pdf>

Pateman, C. (1989). The disorder of women: democracy, feminism and political theory. Stanford University Press, 122-124.

Pateman, C. (1993). Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme. İçinde J. Keane (der.), Sivil Toplum ve Devlet. Ayrıntı Yayınları.

Peletz, N. (2019). Gender Analysis And Impact Assessment: Canadian and International Experiences. The University of British Columbia and Canadian International Resources and Development Institute (CIRDI). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1360>

Phillips, A. (1991). Demokrasinin Cinsiyeti (Türkçe çeviri: A. Türker, ilk basım 1995). Metis Yayınları, 11.

Rai, S. R. (2003). Mainstreaming gender, democratizing the state?: Institutional mechanisms for the advancement of women. Manchester University Press.

Rai, Shirin M. (2018). Institutional mechanisms for the advancement of women: mainstreaming gender, democratizing the state?.

https://www.researchgate.net/publication/327124819_Institutional_mechanisms_for_the_advancement_of_women

Ruprecht, L. (2005). Handbook for Gender Focal Points in UNESCO National Commissions. UNESCO. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/830>

Sancar Üşür, Serpil (1994). Liberalizmin cinsiyetten arındırılmış bireyi ve feminist eleştirisi. Mürekkep, Yaz, 57, 61

Sauer, A. T. (2018). Equality Governance via Policy Analysis? The Implementation of Gender Impact Assessment in the European Union and Gender-based Analysis in Canada. Verlag. <https://cup.columbia.edu/book/equality-governance-via-policy-analysis/9783837643763>

Tavares da Silva, R. (2010). National Mechanisms for Gender Equality in EU Member States and Candidate Countries and Other Developed Economies of the UNECE Region-Regional Study. United Nations. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/829>

Testolin, G. (2001). Handbook on national machinery to promote gender equality and action plans: guidelines for establishing and implementing national machinery to promote equality,

with examples of good practice. Council of Europe. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/832>

UN-DAW. (2005). The Role of National Mechanisms in Promoting Gender Equality and the Empowerment of Women. United Nations. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1026>

UNDP (2019). Human Development Report 2019 Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. United Nations. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1018>

United Nations. (2019). Special edition: progress towards the Sustainable Development Goals. United Nations. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1019>

World Customs Organization. Gender Equality Organizational Assessment Tool. <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/media/newsroom/press/gender-equality-assessment-tool.pdf?la=en>

Web adresleri

European Commission, Gender Equality: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality_en

Temel kaynaklar için CEİM E-kütüphane: <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/>

Cinsiyetçilikle Mücadele: <https://www.coe.int/tr/web/human-rights-channel/stop-sexism>

International Institute for Democracy and Electoral Assistance: <https://www.idea.int/>

Resource Package on Gender Mainstreaming in EU Development Cooperation: gender justice: http://eugender.itcilo.org/training-modules/gender_justice/story_html5.html

EK-1 Pekin Eylem Planı'nda TCE için Ulusal Mekanizma (paragraf 201-203)

Paragraf 201. Kadınların ilerlemesi için bir ulusal mekanizma da, hükümetin içindeki politika koordinasyon merkezi birimidir. Bu birimin ana görevi, cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısını bütün politik alanlarda hakim kılmayı hükümet çapında desteklemektir. Bu tip ulusal mekanizmaların etkili çalışması için gereken koşullar, aşağıdakileri de kapsamalıdır:

- (a) Kabine üyesi bir bakanın sorumluluğu altında, Hükümette mümkün olan en yüksek düzeyde faaliyet göstermek;
- (b) Hükümet dışı kuruluşlar ve tabandan yukarı doğru toplumsal örgütleri dahil etme amacıyla tek merkezden yönetilmeyen planlama, uygulama ve izlemeyi uygun şekilde kolaylaştıran kurumsal mekanizmalar veya süreçler;
- (c) Bütçe ve profesyonel kapasite açısından yeterli kaynaklar;
- (d) Bütün hükümet politikalarının geliştirilmesini etkileme imkanı.

Paragraf 202. Hükümetler ve diğer aktörler, kadınların ilerlemesini yaygınlaştırma mekanizmalarını ele alırken bütün politika ve programlara cinsiyete dayalı bakış açısını ana görüş olarak yerleştirmek amacıyla faal ve görünür bir politika izlemelidirler. Böylece kararlar alınmadan önce, bu kararların kadınları ve erkekleri nasıl etkileyeceğine ilişkin bir inceleme yapabilme imkanı doğacaktır.

Stratejik hedef H.1. Ulusal mekanizmalar kurmak ve hükümet organları oluşturmak veya güçlendirmek.

Yapılacak eylemler

Paragraf 203. Hükümetler tarafından:

- (a) Kadınların ilerlemesi için sorumluluğun, hükümetin mümkün olan en yüksek düzeyine verilmesini sağlamak; (çoğu durumda bu Kabine üyesi bir bakan düzeyinde olabilir ;)
- (b) Güçlü bir politik kararlılığa dayanarak, olmayan yerlerde ulusal bir mekanizma oluşturmak ve kadınların ilerlemesi için hükümetin mümkün olan en yüksek düzeyinde varolan mekanizmaları, uygun şekilde güçlendirmek; mekanizmaların görev alanlarını ve yetkilerini açık olarak tanımlamak; politikaları etkileme, yasaları düzenleme ve gözden geçirme için bilgi, beceri, yeterlilik ve yeterli kaynaklar gibi önemli unsurları sağlamak; bu mekanizmaların, diğer incelemelerin yanı sıra politika analizleri yapmasını, uygulamaları izlemesini, savunmayı, iletişimi ve koordinasyonu üstlenmesini sağlamak;
- (c) Verileri cinsiyete dayalı bakış açısıyla düzenleme ve inceleme konusunda personel eğitimi vermek;
- (d) Mekanizmaların, politik konular hakkında başlangıçlarından itibaren hükümet çapında bilgi toplamasını, bunları politika geliştirmede sürekli olarak kullanmasını ve Hükümet içindeki işleyişi gözden geçirmesini mümkün kılacak süreçler oluşturmak;
- (e) Eylem Platformu'nun uygulanmasını göz önüne alarak, cinsiyete ilişkin konuları hakim kılmak için, uygun olduğunda, bu alandaki çalışmalarda kaydedilen ilerlemeyi yasama organlarına düzenli olarak bildirmek;

(f) Kamu, özel ve gönüllü sektörlerdeki çok çeşitli ve farklı kurumsal aktörlerin, kadın-erkek eşitliğini sağlama çalışmalarına faal olarak katılmalarını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak.

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>

Ek-2 AB'de Ulusal Mekanizmalar ve Uzmanlar Arası İşbirliği Ağları ve Kurumları

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü (European Institute for Gender Equality) - EIGE:

AB'nin TCE politikalarını hayata geçirmede en yeni ve önemli kurumu Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'dür. EIGE, üye ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını uygulamakla görevli kurumların ortak çalışmasını desteklemek amacıyla 2016 yılında çalışmaya başlamış bağımsız bir enstitüdür.

EIGE'nin amaçları şöyle tanımlanıyor:

- Toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmek,
- Cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı çıkarak toplumsal cinsiyet meselelerine farkındalık geliştirmek,
- Cinsiyet temelli veri toplama ve karşılaştırmalı analizler oluşturmak,
- Özellikle anaakımlaştırma için metodolojik araçlar geliştirmek,
- İyi uygulamalar ve deneyim paylaşımına aracı olmak.

Detaylı bilgi için bkz. Ecevit, Y. ve Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı. CEİD Yayınları. <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/180>

Avrupa TCE Uzmanlar Ağı (European Equality Law Network)

AB TCE kurumları ve genel veya özel amaçlı eşitlik yasalarının uygulanmasına dair yıllık gözden geçirme raporları hazırlıyor. TCE için oluşturulan ulusal mekanizma ve kurumlar uluslararası ağlarla deneyim paylaşımı ve işbirliği yapıyor.

Avrupa Eşitlik Kurumları Ağı (European Network of Equality Bodies) - EQUINET

Toplumsal cinsiyet eşitliği için çalışan kurumların Avrupa çapında çalışan önemli bir ağ örgütü EQUINET'tir. Amacı üye ülkelerde bu tür kamu kurumlarının çalışmalarında AB norm ve yasalarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve deneyimleri ortaklaştırmaktır. Bu ağ örgüt içinde 34 AB ülkesinden 46 kurum yer almaktadır.

EQUINET'in TCE hakkındaki politika belgesine göre altı yatay kesen politika önceliği öngörülmüştür:

- Cinslerin adalete eşit erişiminin sağlanması
- Yapısal ve kurumsal ayrımcılıkla mücadele
- Temel toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılması
- Cinsiyetçi kültürel değerlerin değişimini sağlamak
- Farklı alanları/ sektörleri aynı biçimde yatay kesen (*intersectional*) politikalar oluşturmak
- TCE için temel bir finansal yatırım yapılmasını sağlamak

EQUINET'in politika belgesi aynı zamanda yedi tematik politika önceliği belirlemiştir:

- Cinsler arasında cinsiyete dayalı gelir/ücret eşitsizliğiyle mücadele
- İş/çalışma ve yaşam/aile dengesinin sağlanması
- Kadın yoksulluğunun yok edilmesi
- Toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddet ve cinsel tacizin önlenmesi
- Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı kalıpyargılar ve klişelerle mücadele edilmesi
- Sanallaşma ve yapay zekâ kullanımının yarattığı/yaratacağı toplumsal cinsiyet ayrımcılığını engellemek
- Cinsel sağlık ve doğurganlık haklarının korunması

Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Kurumlar Arası Ağ (Inter-Agency Network on Women and Gender Equality) - IANWGE

BM çatısı altında UN Women tarafından eşgüdömlenen bir kurum. Bu alanda çalışan BM ofislerinin ortak kurumsal, mali ve yürütme programlarının oluşturduğu işbirliği ağı.

Kaynak: <https://www.un.org/womenwatch/ianwge/index.html>

Ek-3 Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin TCE Kurumlarını Güçlendirme Tavsiye Kararları

Avrupa Konseyi'nin TCE ile ilgili detaylı tavsiyelerinin yer aldığı 2007 tarihli Tavsiye Kararı'nda (*Recommendation Rec (2007)17*) güçlü bir ulusal mekanizma gerekleri için yapılması gerekenler şöyle tanımlanıyor:

- Kadınların ilerlemesi için gerekli kurumsal mekanizmaların stratejik hedefleri ve öngörülen faaliyetleri eksiksiz uygulanmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği mekanizması en üst politik karar düzeyinde yer almalıdır.
- Kurumsal mekanizma gerekli yetki, görünürlük, siyasal farkındalık, yeterli bütçe ve insan kaynağına sahip olmalı ve faaliyetleri farklı uygulama düzeylerinde tam bir siyasal irade ile desteklenmelidir.
- Kurumsal mekanizmanın yetki ve sorumlulukları yasal çerçevede çok açık tanımlanmış olmalıdır.
- Kurumsal mekanizma toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimini olduğu gibi toplumsal cinsiyet uzmanlığını da geliştirmelidir.
- Kurumsal mekanizmanın temel faaliyetlerine gerekli kaynakları temin etmek -personelin ve gerekli araçların temini, kurumun gündelik işleyişinin sağlanması- doğrudan devletin sorumluluğundadır.
- Kurumsal mekanizma, toplumsal cinsiyet eşitliği amacını gerçekleştirmek için, uluslararası kuruluşlarla ve Avrupa örgütleriyle olduğu gibi, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ve geniş çapta farklı sivil toplum örgütleriyle, formel ve enformel işbirliği ağıları oluşturmalıdır.
- Kurumsal mekanizma toplumsal cinsiyet eşitliği için, bağımsız ombud kurumları gibi organlar ve kurumlar kadar, parlamento düzeyinde de kurulmuş olmalıdır.⁶⁹

Avrupa Konseyi cinsiyetçilikle mücadele konusundaki tavsiye kararı:

Council of Europe. (2019). *Preventing and Combating Sexism*, **Recommendation CM/Rec(2019)**.
<https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1-on-preventing-and-combating-sexism/168094d894>

Kararın Türkçesi için bkz. *Üye Devletlerde cinsiyetçiliğin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin CM/Rec(2019)1 sayılı Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı* (Bakanlar Komitesi tarafından 27 Mart 2019 tarihinde Bakanlık Temsilcilerinin 1342. toplantısında kabul edilmiştir).
https://anayasagundemi.files.wordpress.com/2019/04/cm_rec20191e_tercume.pdf

⁶⁹ Recommendation CM/Rec(2007)17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms (Bakanlar Komitesi'nin 21 Kasım 2007 tarihli 1011. toplantısında alınan karar).
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d4aa3

Ek-4 Türkiye'de Ulusal Mekanizma Gelişim Kronolojisi

- 1986: CEDAW TBMM'de onaylandı.
- 1987: İlk adım olarak Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde da öngörülen tüm sosyal sektörlere ulaşılması hedefine bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde "Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu" kuruldu.
- 1990: Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve onun bünyesinde Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSGM) ile Aile Araştırma Kurumu (AAK) kuruldu.
- 1996: I. Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (Pekin IV. Dünya Kadın Konferansı'nın ertesinde) hazırlandı. Ama uygulaması izlenmedi.
- 2003: AB Sosyal Politikalar Programı'nın Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programı'na katılım gerçekleşti. (03.02.2003 Tarih ve 2003/5224 Sayılı BKK) ve KSGM AB mali fonlarından yararlanarak araştırma, eğitim ve örgütlenme çalışmalarını genişletti.
- 2003: AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nda (23.07.2003 Tarih ve 25178 Sayılı *Resmî Gazete*) kadınlarla ilgili konular yer alması sağlandı.
- 2004: Anayasa'nın 10. maddesinde değişiklik yapıldı.
- 2004: 5251 sayılı "Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile yeniden yapılandırıldı.
- 2008: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı yayımlandı.
- 2009: TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kuruldu.
- 2011: Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı kaldırılıp yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kuruldu.
- 2018: 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çerçevesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirildi ve ismi Çalışma Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı oldu; daha sonra 15 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirildi.

Ek-5 Ulusal Eylem Planlarına Göre Ulusal Mekanizmada Yer Alan Kurumlar

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)
<ul style="list-style-type: none">• Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)• Kadının Statüsü Danışma Kurulu• TBMM - "TBMM Fırsat Eşitliği Komisyonu" (yeni kurulacak)• Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu (kurulacak)• Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı - Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü	<ul style="list-style-type: none">• Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)• TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)• Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu• Kamu Denetçiliği Kurumu
<ul style="list-style-type: none">• Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı - Kadın Çiftçiler Daire Başkanlığı• Milli Eğitim Bakanlığı - Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü,• Sağlık Bakanlığı - Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü,• Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü - Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı ve Toplum Merkezleri, Aile Danışma Merkezleri ve Kadın Konukları Başkanlık Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP)- Çok Amaçlı Toplum Merkezleri	<ul style="list-style-type: none">• Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Akademide Kadın Çalışmaları ve Sorunları Birimi• Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı - Eğitim Yayım ve Yayınlar Dairesi Kırsalda Kadın Hizmetleri Çalışma Grubu• Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇŞGB) İstihdam Politikaları Daire Başkanlığı - Cinsiyet Eşitliği Şubesi Müdürlüğü• ÇŞGB - Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu• Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü/Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı ve Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü - Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Birimi
<ul style="list-style-type: none">• Türkiye İstatistik Kurumu - Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı - Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Takımı,	<ul style="list-style-type: none">• Türkiye İstatistik Kurumu'nda Demografi İstatistikleri Daire Başkanlığı - Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Grubu
<ul style="list-style-type: none">• Yerel Gündem 21- Kadın Meclisleri	
<ul style="list-style-type: none">• Akademik düzeyde kurumsal mekanizmalar (kadın çalışmaları alanında araştırma merkezleri ve anabilim dalları)	<ul style="list-style-type: none">• Üniversitelerde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ya da Kadın Çalışmaları Anabilim Dalları

	<p>2020-2021 yıllarına dair "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı"</p> <p>Ulusal mekanizmanın devam eden programları:</p> <ul style="list-style-type: none">• BAK Aile Bilgi Sistemi• Aile Danışmanlığı• Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP)• Kadın Destek Uygulaması (KADES)
--	---

Ek-6 Eylem Planlarında Yer Alan Uluslararası Norm Kaynakları

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)
<ul style="list-style-type: none">• Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)• 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu• Avrupa Sosyal Şartı• ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri• Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planları• Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ulusal mevzuatına aktarması gereken kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri	<ul style="list-style-type: none">• Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)• Pekin Eylem Planı• BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri• BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Uluslararası Sözleşmesi• BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi• BM Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM)⁷⁰• Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi• Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)• Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı• İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Kadının İlerlemesi İçin Eylem Planı (OPAAW) (2008)• AK Avrupa Sosyal Şartı• Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri• BM Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme• BM Engelli Hakları Sözleşmesi• AK İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi• AK Avrupa Kentsel Şartı• Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı• BM Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı (ICPD)

⁷⁰ EPİM 2006 yılında kurulan BM İnsan Hakları Konseyi'nin (İHK) 2008 yılında faaliyete geçirdiği, tüm BM üye ülkelerinin insan hakları performansının diğer devletler tarafından incelendiği bir süreçtir. İnceleme, dörder yıllık aralıklarla İHK başkanının başkanlığında, tüm İHK üyesi ülkeler (47) ve tüm gözlemci ülkelerin katılımıyla düzenlenen Çalışma Grubu Toplantısı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ülkeler inceleme sonunda kabul ettiği tavsiyeleri dört yıl sonra yapılacak ikinci incelemeye kadar yerine getirme taahhüdü üstlenmektedir. Türkiye'nin ilk incelemesi 2010, ikinci incelemesi 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. S. 28

Ek-7 Ulusal Mekanizma Politika Belgeleri⁷¹

Kalkınma Bakanlığı Kalkınma Planlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği yer almaya başladı.

- 2007-2013 Dönemi 9. Kalkınma Planı
- 2014-2018 Dönemi 10. Kalkınma Planı
- 2019- 2023 Dönemi 11. Kalkınma Planı: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kavramı plandan çıkartıldı.

Ulusal Mekanizma Eylem Planları

- 1996 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı
- I. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)
- Kadının Güçlenmesi Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)
- I. Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
- II. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015)
- III. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)
- Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012-2016)
- Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Eylem Planı (hazırlanıyor)

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları Resmi İzleme Raporları

► Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele III. Ulusal Eylem Planı (2016-2020)

2016-2017 İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu

► Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele II. Ulusal Eylem Planı (2012-2015)

2014-2015 İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu

2012-2013 İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu

► Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele I. Ulusal Eylem Planı (2007-2010)

2010 Yılı İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu

2009 Yılı İzleme ve Değerlendirme Toplantısı Raporu

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları Resmi İzleme Raporları

► Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)

► Toplumsal Cinsiyet Eşitliği I. Ulusal Eylem Planı (2008-2013)

⁷¹ Eylem planları ve izleme raporları için bkz. <https://ailevecalisma.gov.tr/ksgm>

2013 Yılı Birleşik Raporu

2012 Yılı Birleşik Raporu

2010 Yılı Birleşik Raporu

2009 Yılı Birleşik Raporu

Ek-8 Ulusal Eylem Planlarının Temel İlkeler ve Politikalar Açısından Karşılaştırılması

Temel İlkeler ve Temel Politikalar	
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)
Temel İlkeler: Toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planı Toplumsal cinsiyet yaklaşımı TCE anaakımlaştırma Eylem Planı politika alanları: Dokuz temel politika eksenini: ⁷² Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eğitim Ekonomi Yoksulluk Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları Sağlık Medya Çevre İnsan Hakları ve Şiddet	Temel İlkeler: Kadının güçlenmesi Kadına yönelik şiddet ile mücadele Erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele Eylem Planı politika alanları: Beş temel politika eksenini: Eğitim Sağlık Ekonomi Karar alma mekanizmalarına katılım Medya

⁷² Gri dolgu ile gösterilenler bir sonraki eylem planında yer almamıştır.

Ulusal Mekanizmanın İşleyişi ile İlgili Hedefler

Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi

Hedef 1: Kadınların İlerlemesini Sağlayacak Kurumsal Mekanizmalar Oluşturulacak, Var Olan Mekanizmaların Kapasiteleri Güçlendirilecektir.

- TBMM'de "Fırsat Eşitliği Komisyonu" kurulması
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu'nun oluşturulması
- Üniversitelerde bulunan Kadın Çalışmaları Anabilim Dalları ile Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin bütçe ve kadro açısından iyileştirilmesi
- Kadının Statüsü Danışma Kurulu etkinliğinin sağlanması
- Eşitlik Çerçeve Yasasının çıkarılması
- Ulusal ve yerel düzeyde kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere ilgili taraflarla işbirliğinin geliştirilmesi (KSGM ile kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, işçi-işveren sendika ve konfederasyonları, meslek odaları, STK'lar arasında)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için hazırlık çalışmalarının başlatılması
- Toplumsal cinsiyet eşitliği göstergelerinin düzenli olarak izlenmesi (KSGM ile TÜİK)

Hedef 2: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığı artırılacaktır.

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda rollerinin tanımlanması ve bu konuda farkındalıklarının artırılması

Temel politika alanları kesişen alanlar olarak tanımlanmıştır.

Beş temel politika eksenine ilişkin "5 Temel Amaç", "21 Hedef", "21 Strateji", "126 Faaliyet" öngörülmüştür

Kesişen Politika Alanları:

- Mevzuat değişiklikleri
- Cinsiyet ayrıştırmalı verilerin mevcudiyeti
- Kadın erkek fırsat eşitliği eğitimleri
- İzleme değerlendirme ve etki analizi çalışmaları
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları
- Yerel yönetimlerle işbirliği
- Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği
- Üniversitelerle işbirliği
- Özel sektörle işbirliği
- Engellilik
- Yaşlılık
- Kırsal alanda yaşayan kadınlar
- Geçici koruma/uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi kadınlar
- Kız çocukları
- Erkek çocukları da dahil kadınların güçlenmesi sürecine erkeklerin katılımı

Ek-9 Eylem Planlarına Göre Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Ulusal Mekanizmada Yer Alan Kurumlar

Eylem Planları	Kurumlar		
	Bakanlık ve bağlı kurumlar	Diğer bakanlıklar	Yerel yönetimler ve sivil örgütler
2007-2010 Şiddetle Mücadele Eylem Planı	Şiddeti önleme amacıyla özel bir kurumsal örgütlenme yok. Şiddet mağdurlarının başvurabileceği "Alo Şiddet Hattı" kurulması		Yerel yönetimlerce kadın konukevlerinin açılması ve STK'lar tarafından kurulmuş ya da kurulacak olan bağımsız sığınma evi ve kadın dayanışma merkezi açma ve işletme girişimlerinin, yerel yönetimler ve il özel idareleri tarafından desteklenmesi
2012-2015 Şiddetle Mücadele Eylem Planı	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - İl Müdürlükleri "ALO 183 Aile, aile, kadın, çocuk, engelli, yaşlı, şehit yakınları ile gaziler ve gazi yakınlarına danışma hattı" Aile Danışma Merkezleri	Kalkınma Bakanlığı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresine bağlı Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu - "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu İçişleri Bakanlığı - Emniyet Genel Müdürlüğü - Asayiş Dairesi Başkanlığı -Aile İç Şiddetle Mücadele Şubesi İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı - Kadın ve Çocuk Kısım Amirlikleri KOZA Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Toplum Merkezleri	Belediyelerin kadın danışma merkezleri Sivil toplum kuruluşlarının kadın danışma merkezleri Baroya bağlı kadın danışma merkezleri
2016-20 Şiddetle Mücadele Eylem Planı	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ASPB - İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezleri - İlk Kabul Birimleri ALO 183 Sosyal Destek Hattı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) Kadın Konukevleri	Adalet Bakanlığı - Cumhuriyet Başsavcılığı (büyükşehirlerde) - Aile İç Şiddet Suçları Soruşturma Büroları Emniyet Genel Müdürlüğü - Asayiş Daire Başkanlığı - Aile İç Şiddetle Mücadele Şube Müdürlüğü Jandarma Genel Komutanlığı - Aile İç Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü İl Jandarma Komutanlığı -Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği/	Belediyeler kadın danışma ve/veya aile danışma merkezleri, konukevi/sığınmaevi Barolar - kadın hakları kurulları, kadın danışma/dayanışma merkezleri

		<p>İl Jandarma Komutanlığı -Çocuk ve Kadın Suçları İşlem Astsubaylığı</p> <p>İlçe ve Jandarma Karakol Komutanlıkları - Çocuk ve Kadın Suçları İşlem Astsubaylığı</p> <p>Alo 156 Jandarma İmdat Hattı</p> <p>ASPB ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında protokol - "Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Projesi Protokolü" (2010)</p> <p>ASPB ile Emniyet Genel Müdürlüğü arasında protokol "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kapsamında Elektronik Destek Teknolojilerinin Kullanılmasına Yönelik Pilot Uygulama İşbirliği Protokolü" (2012)</p>	
<p><i>2018-2023 Kadının Güçlenmesi Eylem Planı</i></p>	<p>ASPB - Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi</p> <p>ASPB ALO 183 Hattı 155 Polis İmdat Hattı 156 Jandarma İmdat telefonu</p> <p>Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM)</p> <p>Kadın Konukevleri</p>	<p>Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü -Mağdur Hakları Daire Başkanlığı</p> <p>Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı - Aile İçi Şiddetle Mücadele Şube Müdürlüğü</p> <p>Jandarma Genel Komutanlığı - Asayiş Daire Başkanlığı - Aile İçi Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü</p> <p>İl Jandarma Komutanlıkları Asayiş Şube Müdürlüğü -Çocuk ve Kadın Kısım Amirliği</p> <p>İlçe Jandarma Karakol Komutanlığı -Çocuk ve Kadın Suçları İşlem Astsubayı</p>	

Ek-10 Ulusal Eylem Planlarının İzleme Değerlendirme Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)
<p>KSGM koordinatörlüğünde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü başkanlığında izleme değerlendirme çalışma grupları oluşturulacaktır. Çalışma grupları periyodik olarak altışar aylık dönemlerde yılda iki kez ilgili tarafların raporlarını alacak Ulusal Eylem Planı'nın uygulanmasına ilişkin izleme raporu hazırlanacaktır.</p> <p>Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Aracı olarak kullanılacak gösterge rakamlara örnek olarak:</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Kadınların iş piyasasına katılım oranı (yaş, bölge, sektörel dağılım ve benzerlerine göre kategorize edilmiş istatistikler dahil)▪ Kadın ve erkeklerin geliri ve yoksulluğa ilişkin rakamlar▪ Kayıtdışı istihdamda kadın oranı▪ Çocuk bakım olanakları▪ Eğitim düzeyi (yaş, bölge, eğitim türü ve benzerlerine göre kategorize edilmiş istatistikler dahil)▪ Karar alma pozisyonlarında kadınların oranı▪ Kadın ve çocuklara yönelik şiddete ilişkin rakamların yanı sıra taciz ve cinsel şiddet ve aile içi şiddete ilişkin rakamlar▪ Sağlık hizmetlerine/kurumlarına erişim▪ Kadınların medyada klişe rollerle yer alışı gösterilebilir.	<p>İzleme ve değerlendirme için eylem planı tablolarında her bir faaliyete ilişkin "performans göstergeleri" geliştirilmiştir.</p> <p>ASPB koordinasyonunda her yıl "İzleme Toplantısı" gerçekleştirilecektir.</p> <p>Sorumlu kurumlar performans göstergeleri kullanarak hazırlayacakları raporları, web tabanlı izleme sistemine gireceklerdir.</p> <p>Sorumlu kurumların sunduğu raporlar, ASPB tarafından derlenerek, yıllık "izleme raporu" hazırlanacaktır.</p> <p>Planın bitimine bir yıl kala yürütülen çalışmaların bir etki analizi yapılacaktır.</p>

Ek-11 KEFEK Haritalama Raporları

- Erken yaşta evlilikler
- Kadına yönelik şiddet konusunda mevzuattaki ve uygulamadaki noksanlıkların tespiti
- Cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet
- Başlık parası ve geleneksel evlilikler
- İşyerinde psikolojik taciz (*mobbing*)
- Eğitim sistemimizdeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin yeri
- Toplumsal cinsiyet eşitliğinde medyanın rolü
- Toplumsal cinsiyet açısından anayasa
- Her alandaki kadın istihdamının artırılması ve çözüm önerileri
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme